

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

JURIDISKĀ FAKULTĀTE

Maģistra darbs

**„Piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas procesa juridiskām
personām problemātika”**

Maģistrantūras 4.semestra studente

Ligita Bordāne

St.apl.nr. lp11083

Zinātniskā vadītāja

Prof., Dr.iur. Kristīne Strada-Rozenberga

Rīgā, 2017

Saturs

Anotācija.....	3
Ievads.....	4
1. Piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas process juridiskām personām, tā rašanās un attīstība	5
2. Iespējamie tiesiskie regulējumi juridiskās personas piespiedu ietekmēšanas līdzekļiem	12
3. Kriminālprocesa principi un process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskai personai	15
3.1. Obligātuma principa attiecināšana uz procesu par piespiedu ietekmes līdzekļu piemērošanu juridiskām personām	15
3.2. Procesa par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskām personām izdalīšana atsevišķā lietvedībā.....	24
3.2.1. Procesa par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu izdalīšana un vienošanās piemērošana pirmstiesas kriminālprocesā	29
3.3. Nevainīguma prezumpcijas principa attiecināšana uz procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām.....	30
4. Subjektu loks, kam var piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus	37
4.1. Personālsabiedrība kā piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas subjekts.....	39
4.2. Personālsabiedrība kā piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas subjekts un ar to saistītā problemātika praksē.....	43
5. “Apsūdzība” procesos par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskajai personai.....	49
5.1. Lēmums par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanas juridiskajai personai procesa uzsākšanu.....	55
5.2. Lēmums par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanas procesa turpināšanu – „apsūdzība” juridiskai personai	62
Kopsavilkums	64
Izmantotās literatūras un avotu raraksts	66

Anotācija

Lai arī piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas process juridiskām personām vairs nav nekas jauns, tomēr praksē tas turpina sagādāt virkni problēmu.

Autore darbā apskatījusi atsevišķus problēmjaudājumus par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas juridiskām personām procesu. Pētīta piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas procesa juridiskām personām būtība, kriminālprocesa principu attiecināšanu uz šiem procesiem, mēģināts noteikt subjektu loku, kam var piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus, un darbā ir arī atsevišķa nodaļa par „apsūdzību” un tās saturu procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām. Darbā sniegts viedoklis par problemātiku praksē un piedāvāti risinājumi un uzlabojumi normatīvajam regulējumam.

Although coercive measures for legal entities is not novelty, a number of problems have emerged in the application of this legal instrument.

The Author analyses several problem issues regarding coercive measures for legal entities. The essence of the institute of coercive measures for legal entities is examined as well as the attribution of procedural safeguards on these proceedings and the number of subjects for coercive measures is being determined, the Master Thesis also has a separate section regarding the “accusation” of the legal entities and its substance. Master Thesis gives an opinion on the reasons for problems that arises in application of this legal instrument and offers solutions and possible amendments of the existing legal regulation.

Atslēgvārdi

piespiedu ietekmēšanas līdzekļi juridiskajām personām, procesuālās garantijas, obligātuma princips, apsūdzība

coercive measures for legal entities, procedural safeguards, principle of mandatory prosecution, accusation

Ievads

Lai arī juridiskā persona kriminālprocesā un piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas process juridiskām personām vairs nav nekas jauns, tomēr praksē šis process un tā izpratne turpina sagādāt virkni problēmu. Darba mērķis ir apzināt problēmas praksē saistībā ar procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām un sniegt viedokli par iespējamajiem risinājumiem. Tāpēc autore darbā pētīs juridiskās personas iesaistīšanas kriminālprocesā attīstību un procesa par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām rašanos, tostarp dažādas publikācijas, Latvijas un ārvalstu normatīvos aktus un prakses materiālus.

Darbā tiks izmantotas šādas zinātniskās pētniecības metodes: deskriptīvā (aprakstošā) metode, vēsturiskā metode, salīdzinošā metode, analītiskā metode, sistēmiskās analīzes metode.

Darba ierobežotā apjoma dēļ, autore darbā neapskatīs visus no prakses materiāla izrietošos problēmjaudājumus, bet sniegs skatījumu un piedāvās iespējamus tiesiskos risinājumus tikai atsevišķiem darba nodaļās iztīrītiem problēmjaudājumiem.

Maģistra darbā tiks aplūkotas problēmas saistībā ar piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas juridiskām personām procesa izpratni un līdz ar to arī tiks apskatīta iespēja un nepieciešamība attiecināt atsevišķus kriminālprocesa principus uz šo procesu. Darbā autore apzinās un sniegs viedokli par subjektu loku, kam piemērojams process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām, kā arī atsevišķu darba nodaļu autore vēltīs jautājumam par „apsūdzību” procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām.

Darbs sastāv no titullapas, ievada, piecām nodaļām, kurās autore mēģinās pētīt piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas procesa juridiskām personām būtību un problēmas, kopsavilkuma ar autores izvirzītajām tēzēm.

1. Piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas process juridiskām personām, tā rašanās un attīstība

Kā norāda Dr.iur. Kaspars Balodis: “*Juridiskā persona ir noteiktu mērķu īstenošanai nodibināta un likumā par tiesību subjektu atzīta organizācija vai mantisko vērtību kopums, kas par savām saistībām atbild tikai ar savu mantu, no dibinātāju un dalībnieku mantas nošķirtu mantu. Lai fizisko vai juridisko personu veidotas organizācijas varētu piedalīties civiltiesiskajā apgrozībā, likums tām piešķir tiesībspēju un atzīst par tiesību subjektiem.*”¹ Civiltiesībās juridiskā persona Latvijā jau vēsturiski ir pastāvējusi kā tiesību subjekts. Tomēr pirms okupācijas Latvijā krimināltiesībās juridisko personu par subjektu neatzina.² Arī pēc neatkarības atgūšanas sākotnēji krimināltiesībās juridiskā persona nebija tiesību subjekts.

Noziedzīga nodarījuma subjekts nav jēdziens, kas pastāv Krimināllikumā³. Tas ir teorētisks termins, kas apzīmē personu, kura ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu. Par noziedzīga nodarījuma subjektu var saukt tikai tādu personu, kas ir apveltīta ar visām Krimināllikumā paredzētajām īpašībām, bez kurām vispār nav nodarījuma sastāva⁴, turklāt par noziedzīga nodarījuma subjektu var būt tikai fiziska persona, juridiskās personas nevar būt noziedzīga nodarījuma subjekts.⁵ Vispārīgi un vienkāršojot, varētu teikt, ka noziedzīga nodarījuma subjekts ir persona, kas ir izdarījusi noziedzīgo nodarījumu. Tomēr no KL normām izriet, ka nepietiek vienkārši konstatēt „personu” – tā ir īpaša persona, kas apveltīta ar noteiktām īpašībām, piemēram, spēju uz subjektīvo attieksmi (tai var piemist psihiskā attieksme), kas saistāma ar vainu krimināltiesībās.

Noziedzīga nodarījuma subjekts juridiskas personas nodarījuma gadījumā izriet arī no Krimināllikuma 12.panta, kas nosaka, ka „*par noziedzīgu nodarījumu, ko privāto tiesību juridiskās personas interesēs, šīs personas labā vai tās nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā izdarījusi fiziskā persona, attiecīgā fiziskā persona saucama pie kriminālatbildības, bet juridiskajai personai var piemērot šajā likumā paredzētos piespiedu ietekmēšanas līdzekļus.*” Tātad subjekts ir fiziskā persona, kas izdarījusi noziedzīgo nodarījumu juridiskas personas interesēs, tās labā vai nepienācīgas kontroles vai pārraudzības

¹ Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 87.-88.lpp.

² Rozenbergs J. Vainas institūts juridiskās personas kriminālatbildībā. Grām.: Latvijas Universitātes raksti. 2003. 657.sēj.: Juridiskā zinātne. Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 75.lpp.

³ Krimināllikums. Latvijas Republikas normatīvais akts. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=88966> [aplūkots 01.05.2016.]

⁴ Krastiņš U., Liholaja V., Niedra A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 138.lpp.

⁵ Turpat. 139.lpp

rezultātā. Juridiska persona nav subjekts. Pret juridisku personu var vērsties tikai ar piespiedu ietekmēšanas līdzekļiem.

Diskusija par juridiskās personas tiesībsubjektību ir vēsturiski pastāvējusi gadsimtiem ilgi un neaprobežojās vienīgi ar krimināltiesību nozari. Tā vācu jurists un vēsturnieks F.K. fon Savinji sava laika filozofiski ētiskajā garā pamatojis, ka tikai gribas nesējs ir tiesību subjekts un ka tāpēc tikai cilvēks var būt tiesību subjekts.⁶ Pirmskara laikā Vasilijš Sinaiskis norādīja atbildību juridiskās personas lietās var nest tikai juridiskās personas orgāni.⁷ Pretēju viedokli paudis vācu juristus un vēsturnieks O. fon Gierke, kas ir romānistu pārstāvis. Gierke ir paudis t.s. „*reālas savienības personas teoriju*” saskaņā, ar kuru arī personu savienībā pastāv kopēja un īstena griba, kas ir nepieciešamais elements reālas, tiesībspējīgas personas jēdzienam.⁸ Autore vēlas paust viedokli, ka juridisko personu veido fiziskās personas un juridiskā persona darbojas tikai un vienīgi caur fiziskajām personām. Tomēr tajā pat laikā juridiskās personas rīcība lielu organizāciju gadījumā veidojas no daudzu fizisko personu un tās neskaitāmo dalībnieku, biedru vai akcionāru gribas izpaudumiem, un tādā veidā juridiskās personas iziet ārpus atsevišķu fizisko personu kontroles iespējām. Vēsturiski ir redzams, ka no lielu kompāniju ietekmīgiem amatiem tiek atstādinātas pat personas, kas šīs organizācijas ir dibinājušas, piemēram, slavenais Stīvs Džobs savulaik pat ticis atstādināts no paša dibinātās Apple Inc izpilddirektora (chief executive officer) amata. Minētais piemērs parāda, ka vismaz lielu juridisko personu gadījumos bieži vien nepastāv kāda konkrēta fiziskā persona, kurai būtu pilnīgas varas ietekme pār juridiskās personas neskaitāmajām darbībām un kas varētu ietekmēt visas juridiskās personas darbības pēc savas iegribas, nerēķinoties ar pārējiem valdes locekļiem un neskaitāmajiem akcionāriem vai dalībniekiem. Līdz ar to jautājums par to vai juridiskā persona ir konkrētu fizisko personu gribas atspoguļojums vai arī veido pati savu – “korporatīvo gribu” – ir pietiekami komplicēts un pētāms ne vien no jurisprudences, bet arī socioloģijas zinātnes skatupunkta.

Pirmo reizi tiesībsubjektība sodu tiesībās juridiskajai personai parādās administratīvo pārkāpumu tiesībās ar 1998.gada 17.jūnijā pieņemtajiem Grozījumiem Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā, kas stājās spēkā 1998.gada 22.jūlijā.⁹ Minētie grozījumi

⁶ Sinaiskis V. Tiesiskais antropomorfisms sakarā ar mācībām par valdīšanu, juridisko personu un jaunu mācību par civiltiesībām. 51.lpp. Pieejams: [http://periodika.lv/periodika2-viewer/view/index-dev.html#panel:pp|issue:p_001_tmve1927n12|article:DIVL21|query:juridisko personu|issueType:P](http://periodika.lv/periodika2-viewer/view/index-dev.html#panel:pp|issue:p_001_tmve1927n12|article:DIVL21|query:juridisko%20personu|issueType:P) [aplūkots 01.05.2016.]

⁷ Sinaiskis V. Tiesiskais antropomorfisms sakarā ar mācībām par valdīšanu, juridisko personu un jaunu mācību par civiltiesībām. 54.-55.lpp. Pieejams: [http://periodika.lv/periodika2-viewer/view/index-dev.html#panel:pp|issue:p_001_tmve1927n12|article:DIVL21|query:juridisko personu|issueType:P](http://periodika.lv/periodika2-viewer/view/index-dev.html#panel:pp|issue:p_001_tmve1927n12|article:DIVL21|query:juridisko%20personu|issueType:P) [aplūkots 01.05.2016.]

⁸ turpat. 52.-53.lpp.

⁹ Grozījumi Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/49092-grozijumi-latvijas-administrativo-parkapumu-kodeksa> [Aplūkots 2017.gada 6.decembrī]

paredzēja Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksu papildināt ar 14.¹pantu šādā redakcijā: “Šajā likumā īpaši paredzētajos gadījumos par administratīvajiem pārkāpumiem pie atbildības ir saucamas juridiskās personas.” Kā norāda Dr.iur. Jānis Rozenbergs: “Abas šīs publisko tiesību nozares – gan administratīvās (administratīvo pārkāpumu) tiesības, gan krimināltiesības – ir pieskaitāmas pie sodu tiesībām. Tām abām ir viens un tas pats regulēšanas priekšmets, abās izmanto līdzīgas regulēšanas metodes.”¹⁰ Neskatoties uz vienkāršo juridisko personu administratīvās atbildības regulējumu, tas tika ļoti efektīvi un plaši piemērots, kā arī norādījis J. Rozenbergs savā publikācijā - “Vainas institūts juridiskās personas kriminālatbildībā.”¹¹

Par krimināltiesiskā regulējuma ieviešanu attiecībā uz juridiskajām personām J. Rozenbergs 2003.gadā ir paudis sekojošo: “Sakarā ar vairākām konvencijām, kurām Latvija ir pievienojusies, Tieslietu ministrijā ir izveidota darba grupa, lai izstrādātu grozījumus Krimināllikumā, kas iedibinātu juridisko personu kriminālatbildību arī Latvijā.”¹² Šajā sakarā jāmin, ka 2002.gada 1.jūlijā Latvija pievienojās Eiropas Padomes pieņemtajai Krimināltiesību pretkorupcijas konvencijai.¹³ Krimināltiesību pretkorupcijas konvencijas 18.panta (Juridisko personu atbildība) pirmā daļa paredzēja:

“Ikviens Puse veic tādus likumdošanas un cita veida pasākumus, kādi nepieciešami, lai nodrošinātu juridisku personu saukšanu pie atbildības par kukuļdošanu, tirgošanos ar ietekmi un naudas atmazgāšanu par noziedzīgiem nodarījumiem saskaņā ar šo Konvenciju un kuras to labā ir veikusi jebkura fiziska persona, rīkodamās vai nu individuāli vai kā šīs juridiskās personas kādas vadošas institūcijas sastāvdaļa un balstoties uz:

- tiesībām pārstāvēt doto juridisko personu, vai
- tiesībām pieņemt lēmumus dotās juridiskās personas vārdā, vai
- tiesībām īstenot kontroli dotās juridiskās personas ietvaros,

kā arī par šādas fiziskās personas kā līdzdalībnieka iesaistīšanu augstāk minētajos noziedzīgajos nodarījumos.”

Vērā ņemams ir arī tas, ka Latvija 2003.gada 29.septembrī pievienojās Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija pret transnacionālo organizēto noziedzību.¹⁴ Konvencijas pret transnacionālo organizēto noziedzību 10.panta (Juridisko personu atbildība) pirmā daļa paredz: “Katra Dalībvalsts veic tādus saviem tiesību principiem atbilstošus nepieciešamos

¹⁰ Rozenbergs J. Vainas institūts juridiskās personas kriminālatbildībā. Grām.: Latvijas Universitātes raksti. 2003. 657.sēj.: Juridiskā zinātne. Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 79.lpp.

¹¹ Turpat.

¹² Turpat. 76.lpp.

¹³ Eiropas Padomes Krimināltiesību pretkorupcijas konvencija: Starptautisks līgums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1437> [aplūkots 2017.gada 6.decembrī]

¹⁴ Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija pret transnacionālo organizēto noziedzību: Starptautisks līgums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1474> [aplūkots 2017.gada 6.decembrī]

pasākumus, lai noteiktu juridisko personu atbildību par piedalīšanos smagos noziegumos, kuros iesaistīta kāda organizēta noziedzīga grupa, un par tiem noziedzīgiem nodarījumiem, kas noteikti šīs Konvencijas 5., 6., 8. un 23. pantos.”

Minētās starptautiskās konvencijas diezgan nepārprotami uzlika Latvijas Republikai par pienākumu paredzēt krimināltiesiskus institūtus, ar kuriem ietekmēt juridiskās personas. Līdz ar to 2003.gada 5.decembrī tapa likumprojekts „Grozījumi Krimināllikumā”¹⁵, kurš paredzēja papildināt Krimināllikumu ar VII¹ nodaļu ar nosaukumu „Juridiskās personas kriminālatbildības īpatnības”. Likumprojekts paredzēja ieviest Krimināllikumā 671.pantu, kura pirmā daļa noteiktu: *„Šā likuma Sevišķajā daļā paredzētos gadījumos juridiskā persona pie kriminālatbildības ir saucama un sodāma, ja noziedzīgo nodarījumu juridiskās personas interesēs ir izdarījusi fiziskā persona, rīkodamās individuāli vai kā attiecīgās juridiskās personas koleģiālas institūcijas loceklis, balstoties uz tiesībām pārstāvēt juridisko personu vai pieņemt lēmumus juridiskās personas vārdā, vai arī īstenot kontroli juridiskās personas ietvaros.”* Kā redzams no minētā panta redakcijas sākotnēji bija paredzēts ieviest „juridiskās personas kriminālatbildības” institūtu, un konkrēti nepieciešamo Krimināllikuma sevišķās daļas pantu sankcijās paredzēt sodu juridiskajai personai. Tomēr galarezultātā tika pieņemts pavisam savādāks regulējums. Tā 2005.gada 5.maijā tika pieņemti grozījumi Krimināllikumā, kuri spēkā stājās 2005.gada 1.oktobrī.¹⁶ Ar šiem grozījumiem Krimināllikumā tika ieviesta VIII¹ nodaļa ar nosaukumu „Juridiskajām personām piemērojami piespiedu ietekmēšanas līdzekļi”. Krimināllikums tika papildināts 70.¹pantu, kura pirmā daļa noteica: *„Par šā likuma sevišķajā daļā paredzētu noziedzīgu nodarījumu juridiskajai personai var piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekli, ja noziedzīgu nodarījumu juridiskās personas interesēs ir izdarījusi fiziskā persona atbilstoši šā likuma 12.panta pirmās daļas nosacījumiem.”* Kā redzams sodi juridiskajām personām tika nosaukti par „piespiedu ietekmēšanas līdzekļiem”, un tika paredzēts, ka šos piespiedu ietekmēšanas līdzekļus ir iespējams piemērot par jebkuru noziedzīgu nodarījumu, ja tam ir pamats. Krimināllikuma sevišķās daļas pantu sankcijas juridiskās personas piespiedu ietekmēšanas līdzekļu sakarā netika grozītas vai papildinātas. Kā tiesību literatūrā norāda Dr.iur. Uldis Krastiņš: *„Juridiskās personas – iestādes, uzņēmumi un organizācijas nevar būt par noziedzīga nodarījuma subjektu, tāpēc nav risināms jautājums par juridiskās personas vainu nodarījumā, un atkrīt jautājums par to saukšanu pie*

¹⁵ Grozījumi Krimināllikumā: Likumprojekts. Pieejams: http://www.saeima.lv/L_Saeima8/lasa-dd=LP0699_0.htm [aplūkots 2017.gada 6.decembrī]

¹⁶ Grozījumi Krimināllikumā: Likums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/108851-grozijumi-kriminallikuma> [aplūkots 2017.gada 6.decembrī]

*kriminālatbildības un kriminālsoda piemērošanu.*¹⁷ Kā izriet no minētā, tad juridisko personu piespiedu ietekmēšanas līdzekļu institūta nosaukums izvēlēts tādēļ, lai izvairītos piedēvēt kriminālatbildību juridiskajai personai, jo tai nevar būt vaina, kas ir kriminālatbildības pamats. Tomēr praksē, protams, šie teorētiskie apsvērumi būtisku lomu nespēlē. Tam vai piespiedu ietekmēšanas līdzekļi juridiskajām personām ir vai nav saucami par „kriminālsodu” nav absolūti nekādas praktiskas nozīmes, jo tie jebkurā gadījumā ir pilnīgi likumīgi krimināltiesiski piespiedu līdzekļi tieši tāpat kā kriminālsods (sk. Krimināllikuma 35.panta pirmo daļu). Citās valstīs, piemēram, kriminālatbildības subjekts ir gan fiziskā persona, gan juridiskā persona (piemēram, Igaunijā, Lietuvā, Francijā, Lielbritānijā, ASV u.c.).

Spēkā stājoties Kriminālprocesa likumam¹⁸ 2005.gada 1.oktobrī, tajā jau bija iekļauts juridiskajai personai piemērojamo piespiedu ietekmēšanas līdzekļu regulējums. Autores ieskatā, gan uzreiz jāpiemin, ka Latvija sākotnēji „piekrāpa” savus starptautiskos kolēģus, un lai gan formāli krimināltiesiskie piespiedu līdzekļi juridiskajām personām tika paredzēti it kā izpildot starptautiskās saistības, tomēr praksē tie faktiski netika piemēroti. Kā norādīts 2013.gada februāra grozījumu Kriminālprocesa likumā anotācijā¹⁹: „Saskaņā ar KNAB un Ģenerālprokuratūras datiem kopš 2007. gada tika uzsākti 13 procesi piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanai juridiskajām personām, no kuriem 3 ir izbeigti; kopš Krimināllikuma 2005.g. grozījumiem piespiedu ietekmēšanas līdzekļi juridiskām personām piemēroti tikai vienu reizi.” Tātad līdz 2013.gadam juridiskajām personām piemērojamie piespiedu ietekmēšanas līdzekļi pastāvēja tikai „uz papīra” un faktiski apmēram astoņu gadu laikā tika piemēroti tikai vienu reizi.

2013.gada 1.aprīlī spēkā stājās grozījumi Kriminālprocesa likumā²⁰, kas paredzēja daudzus uzlabojumus juridiskajām personām piemērojamo piespiedu ietekmēšanas līdzekļu regulējumā, ar mērķi padarīt šo regulējumu biežāk piemērotu praksē. Kriminālprocesa likuma papildinājums, kurš pelna visvairāk ievērības, ir Kriminālprocesa likuma 439.pants. Kriminālprocesa likuma 439.panta trešā daļa tika izteikta jaunā redakcijā, kura paredzēja gadījumus, kad ir iespējams atsevišķi izdalīt procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskajai personai atsevišķā lietvedībā. Praksē, kas arī norādīts darba otrās

¹⁷ Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2015, 80.lpp.

¹⁸ Kriminālprocesa likums: Likums. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2017.gada 6.decembrī]

¹⁹ Grozījumi Kriminālprocesa likumā: Likumprojekts. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS11/SaeimaLIVS11.nsf/0/C576E10437945E00C2257B18005300F0?OpenDocument#b> [aplūkots 2017.gada 6.decembrī]

²⁰ Grozījumi Kriminālprocesa likumā: Likums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/255728-grozijumi-kriminalprocesa-likuma> [aplūkots 2017.gada 6.decembrī]

nodeļas apakšnodeļā par vienošanās procesa piemērošanu, autore norādījusi uz lietu, kur procesa virzītājs ir izmantojis iespēju izdalīt procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām atsevišķā lietvedībā, pamatojoties uz augstāk norādīto normu.

Saistībā ar piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas pamatu, saskaņā ar esošo regulējumu, juridiskajā literatūrā norādīts sekojošais: *“Tādejādi secināms: lai varētu uzsākt procesu pret juridisku personu un piemērotu tai piespiedu ietekmēšanas līdzekļus, nepieciešams konstatēt šādus apstākļus:*

- *izdarīts noziedzīgs nodarījums – nodarījums ar visām noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmēm, neesot kriminālatbildības izslēdzošiem apstākļiem;*
- *nodarījumu izdarījusi noteiktā veidā ar juridisko personu saistīta fiziskā persona;*
- *fiziskā persona nodarījumu izdarījusi*
 - *juridiskās personas interesēs;*
 - *juridiskās personas labā;*
 - *juridiskās personas nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā.”*²¹

Kā redzams, lai juridiskajai personai piemērotu piespiedu ietekmēšanas līdzekļus, ir nepieciešams konstatēt, ka ir noticis noziedzīgs nodarījums, kas atbilst visām noziedzīga nodarījuma pazīmēm un kuru izdarījusi konkrēta fiziskā persona, kura atbilst attiecīgā noziedzīgā nodarījuma subjektam un kurai ir konstatējama attiecīgās subjektīvās puses pazīmes. Tomēr minētais koncepts būtu pelnījis plašākas diskusijas. Kā jau norādījis U.Krastiņš, tad piespiedu ietekmēšanas līdzekļi juridiskajām personām nav kriminālsods un tā nav kriminālatbildība, jo juridiskajām personām nevar būt vaina. Arī J.Rozenbergs norāda: *“Latvijā vainas jēdzienam raksturīga psiholoģiska pieeja – vaina noziedzīga nodarījuma kontekstā apzīmē tikai personas attieksmi pret izdarīto noziegumu. Acīmredzot šādā izpratnē vaina nevar tikt attiecināta uz juridiskām personām, jo subjektīva attieksme pret notikumiem vai parādībām var piemist tikai indivīdam – fiziskajai personai.”*²² Līdz ar to iespējams pamatoti būtu apskatīt jautājumu par to vai piespiedu ietekmēšanas līdzekļus juridiskajām personām varētu piemērot par pašu kaitējuma un kaitīgo darbību esamības faktu vien, respektīvi – konstatējot vienīgi noziedzīgā nodarījuma objekta aizskārums un noziedzīgā nodarījuma objektīvo pusi – ka panta dispozīcijā paredzētās noziedzīgās darbības veiktas

²¹ Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocess. Raksti. 2010-2015. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2015, 633.lpp.

²² Rozenbergs J. Vainas institūts juridiskās personas kriminālatbildībā. Grām.: Latvijas Universitātes raksti. 2003. 657.sēj.: Juridiskā zinātne. Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 76.lpp.

juridiskās personas ietvaros. Šādu konceptu sauc par atbildību bez vainas jeb “*strict liability*”. Tādā veidā juridisko personu valde būtu motivēta paredzēt attiecīgas iekšējās drošības procedūras, lai samazinātu varbūtību, ka juridiskās personas darbības rezultātā varētu rasties kaitējums, kas sasniedz kriminālās sodāmības smagumu. Tad piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošana juridiskajām personām kļūtu ļoti efektīva, un nebūtu atkarīga no tā, vai procesa virzītājiem ir izdevies iegūt pietiekamus pierādījumus, lai konstatētu kādas atsevišķas fiziskās personas vainu. Autores ieskatā, šādu iespēju sniedz Kriminālprocesa likuma spēkā esošais 439.panta regulējums, kas tomēr nepilnīgi regulē pierādīšanas pienākuma apmēru atsevišķi izdalītajā procesā pret juridisko personu.

2. Iespējamie tiesiskie regulējumi juridiskās personas piespiedu ietekmēšanas līdzekļiem

Latvijā, saskaņā ar krimināltiesisko regulējumu, juridiskās personas nav kriminālatbildības subjekts, bet gan piespiedu līdzekļu subjekts. Kriminālatbildības subjekts ir tikai fiziskās personas, tomēr citur pasaulē, kur ir paredzēta juridisko personu krimināltiesiska sodīšana, kriminālatbildības subjekts ir gan fiziskā, gan juridiskā persona. Pēc autores domām tas gan tas šķietami nerada būtiskas atšķirības no tāda viedokļa, ka personai, kas ir juridiskas personas dalībnieks nav tik būtiski tas, vai nauda tiek piedzīta kā kriminālsods vai piemērota kā piespiedu ietekmēšanas līdzeklis.

Tomēr būtiski atšķiras metodes, ar kādām ieviesta juridisko personu krimināltiesiskā atbildība kriminālprocesu un kriminālatbildību regulējošajos likumos. Albānijas Kriminālkodeksa 45.pants²³ paredz, ka juridiskās personas ir krimināltiesiski atbildīgas par noziedzīgiem nodarījumiem, kurus izdarījuši to orgāni vai pārstāvji rīkojoties šīs juridiskās personas vārdā vai labā. Albānijas Kriminālkodeksa 45.pants arī paredz, ka noziedzīgie nodarījumi un sankcijas, kas var tikt piemērotas juridiskajai personai, un procedūra šo ietekmēšanas līdzekļu noteikšanai un izpildei ir paredzētas atsevišķā likumā. Albānijā tāpat kā Latvijā ir paredzēts duālistisks regulējums, paredzot atsevišķus noteikumus piespiedu līdzekļu piemērošanai juridiskajai un fiziskajai personai. Vēl jo vairāk Albānijā noteikumi par juridisko personu kriminālatbildību ir izdalīti, ne vien atsevišķā nodaļā Kriminālprocesa likumā, kā tas ir Latvijā, bet vispār atsevišķā likumā. Autore gan uzskata, ka šāda atsevišķa izdalīšana nav nepieciešama, jo savā būtībā piespiedu ietekmēšanas līdzekļi ir kriminālprocesuāli līdzekļi, turklāt uz tiem attiecināmi visi kriminālprocesa principi un tie saistīti ar kopējo krimināltiesisko regulējumu, tāpēc pat ir labi, ka tie atrodas kriminālprocesa likumā.

Igaunijas Sodu likuma 14.pants²⁴ paredz, ka likumā paredzētajos gadījumos juridiskā persona var tikt saukta pie atbildības par darbību, kuru juridiskās personas interesēs ir izdarījis tās orgāns, dalībnieks vai nozīmīga amatpersona, vai pilnvarotais pārstāvis. Igaunijas Sodu likuma (atšķirībā no Krimināllikuma) sevišķās daļas pantos ir norādīts, vai par tajos paredzēto noziedzīgo nodarījumu juridisko personu var sodīt. Šāda sistēma paredzēta vairumā valstu. Krimināllikums, savukārt, teorētiski atļauj juridiskās personas sodīšanu par jebkura noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, bet, pēc autores domām tas nav pareizi, jo faktiski lielu

²³ Albānijas Kriminālkodekss. 2013.gada redakcija. Pieejams: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [aplūkots: 2016.gada 4.jūnijā]

²⁴ Igaunijas Sodu kodekss. 2013.gada 15.jūlija redakcija. Pieejams: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [aplūkots: 2016.gada 4.jūnijā]

daļu no noziedzīgajiem nodarījumiem juridiskā persona nemaz nevar izdarīt. Tātad juridiskā persona saskaņā ar Igaunijas Sodlu likumu nevar būt visu noziedzīgo nodarījumu subjekts, jo tam pastāv likumiski ierobežojumi, kamēr Latvijā piespiedu līdzekļu piemērošana juridiskajai personai par daļu no noziedzīgajiem nodarījumiem ir tikai faktiski ierobežota. Pēc autores domām, pieminēšanas vērts šajā sakarā ir tas, ka citādāk ir Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā, kur sevišķās daļas pantu sankcijas daļā līdzīgi kā Igaunijas sodu likumā ir norādīts, kas ir konkrētā administratīvā pārkāpuma subjekts un kāda sankcija tam var tikt piemērota. Autore uzskata, ka līdzīgs risinājums būtu jārod arī Krimināllikumā.

Igaunijas Kriminālprocesa kodeksa 36.pants²⁵ paredz, ka aizdomās turētais vai apsūdzētais, kas ir juridiskā persona piedalās kriminālprocesā ar valdes locekļa vai orgāna, kurš aizvieto valdi, starpniecību un šim pārstāvim ir visas juridiskās personas tiesības un pienākumi. Kā redzams, Igaunijā juridiskās personas atbildība ir pielīdzināta fiziskās personas atbildībai, bet juridiskās personas pārstāvja tiesības un pienākumi ir pielīdzināti apsūdzētās vai aizdomās turētās fiziskās personas tiesībām un pienākumiem kriminālprocesā. Šādā veidā juridiskās personas kriminālatbildības institūts ieviests ar ļoti mazu skaitu likuma grozījumu.

Somijas Kriminālkodeksa 9.panta pirmās daļas pirmajā apakšpunktā²⁶ minēts, ka korporācija, nodibinājums vai cita juridiskā persona, kuras darbības laikā ir ticis izdarīts noziegums, prokurora pieprasījuma gadījumā tiks sodīta, ja tas paredzēts Kriminālkodeksā par konkrēto noziedzīgo nodarījumu. Arī Somijas Kriminālkodeksā tāpat kā Igaunijas Sodlu likumā un Latvijas Krimināllikumā juridiskajām personām piemērojamā piespiedu līdzekļa apmēra robežas par visiem noziedzīgajiem nodarījumiem vispārīgajā daļā ir noteiktas vienādas, bet sevišķajā daļā tās nav atsevišķi atrunātas.

Francijas Kriminālkodeksa 121-2 pants²⁷ paredz, ka juridiskās personas ir krimināltiesiski atbildīgas par nodarījumiem, kurus to vārdā ir izdarījuši to orgāni vai pārstāvji. Francijas Kriminālkodekss līdzīgi kā Albānijas Kriminālkodekss paredz, ka pašvaldības un to nodibinātas juridiskās personas var tikt sodītas tikai par tiem noziedzīgajiem nodarījumiem, kas izdarīti darbojoties tādā publisko pakalpojumu kompetences jomā, kura var tikt deleģēta. Latvijā šāda ierobežojuma nav un sodītas var tikt arī valsts un pašvaldību kapitālsabiedrības vai personālsabiedrības. Arī Francijas Kriminālkodekss paredz sevišķajā daļā konkrētus noziedzīgus nodarījumus, par kuriem juridiskā persona var tikt saukta pie

²⁵ Igaunijas Kriminālprocesa kodekss. 2013.gada 15.jūlija redakcija. Pieejams: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [aplūkots: 2016.gada 4.jūnijā]

²⁶ Somijas Kriminālkodekss. 2012.gada redakcija. Pieejams: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [aplūkots: 2016.gada 4.jūnijā]

²⁷ Francijas Kriminālkodekss. 2005.gada 12.oktobra redakcija. Pieejams: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [aplūkots: 2016.gada 4.jūnijā]

kriminālatbildības. Francijas Kriminālprocesa kodekss²⁸ paredz duālistisku pieeju un XVIII nodaļā paredz atsevišķus noteikumu juridisko personu noziedzīgo nodarījumu izmeklēšanai, apsūdzības uzturēšanai un iztiesāšanai.

²⁸ Francijas Kriminālprocesa kodekss. 2006.gada 16.jūnija redakcija. Pieejams: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [aplūkots: 2016.gada 4.jūnijā]

3. Kriminālprocesa principi un process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskai personai

Kriminālprocesa likumā nostiprinātie principi attiecas uz visu kriminālprocesu kopumā, nodrošinot kriminālprocesa un kriminālprocesa likuma mērķa sasniegšanu. Process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskai personai ir kriminālprocesa sastāvdaļa pat principā „kriminālprocess”, tomēr, par cik tas ir specifisks process ar specifisku subjektu, līdz ar to arī kriminālprocesa principu attiecināšana būtu sagaidāma tādā apmērā, kādā tā vispār iespējama saistībā ar pašu procesa un subjekta specifiku.

No visiem kriminālprocesa likumā nostiprinātajiem principiem autore darbā izvērsti apskatīs tikai divus, darba ierobežotā apjoma dēļ – obligātuma principu un nevainīguma prezumpcijas principu.

3.1.Obligātuma principa attiecināšana uz procesu par piespiedu ietekmes līdzekļu piemērošanu juridiskām personām

Kriminālprocesa obligātuma princips ir nostiprināts Kriminālprocesa likuma 6.pantā, nosakot, ka *“Amatpersonai, kura pilnvarota veikt kriminālprocesu, ikvienā gadījumā, kad kļuvis zināms kriminālprocesa uzsākšanas iemesls un pamats, ir pienākums savas kompetences ietvaros uzsākt kriminālprocesu un novest to līdz Krimināllikumā paredzētajam krimināltiesisko attiecību taisnīgam noregulējumam.”*

Kriminālprocesa obligātuma princips Kriminālprocesa likumā ir pārņemts, no Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālprocesa kodeksa 3.panta. Kriminālprocesa obligātuma princips ir ļoti „tuvs” un saistāms ar tā „priekšteci” – kriminālprocesa publiskuma principam, kurš nostiprināts Kriminālprocesa likuma 7.panta pirmajā daļā: *“Ja šajā likumā nav noteikts citādi, kriminālprocesu veic sabiedrības interesēs neatkarīgi no tās personas gribas, kurai nodarīts kaitējums. Apsūdzības funkciju kriminālprocesā valsts vārdā īsteno prokurors.”*

Kriminālprocesa publiskuma princips vēsturiski ir viens no būtiskākajiem kriminālprocesa principiem. Sākotnēji krimināltiesības pamatā ir bijušas tieši privāttiesību nozare, tā, piemēram, Lielbritānijā līdz pat 19.gs. apsūdzības celšana par lielāko daļu noziedzīgu nodarījumu bija cietušā tiesības, kuras viņš īstenojot varēja pēc saviem ieskatiem un spējām.²⁹ Tā saucamās vaidu tiesības jeb asinsatriebība Livonijā bija valstiski atzīts krimināltiesisko attiecību noregulēšanas veids slepkavības un nonāvēšanas gadījumā līdz pat

²⁹ Klerman D. Settlement and the Decline of Private Prosecution in Thirteenth-Century England. Pieejams: https://www.independent.org/pdf/working_papers/19_settlement.pdf [aplūkots: 2016.gada 3.jūnijā]

18.gs. Vēsturiski vaidu tiesību princips ir ticis kodificēts Rīgas arhibīskapijas zemnieku tiesību 1.pantā.³⁰ Tātad, kriminālprocesa publiskuma principa nepieciešamība pamatojas apstākļi, ka bija jāapkaro nekontrolējamā vaidu tiesību izmantošana, kā arī pamatojoties uz nepieciešamību saukt pie atbildības katru sabiedrībai bīstamu indivīdu, neatkarīgi no cietušā gribas. Kā norāda Profesors Arturs Liede, saskaņā ar publiskuma principu, krimināllieta jāierosina ikvienā nozieguma pazīmju atklāšanas gadījumā valsts un sabiedrības interesēs neatkarīgi no cietušā gribas.³¹

Tātad, no publiskuma principa izriet arī obligātuma princips (angļu val. – *principle of mandatory prosecution*), kas paredz, ka jāizmeklē ir ikviens noziedzīgs nodarījums, par kuru kļuvis zināms tiesībsargājošajām iestādēm. Atšķirība starp kriminālprocesa obligātuma principu un publiskuma principu ir tāda, ka saskaņā ar kriminālprocesa publiskuma principu noziedzīga nodarījuma gadījumā kriminālprocess jāuzsāk un jāceļ apsūdzība, neskatoties uz cietušā gribu, savukārt, saskaņā ar kriminālprocesa obligātuma principu, noziedzīga nodarījuma gadījumā, kriminālprocess ir jāuzsāk neskatoties uz jebkādiem apstākļiem, piemēram, noziedzīgā nodarījuma maznozīmīgumu, resursu trūkumu vai pierādījumu neesamību.

Kriminālprocesa obligātuma princips ir raksturīgs tieši kontinentālās Eiropas tiesību sistēmai. Savukārt Anglo-Amerikāņu tiesību sistēmai ir raksturīgs „*principle of discretionary prosecution*”, atbilstoši kuram prokuroram ir tiesības salīdzinoši brīvi izvēlēties vai celt apsūdzību tiesā un kā šo apsūdzību kvalificēt.³² Pateicoties „*principle of discretionary prosecution*” Anglo-Amerikāņu tiesību sistēmai piederīgajās valstīs ir attīstīties „*plea bargaining*” jeb vienošanās procesa institūts, kas pieļauj prokuroram izmantot savas tiesības kvalificēt apsūdzību pēc privileģētāka panta vai necelt apsūdzību par visiem noziedzīgajiem nodarījumiem, ja apsūdzētais piekrīt atzīt savu vainu.³³

No kriminālprocesa obligātuma principa ir paredzēti vairāki izņēmumi, piemēram, Kriminālprocesa likuma 379.pantā minētie gadījumi paredz izņēmumu no kriminālprocesa obligātuma principa, it īpaši Kriminālprocesa likuma 379.panta pirmās daļas 1.punktā minētais gadījums, kas nosaka, ka kriminālprocesu var izbeigt tad, ja izdarīts noziedzīgs nodarījums, ar kuru nav radīts tāds kaitējums, lai piesprieztu kriminālsodu. Kriminālprocesa likuma 379.panta pirmās daļas 1.punkts paredz tā saucamo “*principle of discretionary*

³⁰ Lazdiņš J., Osipova S. Latvijas un Eiropas viduslaiku tiesību vēsturē sastopamie jēdzieni un to skaidrojumi. Pieejams: <http://you-books.com/book/J-Lazdins/Latvijas-un-Eiropas-viduslaiku-tiesibu-vesture-sas> [aplūkots: 2016.gada 3.jūnijā]

³¹ Liede A. Latvijas PSR kriminālprocesa kodeksa komentāri. Rīga: Izdevniecība “Liesma”, 1968, 11.lpp.

³² ASV tiesas spriedums lietā United States v. Batchelder, 442 U.S. 114, 123-24 (1979)

³³ ASV Advokātu kolēģijas mājaslapa. Pieejama: http://www.americanbar.org/groups/public_education/resources/law_related_education_network/how_courts_work/pleabargaining.html [aplūkots 2016.gada 4.jūnijā]

prosecution”, kas ir pretējs princips kriminālprocesa obligātuma principam, jo paredz, ka kriminālprocesa turpināšana ir atkarīga no procesa virzītāja ieskata. Arī kriminālprocesa likuma 400.panta pirmā daļa paredz izņēmumu no kriminālprocesa obligātuma principa, nosakot, ka noteiktos gadījumos kriminālprocesu var apturēt, ja vainīgo personu nav izdevies noskaidros divu mēnešu laikā pēc kriminālprocesa uzsākšanas. Šajā sakarā svarīga arī Kriminālprocesa likuma 392.panta otrā daļa, kas paredz vēl vienu izņēmuma gadījumu no kriminālprocesa obligātuma principa, nosakot, ka kriminālprocesu var izbeigt tad, ja konkrētā aizdomās turētā vai apsūdzētā vainu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā pierādīt pirmstiesas procesā nav izdevies un nav iespējams savākt papildu pierādījumus.

No visa augstāk minētā var izdarīt secinājumu, ka Latvijas likumdevējs ir nonācis pie atziņas, ka atsevišķos gadījumos, kaut arī saņemtas ziņas par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, kriminālprocesa uzsākšana vai turpināšana tomēr nav sabiedrības interesēs. Tendence atkāpties no kriminālprocesa obligātuma principa ir raksturīga visām modernajām valstīm, jo absolūti visu noziedzīgo nodarījumu izmeklēšana realitātē nav iespējama. Pat Vācija, kuras tiesību sistēmai ir raksturīgs pārspīlēts un nekonstruktīvs dogmatisms, ir bijusi spiesta atkāpties no kriminālprocesa obligātuma principa absolūtas piemērošanas.³⁴ Tātad, attiecībā pret fizisko personu kriminālprocesu pamatā jāievēro obligātuma princips, tomēr atsevišķos, likumdevēja noteiktos gadījumos, no tā pieļaujama atkāpe, kā augstāk norādīts.

Attiecībā uz obligātuma principu un tā attiecināšanu uz procesiem par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskai personai, autores ieskatā, loģiski būtu domāt, ka obligātuma princips būtu attiecināms arī uz šiem procesiem, par cik process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām savā būtībā ir kriminālprocess un autore nesaskata iemeslu, vai kādas specifiskas juridisko personu pazīmes vai īpašības, kuru dēļ šo principu nevarētu attiecināt arī uz procesiem pret juridisko personu. Kriminālprocesa likums nedod pilnīgi skaidru atbildi, vai tā 6.pantā nostiprinātais obligātuma princips attiecas arī uz procesiem par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskai personai. Autore tomēr vēlās norādīt, ka būtu jāparedz dažādi gadījumi, kad process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļiem ir izbeidzams vai nav uzsākams, jo šāds process konkrētajā situācijā ir neracionāls. Piemēram, noteiktās situācijas nav pamatota procesa par piespiedu līdzekļiem uzturēšana pret juridisko personu, kurai uzsākts maksātnespējas process.

Prof. Dr.iur. Kristīne Strada-Rozenberga, publikācijā „Piespiedu ietekmēšanas līdzekļu juridiskām personām piemērošanas process un tā aktuālās problēmas Latvijas

³⁴ Sun Beale S. Prosecutorial Discretion in Three Systems: Balancing Conflicting Goals and Providing Mechanisms for Control. p. 9 Pieejams: http://scholarship.law.duke.edu/do/search/?q=author_lname%3A%22Beale%22author_fname%3A%22Sara%22&start=0&context=1022222 [aplūkots: 2016.gada 4.jūnijā]

kriminālprocesā”, aplūkojot jautājumu par obligātuma principa attiecināšanu uz procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskai personai, pauda viedokli, ka uz piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas procesu, profesores ieskatā, obligātuma princips nav attiecināms, bet ir jāvērtē procesa pret juridisku personu uzsākšanas nepieciešamība, lietderība.³⁵

Autoresprāt, pieņemot, ka “*principle of discretionary prosecution*” ir raksturīgs pamatā Anglo-Amerikāņu tiesību sistēmai, nebūtu pareizi šo principu attiecināt uz procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskajai personai valstīm, kas piederīgas citam tiesību lokam, kur līdz ar to arī valda citi tiesību principi un to hierarhija un savstarpējā nozīme un attiecība ir savādāka. Turklāt, nevienā Latvijas Republikas normatīvajā aktā “*principle of discretionary prosecution*” nav nostiprināts, un pat tiesību doktrīnā, cik zināms Autorei, neviens nav devis šī principa tulkojumu latviešu valodā. No augstāk norādītā autore izdara secinājumu, ka kriminālprocesa obligātuma princips ir attiecināms arī uz procesu par piespiedu līdzekļu piemērošanu juridiskajai personai, jo tas ir fundamentāls princips Latvijas kriminālprocesā. Turklāt, likumdevējs nav arī speciāli norādījis uz pretēju iespēju attiecībā uz piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas procesa uzsākšanu, līdz ar to būtu izsecināms, ka šim procesam jāpiemēro vispārīgie kriminālprocesa principi – tāpat arī obligātuma. Ja šo principu neattiecinātu, autores ieskatā, arī rastos nevajadzīgi strīdi par to, vai procesa virzītājs ir pamatoti izvēlējis uzsākt procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļiem, jo skaidrs, ka aizstāvība vienmēr uzskatītu, ka šādam procesam nav pamata. Kaut arī atsevišķos gadījumos patiešām būtu jāparedz iespēju atkāpties no obligātuma principa attiecībā uz piespiedu ietekmēšanas līdzekļiem juridiskajām personām, tomēr uz šiem gadījumiem būtu jāparedz norādes pašā Kriminālprocesa likumā.

Uz to, ka nav nepārprotami skaidrs, vai process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu obligāti uzsākams, norādījis arī J.Maizītis publikācijā „Juridiska persona un piespiedu ietekmēšanas līdzekļi kriminālprocesā”³⁶, kur sākotnēji atbildi uz jautājumu par obligātuma principa attiecināšanu uz piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas procesu sniedzis, norādot LR Tieslietu ministrijas Krimināltiesību departamenta direktores I.Gratovskas viedokli: “*Tāpat kopš 2013.gada 1.aprīļa vairs nepastāv procesa virzītāja izvēles brīvība attiecībā uz procesa par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskai personai uzsākšanu, proti, konstatējot Krimināllikumā noteikto pamatu piespiedu*

³⁵ Strada-Rozenberga K. Piespiedu ietekmēšanas līdzekļu juridiskajām personām piemērošanas process un tā aktuālās problēmas Latvijas kriminālprocesā. Tiesību efektivitāte postmodernā sabiedrībā. Latvijas Universitātes 73. zinātniskās konferences rakstu krājums. Pieejams: https://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/Juristi_73-konf.pdf [aplūkots 01.12.2017.]

³⁶ Maizītis J. Juridiska persona un piespiedu ietekmēšanas līdzekļi kriminālprocesā. LU 74.konferences rakstu krājums. Ārvalsts investīcijas: kad tiesības mijiedarbojas. Rīgā: Latvijas Universitāte, 2016, 368-369.lpp.

ietekmēšanas līdzekļu piemērošanai juridiskai personai, procesa virzītājam obligāti jāuzsāk process piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanai. Šāda pieeja atbilst arī Kriminālprocesa likuma 6.pantā definētajam kriminālprocesa obligātuma principam” un publikācijā tālāk norādot, ka “obligātums ir skaidri un nepārprotami jāformulē Kriminālprocesa likuma 439.pantā, vai arī kā kritērijs izlemšanai Kriminālprocesa likumā jāformulē lietderības princips, kā to piedāvā prof. K.Strada-Rozenberga”, jo no panta redakcijas formulējums neesot tik nepārprotams. J.Maizītis arī norādīja uz problēmjautājumiem, saistībā ar obligātuma principa attiecināšanu un piemērošanu uz procesiem par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām, piemēram, viens no jautājumiem ir: kādas sekas paredzēt procesa virzītāju rīcībai, kad kriminālprocess tiek uzsākts un izmeklēts pēc konkrēta Krimināllikumā paredzēta noziedzīga nodarījuma, bet procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskai personai, lai arī varētu uzsākt, tomēr neuzsāk, un ar kādiem procesuāliem reaģēšanas mehānismiem to nodrošināt?

Autore vēlas akcentēt, ka uz to, ka arī praksē ir neskaidrības par obligātuma principa attiecināšanu uz procesiem par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām. Piemēram, lietā 123 Augstākā tiesa ir norādījusi, ka tā ir procesa virzītāja izvēle, vai uzsākt procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļiem, faktiski paužot, ka uz procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļiem neattiecas obligātuma princips, un šī procesa uzsākšana ir atkarīga vienīgi no procesa virzītāja subjektīvas iegribas: *“Apsūdzētie kasācijas sūdzībā norādījuši, ka tiesa nav ņēmusi vērā, ka apsūdzībā inkriminētās darbības attiecināmas uz viņiem kā juridiskās personas amatpersonām, jo viņi pildījuši juridiskās personas dalībnieku uzdevumus. Saskaņā ar Krimināllikuma 12.pantu par noziedzīgu nodarījumu, ko privāto tiesību juridiskās personas interesēs, šīs personas labā vai tās nepienācīgas uzraudzības dēļ izdarījusi fiziska persona, attiecīgā fiziskā persona saucama pie kriminālatbildības, bet juridiskajai personai var piemērot šajā likumā paredzētos piespiedu ietekmēšanas līdzekļus. Apsūdzētie pamatoti saukti pie kriminālatbildības kā fiziskas personas. To, vai ir pamats uzsākt procesu par piespiedu līdzekļa piemērošanu attiecīgajai juridiskajai personai, izlemj procesa virzītājs.”*³⁷

Piemēram, krimināllietā Nr.15830505709 ar spriedumu fiziskā persona A atzīta par vainīgu noziedzīgu nodarījuma izdarīšanā, kas paredzēti KL 15.panta ceturtajā daļā, 177.panta trešajā daļā (likuma redakcijā līdz 2013.gada 01.04.), 275.panta otrajā daļā (likuma redakcijā līdz 2013.gada 01.04.).³⁸ Fiziskas personas B un C atzītas par vainīgām noziedzīgu

³⁷ Latvijas Republikas Augstākās tiesas 2015.gada 16.februāra lēmums lietā Nr.11816010009, lietas arhīva Nr.SKK-0008-15

³⁸ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģijas 2014.gada 14.aprīļa spriedums lietā Nr.15830505709

nodarījumu izdarīšanā, kas paredzēti KL 20.panta ceturtajā daļā, 15.panta ceturtajā daļā – 177.panta trešajā daļā (likuma redakcijā līdz 2013.gada 01.04.) un 275.panta otrajā daļā (likuma redakcijā līdz 2013.gada 01.04.). Un juridiskajai personai SIA „Ekotec” piemērots piespiedu ietekmēšanas līdzeklis. Faktiskā situācija un darbības par kurām tiesa taisīja spriedumu bija sekojošas: Persona A nodibināja SIA „Ekotec” un veica mēģinājumu izkrāpt Eiropas fondu līdzekļus, atsaucoties uz darījumiem, kas it kā notikuši ar personu B un C juridiskajām personām – SIA „Latcomfort” un SIA „Tecco”. SIA „Latcomfort” valdes priekšsēdētājs persona C atbalstot personu A noziedzīgajās darbībās sagatavoja fiktīvu pirkuma līgumu par to, ka SIA „Ekotec” pērk no SIA „Latcomfort” ūdensapgādes un ģeoloģiskās izpētes komplektu, turklāt SIA „Latcomfort” grāmatvedis persona D izrakstīja arī pavadzīmes par preču piegādi.

Līdzīgas darbības notika arī starp SIA „Ekotec” un SIA „Tecco”, kur abu SIA valdes locekļi – persona A un persona B sagatavoja virkni nepatiesas ziņas saturošu dokumentu, piemēram, līgumu par to, ka SIA „Ekotec” iegādājas no SIA „Tecco” termoauditēšanas un pazemes komunikāciju lokācijas iekārtu komplektu, ko iesniegt Latvijas investīciju un attīstības aģentūrai, lai radītu ticamību tam, ka tiešām tiek realizēts projekts.

Process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskai personai tika uzsākts tikai pret vienu juridisko personu – SIA „Ekotec”. Spriedumā nekur neparādās nekādas ziņas, ka līdzīgs process būtu arī pret abām pārējām juridiskajām personām, lai arī pēc autores domām, no lietas materiāliem izriet, ka noziedzīgajā nodarījumā ir iesaistītas arī pārējās divas juridiskās personas. Jo fiktīvos līgumus slēdza fiziskās personas tieši savu juridisko personu vārdā, turklāt vienā gadījumā tika iesaistīts pat uzņēmuma grāmatvedis.

Varētu domāt, ka procesa virzītājs nav saskatījis pamatu piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanai, jo, iespējams, ka nesaskatīja, ka personas B un C būtu rīkojušās to juridisko personu interesēs. Prokurore protestā ir norādījusi, ka *„ņemot vērā, ka ir savākti pietiekami daudz pierādījumu tam, ka persona A izdarījis krāpšanas mēģinājumu, naudas līdzekļus viņš prasījis SIA „Ekotec labā”, pamatojoties uz KL 70.¹pantu, SIA „Ekotec” piemērojami piespiedu ietekmēšanas līdzekļi”* un lūdza piemērot likvidāciju. Tiesa secināja, ka noziedzīgos nodarījumus A ir izdarījis juridiskās personas SIA „Ekotec” interesēs, kā vienīgais valdes loceklis. Tomēr, autores ieskatā, nevarētu būt tā, ka personas B un C riskētu ar kriminālatbildību un atbalstītu noziedzīgu nodarījumu, ja pašas no tā negūst nekādu labumu. Turklāt apstāklis, ka nevis tikai pašas fiziskās personas iesaistījās un atbalstīja, bet viņas to darīja, izmantojot juridiskās personas – SIA „Latcomfort” un SIA „Tecco”.

No KL 70.¹panta izriet, ka juridiskajai personai var piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekli, ja nodarījums izdarīts juridiskās personas interesēs, šīs personas labā vai tās

nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā, kur nodarījumu izdarījusi fiziskā persona, rīkodamās individuāli vai kā attiecīgās juridiskās personas koleģiālās institūcijas loceklis balstoties uz tiesībām pārstāvēt juridisko personu vai darboties tās uzdevumā, balstoties uz tiesībām pieņemt lēmumus juridiskās personas vārdā vai īstenodama kontroli juridiskās personas ietvaros. Autores ieskatā, no normas izriet gadījumi, kad piespiedu ietekmēšanas līdzekli var piemērot juridiskajai personai arī, ja to izmanto kā līdzekli noziedzīgu darbību izdarīšanai. Kā tas arī ir šajā gadījumā, kur personas B un C būtībā izmantoja savas juridiskās personas, lai atbalstītu A noziedzīgās darbības. Līdz ar to, autores ieskatā arī pret pārējām divām juridiskajām personām varēja un vajadzēja uzsākt procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskajām personām.

Līdzīga prakse izriet arī no Kurzemes apgabaltiesas spriedums lietā Nr.15830011813³⁹, kā arī no LR Augstākās lēmuma lietā Nr.15830020612⁴⁰, kur „*V.B pēc iepriekšējas vienošanās ar D.K. sniedza apzināti nepatiesu informāciju PVN deklarācijās un to pielikumos, uzrādot nenotikušus darījumus, kuri nav pamatoti ar attaisnojuma dokumentiem un nav notikuši pēc būtības, kā arī pieļāva grāmatvedības kārtošana noteikumu pārkāpumus, SIA „B” nodokļu atvieglojuma vai atlaides nelikumīgai piemērošanai, kā rezultātā SIA „B” samazināja ar PVN apliekamo objektu un izvairījās no nodokļu nomaksas valsts budžetā, nodarot zaudējumus valstij lielā apmērā*”. Tā noziedzīgās darbības raksturoja tiesa, tomēr no spriedumā ietvertās informācijas izriet arī, ka šo krāpšanu realizēja divas fiziskās personas, izmantojot divas juridiskās personas – SIA „B” un SIA „A” – taču no lēmuma neizriet, ka process pret SIA „A” būtu uzsākts vai būtu ierosināts uzsākt procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu.

Līdz ar to paliek aktuāls jautājums, kāpēc process nav uzsākts pret visām noziedzīgajā nodarījumā iesaistītajām personām. Un varbūt no šiem piemēriem tiešām izriet, ka praksē piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas juridiskajām personām process tiek uzskatīts par fakultatīvu procesu, uz kuru neattiecas obligātuma princips kriminālprocesā. Uz to varētu norādīt vēl citi prakses piemēri, piemēram, krimināllietā Nr.15830024313 prokurors noslēdzis vienošanos ar apsūdzēto par vainas atzīšanu un sodu saistībā ar Krimināllikuma 218.panta otrajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu.⁴¹ Šajā lietā apsūdzētais, kurš ir sabiedrības ar ierobežotu atbildību vienīgais īpašnieks un valdes loceklis, izvairījās no nodokļu un tiem pielīdzināmo maksājumu veikšanas, kurus veikšanas pienākums bija minētajai sabiedrībai ar ierobežotu atbildību. Pēc būtības analogiskā krimināllietā

³⁹ Kurzemes apgabaltiesas 2017.gada 12.aprīļa spriedums lietā Nr.15830011813

⁴⁰ LR Augstākās tiesas 2015.gada 6.oktobra lēmums lietā Nr.15830020612

⁴¹ Tukuma rajona tiesas 2015.gada 30.oktobra spriedums lietā Nr.15830024313

Nr.15830012213 prokurors noslēdzis ne tikai vienošanos ar apsūdzēto fizisko personu par vainas atzīšanu un sodu, bet arī ar juridisko personu, kuras interesēs izdarīts noziedzīgais nodarījums, par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu.⁴²

Tā no ļoti neliela skaita tiesu spriedumu lietās, kurās ir uzsākts process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskajai personai, nevar izsecināt kopīgus kritērijus, kāpēc tikai šajās lietās prokurors būtu izvēlējis ierosināt procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskajai personai, bet citās analogiskās lietās process pret juridisko personu nav ticis uzsākts. No šādiem gadījumiem, pēc autores domām, varētu izdarīt secinājumu, ka, lai arī no likuma izriet, ka būtisks ir tieši obligātuma princips, tomēr praksē notiek sekošana principam, kurš nemaz nav raksturīgs mūsu tiesību lokam – „*principle of discretionary prosecution*”. Tātad, varētu izdarīt secinājumu vai pieņēmumu, ka prokurori uzskata, ka tā ir viņu izvēle, uzsākt vai neuzsākt procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskajai personai.

Autore secina, ka no prakses izriet, ka atsevišķi procesa virzītāji uzskata, ka uz procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskai personai neattiecas obligātuma princips. Iespējams doma ir tāda, ka obligātuma principu attiecina uz pamatprocesu pret fizisko personu, bet process pret juridisko personu ir kā papildus process, ko procesa virzītājam ir tiesības, bet ne pienākums uzsākt un tāpēc šādi procesi reizēm netiek uzsākti, reizēm tiek, bet reizēm, kā izriet no augstāk norādītās prakses, tie tiek uzsākti tikai pret vienu no noziedzīgajā nodarījumā iesaistītajām juridiskajām personām. Autores ieskatā, tas gan nebūtu pareizi, jo, izprotot procesa par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas juridiskām personām ideju un jēgu, ka tas principā ir speciāli radīts kriminālprocess īpašam subjektam, kas nav fiziskā persona. Līdz ar to būtu izdarāms secinājums, ka kriminālprocesa principi attiecas arī uz šo speciālo kriminālprocesu pilnā mērā.

Uz to, ka obligātuma princips attiecas arī uz piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas procesu juridiskām personām, varētu norādīt arī tas, ka Kriminālprocesa likuma 441.³panta otrajā daļā ir arī paredzēti izņēmumi no kriminālprocesa obligātuma principa procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskajai personai gadījumā, ja pirmstiesas procesā nav izdevies pierādīt, ka noziedzīgs nodarījums izdarīts juridiskās personas interesēs, labā vai nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā un nav iespējams savākt papildu pierādījumus. Šī norma ir analogiska Kriminālprocesa likuma 392.panta otrajai daļai, kas attiecas uz fizisko personu. Līdz ar to, pēc autores domām, arī Kriminālprocesa likuma 441.³panta otrās daļas norma norāda, ka uz procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu likumdevējs ir vispārīgi vēlējis attiecināt

⁴² Rīgas rajona tiesas 2015.gada 1.jūlija tiesas spriedums lietā Nr.15830012213

kriminālprocesa obligātuma principu, jo pretējā gadījumā nebūtu saprotams, kāpēc ir atsevišķi jāatrunā izņēmuma gadījumi, kuros ir pieļaujams izbeigt procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu. Tā, Kriminālprocesa likuma 441.³panta pirmā daļa paredz, ka procesu par piespiedu līdzekļu piemērošanu juridiskajai personai var izbeigt, ja noskaidroti Kriminālprocesa likuma 377.panta 1., 2., 3., 8. vai 10.punktā minētie apstākļi. Svarīgi norādīt, ka nav minēti Kriminālprocesa likuma 377.panta 9.punktā minētie apstākļi kā pamats procesa par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu izbeigšanai. Kriminālprocesa likuma 377.panta 9.punkts paredz, ka kriminālprocesu var izbeigt, ja notikusi vienošanās ar cietušo tādā kriminālprocesā, kuru var uzsākt tikai uz cietušās personas pieteikuma pamata. No augstāk minētā izriet, ka Kriminālprocesa likums strikti attiecina kriminālprocesa publiskuma principu attiecībā uz procesu par piespiedu līdzekļu piemērošanu, atbilstoši kuram cietušais nekādā veidā nav spējīgs ietekmēt piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskajai personai. Gandrīz visi Kriminālprocesa likuma 7.pantā paredzētie noziedzīgie nodarījumi nav sevišķi raksturīgi juridiskajai personai, piemēram, draudi izdarīt slepkavību vai nodarīt smagu miesas bojājumu (Krimināllikuma 131.pants) vai ir tādi nodarījumi, ar kuriem juridiskā persona faktiski nevar būt saistīta, piemēram, piespiešana izdarīt abortu (Krimināllikuma 136.pants), nolēmumu par aizgādības, aprūpes un saskarsmes tiesībām ar bērnu nepildīšana (Krimināllikuma 168.pants), adopcijas noslēpuma izpaušana (Krimināllikuma 169.pants). Tomēr Krimināllikuma 200.pantā paredzēto nodarījumu juridiskās personas interesēs varētu veikt fiziskā persona. Krimināllikuma 200.pants paredz kriminālatbildību par komercnoslēpumu saturošu ziņu neatļautu iegūšanu un izpaušanu un finanšu tirgus iekšējās informācijas nelikumīgu izpaušanu. Pēc autore domām, attiecībā uz Krimināllikuma 200.pantu veidojas savā ziņā pretrunīga situācija, kur kriminālprocesu pret fizisko personu Krimināllikuma 200.pantā paredzētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas gadījumā var izbeigt, pamatojoties uz apsūdzētā un cietušā izlīgumu, bet par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu nevar. Autore uzskata, ka šādu situāciju novēršanas nolūkā, būtu jāparedz, ka procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu var izbeigt, pamatojoties uz juridiskās personas un cietušā izlīguma pamata likumā noteiktajos gadījumos.

Uz obligātuma principa piemērošanas nepieciešamību un nozīmi procesos pret juridisko personu varētu norādīt arī tas, ka ar Kriminālprocesa likuma 439.panta trešo daļu tika paredzēta iespēja procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām izdalīt atsevišķā lietvedībā. Šīs normas mērķis ir panākt, lai arī gadījumos, kad procesa virzītājam problēmas sagādā, piemēram, fiziskās personas noskaidrošana, tas netraucētu uzsākt procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskai personai. Ja likumdevējs paredzējis šādu speciālu procesa izdalīšanu atsevišķā lietvedībā, tas

varētu norādīt uz piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas juridiskām personām procesa nozīmi arī atsevišķi no kriminālprocesa pret fizisko personu. Ar šo normu it kā tiek noteikts, ka process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu ir jāuzsāk un tam ir jānorit pret juridisko personu neatkarīgi no tā, vai ir pamatprocess pret fizisko personu, ja vien ir saskatāms pamats piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanai, kā norādīts Kriminālprocesa likuma 439.panta pirmajā daļā. Vairāki tiesību teorētiķi ir norādījuši uz skepsi saistībā ar iespēju procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļiem juridiskajai personai izdalīt atsevišķi no procesa pret fizisko personu. Tomēr autore uzskata, ka spēkā esošs likums ir jāpiemēro neatkarīgi no kādu privātpersonu subjektīvās nepatikas vai personīgās tiesiskās pārliecības. Par Kriminālprocesa likuma 430.panta trešajā daļā minētajām iespējām atkāpties no obligātuma principa autore sniegs izvērstāku skatījumu turpmākajā apakšnodaļā.

3.2. Procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskām personām izdalīšana atsevišķā lietvedībā

Kriminālprocesa likuma 439.panta trešā daļa nosaka, ka „*Procesa virzītājs procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskajai personai ar lēmumu var izdalīt atsevišķā lietvedībā šādos gadījumos:*

- 1) kriminālprocess pret fizisko personu tiek izbeigts, pamatojoties uz nereabilitējošiem apstākļiem;*
- 2) konstatēti apstākļi, kas liedz noskaidrot vai saukt pie kriminālatbildības konkrētu fizisko personu, vai objektīvu iemeslu dēļ krimināllietas nodošana tiesai tuvākajā laikā (saprātīgā laika periodā) nav iespējama;*
- 3) lai savlaicīgi atrisinātu krimināltiesiskās attiecības ar fizisko personu, kurai ir tiesības uz aizstāvību;*
- 4) to lūdz juridiskās personas pārstāvis”.*

Šāda iespēja, izdalīt atsevišķā lietvedībā procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskai personai, sākotnēji Kriminālprocesa likumā nemaz nebija paredzēta. Tā parādījās tikai ar 2013.gada 14.marta grozījumiem, kas stājās spēkā 2013.gada 1.aprīlī. Pirms šiem grozījumiem Kriminālprocesa likuma 439.panta otrā daļa noteica, ka “*Process piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanai juridiskajai personai notiek tā kriminālprocesa ietvaros, kurā par aizdomās turēto ir atzīta vai pie kriminālatbildības ir saukta šā panta pirmajā daļā minētā fiziskā persona.*”

Likumprojekta par grozījumiem Kriminālprocesa likumā 2013.gada februāra anotācijā norādīts uz nepieciešamību efektīvizēt procesa par piespiedu ietekmēšanas līdzekļiem piemērošanu. Anotācijā norādīts, ka iespēja atdalīt procesu pret fizisko personu no procesa

pret juridisko personu radītā, lai būtu iespēja saukt pie atbildības juridisko personu arī gadījumos, kad noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā iesaistītā fiziskā persona vēl nav notiesāta, kā arī gadījumiem, kad juridiskās personas pārstāvis izteicis vēlmi pabeigt procesu ātrāk un nevēlas tiesāties, ja juridiskā persona ir gatava atlīdzināt kaitējumu, saņemt „sodu” kas izpaužas kā piespiedu ietekmēšanas līdzeklis, lai nebojātu uzņēmuma reputāciju un ātrāk varētu atgriezties komerciesiskajā apgrozībā.⁴³

Līdz ar to, saskaņā ar Kriminālprocesa likuma regulējumu, šobrīd pastāv vairāki pamati, kāpēc var izdalīt procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskai personai atsevišķā lietvedībā, kas ir uzskaitīti Kriminālprocesa likuma 439.panta trešajā daļā.

Autore augstāk minētos grozījumus vērtē pozitīvi, jo, gan pēc augstāk norādītajā anotācijā minētā, gan arī no informācijas, ko autore guvusi konsultācijās ar dažādiem prokuroriem krimināltiesiskās prakses un pirmskvalifikācijas prakses ietvaros, ir saprotama vajadzība pēc šādiem grozījumiem. Bieži vien gadījumos, kad noziedzīga nodarījuma izdarīšanā ir iesaistīta juridiskā persona, procesa virzītājs sastopas ar virkni sarežģītu jautājumu un uzdevumu pierādīšanā kriminālprocesā. Nereti šīs grūtības un sarežģījumi ir vērsti „abos virzienos” – gan pret pazīmēm, kas jākonstatē attiecībā uz fizisko personu un tās sasaisti ar juridisko personu, gan arī otrādi. Piemēram, var būt gadījumi, kad ir skaidri redzams, ka ir izdarīts noziedzīgs nodarījums, tas ir juridiskas personas interesēs, tomēr problēma rodas ar konkrētas vainīgās fiziskās personas noskaidrošanu. Piemēram ir zināms, ka uzņēmuma darbinieki ir izgāzuši uzņēmuma komercdarbībā radītos atkritumus upē, kas atrodas blakus uzņēmumam piederošajai rūpnīcai, tomēr nav zināmi, kuri konkrētie darbinieki to ir izdarījuši. Nav saprātīgu šaubu par to, ka kādas ar uzņēmumu nesaistītas personas nav ielauzušās uzņēmumā, lai no tā nozagtu atkritumus, un pēc tam tos izgāztu upē. Problēmas ar fiziskās personas noskaidrošanu var rasties arī gadījumos, kad līguma parakstīšanai juridiskās personas interesēs tiek piesaistītas personas, kurām nav noteiktas dzīvesvietas un viņas paraksta līgumu, par tā saturu pat neko nezinošas, līdz ar to rodas problēmas ar subjektīvas puses noteikšanu. Pēc iepriekšējā regulējuma, pie atbildības šajos gadījumos nevarēja saukt nevienu personu, jo juridiskajai personai nav vainas, bet fiziskajai nav subjektīvas puses.⁴⁴ Vēl ir arī citas problēmas praksē, kuru dēļ grozījumi bija nepieciešami, piemēram, bieži vien juridiskai personai ir vairāki valdes locekļi, pienākumu sadalījums starp tiem ir neskaidrs vai pat mutisks, un līdz ar to nevar noskaidrot, kura ir vainīgā fiziskā persona. Pēc iepriekšējā regulējuma šādā gadījumā principā viss kriminālprocess apstātos un tas arī traucētu

⁴³ Grozījumi Kriminālprocesa likumā: Likumprojekts. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS11/SaeimaLIVS11.nsf/0/C576E10437945E00C2257B18005300F0?OpenDocument#b> [aplūkots 2017.gada 6.decembrī]

⁴⁴ Baumanis J. Piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas process. JV 16.10.2012/Nr.42(741) (10.lpp)

kriminālprocesa mērķa sasniegšanu. Līdzīgi var būt gadījumā, kad ir skaidra fiziskā persona, bet procesa virzītājam problēmas sagādā jautājums, kā pierādīt, ka noziedzīgais nodarījums izdarīts juridiskās personas interesēs.

Lai novērstu to, ka process apstājas un tiek tērēts kriminālprocesā iesaistīto dalībnieku laiks, valsts resursi visplašākajā nozīmē, gan ekonomiski, gan laika ziņā, un rezultāts netiek sasniegts, likumdevējs ar grozījumiem paredzējis iespēju izdalīt atsevišķā lietvedībā procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu pret juridisko personu. Tas ir arī ekonomiskā ziņā izdevīgāk pašam uzņēmumam, jo, kā jau norādīts anotācijā, tādā veidā juridiskā persona var iespējami ātrāk iesaistīties komercdarbībā un turpināt darboties, gūt peļņu, maksāt nodokļus, attīstīties un augt.

Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 439.panta trešās daļas 2.punktu procesa virzītājs procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskajai personai var izdalīt atsevišķā lietvedībā, ja ir konstatēti apstākļi, kas liedz noskaidrot vai saukt pie kriminālatbildības konkrētu fizisko personu, vai objektīvu iemeslu dēļ krimināllietas nodošana tiesai tuvākajā laikā nav iespējama.

Šī norma rada jautājumu, vai var teikt, ka noticis noziedzīgs nodarījums, ja nevar noskaidrot pašu noziedzīga nodarījuma subjektu? Ja nav skaidrības par noziedzīgā nodarījuma subjektu, būtībā varētu teikt, ka iztrūkst viens no noziedzīga nodarījuma sastāva elementiem un tādā gadījumā nav saskatāms arī Krimināllikuma 1.pantā norādītais kriminālatbildības pamats.

Senākajā Kriminālprocesa likuma (13.02.2013.-31.03.2013) redakcijā Kriminālprocesa likuma 440.panta par pirmstiesas kriminālprocesā noskaidrojamajiem apstākļiem 2.punkts noteica, ka pirmstiesas procesā piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanai juridiskajai personai noskaidro fiziskās personas statusu juridiskās personas institūcijās, bet ar šobrīd Kriminālprocesa likuma 440.panta 2.punkts nosaka, ka jānoskaidro fiziskās personas, ja tāda zināma, statusu juridiskās personas institūcijās. Tātad likumdevējs ir tieši pateicis, ka var būt gadījumi, kad fiziskā persona nav zināma, un apstāklim, ka fiziskā persona nav noskaidrota, nav izšķirošanas nozīmes procesa par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu gaitā.

Tāda likumdevēja nostāja varētu būt pamatota ar ideju, ka juridiskai personai nevar būt vaina, tāpēc arī tai nevar piemērot kriminālatbildību un to, kas tiek piemērots juridiskajai personai, īsti nevar saukt par „sodu”⁴⁵. Līdz ar to, gadījumā, kad atsevišķā lietvedībā tiek izdalīts process pret juridisko personu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu, netiek pārkāpti krimināltiesību un kriminālprocesa principi, jo izdalītais process norit pret juridisko personu, bet pamatprocesā, savukārt, vēl aktīvi notiek izmeklēšana, lai apzinātu

⁴⁵ Baumanis J. Piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas process.JV 16.10.2013/ Nr.42 (741) (10.lpp)

visus noziedzīgā nodarījuma sastāva elementus. Process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu ir pret juridisku veidojumu, kam nevar būt subjektīvās puses, līdz ar to tas nevar būt kā atsevišķs klasisks noziedzīga nodarījuma subjekts. Juridiskai personai, kā piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas procesa subjektam, nevar būt vaina un tā nesaņem sodu, tāpēc pret šo veidojumu process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu var noritēt arī bez pamatprocesā esošā noziedzīgā nodarījuma subjekta identificēšanas. Līdz ar to būtu saprotama likumdevēja rīcība paredzot Kriminālprocesa likuma normu, kas atļauj noteiktos gadījumos procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu izdalīt atsevišķā lietvedībā.

Autores ieskatā, likumdevējs ir apzinājies, ka praksē bieži ir problēmas, tieši saistībā ar fiziskās personas – vainīgā – indentificēšanu, kas var izraisīt situāciju, ka pašā pamata kriminālprocesā iestājas noilgums, meklējot fizisko personu. Ja iestātos noilgums, vairs nebūtu iespējams vērsties arī pret juridisko personu, jo pašā pamatprocesā jau ir kriminālatbildības noilgums. Beigās izveidojas situācija, kur nav atbildības, kaut arī no lietas materiāliem ir skaidri redzams, ka noziedzīgais nodarījums objektīvi ir noticis. Ar Kriminālprocesa likuma grozījumiem, kas ietverti Kriminālprocesa likuma 439.pantā var novērst šādu nepareizu iznākumu. Izdalot atsevišķā lietvedībā procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu pret juridisku personu pamatojoties uz Kriminālprocesa likuma 439.panta trešās daļas 2.punktu, ir iespēja maksimāli ātri un tūlītēji vērsties pret juridisko personu, lai panāktu taisnīgu krimināltiesisko attiecību noregulējumu attiecībā pret pašu juridisko personu un no tās cietušām personām, bet pamatprocesā šajā gadījumā turpinātos izmeklēšana, lai noskaidrotu fizisko personu un pat gadījumā, ja tā noritētu nesekmīga, procesa virzītājam ir iespēja arī izmantot Kriminālprocesa likuma 400.pantā paredzēto kriminālprocesa apturēšanu.

Līdzīgs prakses piemērs autorei dots Finanšu un ekonomisko noziegumu izmeklēšanas prokuratūrā, kur prokurora Daiņa Šteinberga lietvedībā bijis kriminālprocess, kurā pieņemts lēmums par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanas procesa izdalīšanu atsevišķā lietvedībā, pamatojoties uz Kriminālprocesa likuma 439.panta trešās daļas 2.punktu. Konkrētais kriminālprocess uzsākts par datorprogrammu nelegālu izmantošanu uzņēmumam SIA „A”. Kriminālprocesā bija problēma ar vainīgo fizisko personu konstatēšanu, jo juridiskajai personai SIA „A” bija vairāki valdes locekļi, ko turēja aizdomās par noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu. Problēmas fiziskās personas konstatēšanai radās, jo starp valdes locekļiem bijusi iekšēja mutiska vienošanās par pienākumu sadalījumu, tostarp arī par to, kurš ir par ko atbildīgs uzņēmumā, taču nekādu iekšēju rakstisku noteikumu vai vienošanos uzņēmumā nebija. Turklāt no kriminālprocesa materiāliem izrietēja, ka procesā iesaistīts vēl

arī kāds cits uzņēmums, kas apkalpojis SIA „A” ar datorprogrammām. Lietā kā galvenie pierādījumi bija liecinieku liecības, kurās visi valdes locekļi norādīja viens uz otru un vēl daži arī uz IT uzņēmumu. Formāli noziedzīgais nodarījums ir noticis un visas objektīvās puses pazīmes ir skaidras un konstatējamas, bet nevarēja noskaidrot kurš tieši ir noziedzīgā nodarījuma izdarītājs – kurš nelegāli instalējis datorprogrammas, kurš devis rīkojumu instalēt datorprogrammas, kurš lietojis nelegāli instalētās datorprogrammas. Turklāt, uzņēmums pats lūdza izdalīt atsevišķā lietvedībā procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskai personai. Prokurors procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu pret juridisko personu SIA „A” izdalīja no pamatprocesa, pamatojoties uz Kriminālprocesa likuma 439.panta trešās daļas 2.punktu, jo nebija iespējams noskaidrot fiziskās personas, kas izdarīja pašu noziedzīgo nodarījumu un nebija zināms arī tas, vai un cik ātri fiziskās personas tiks noskaidrotas. Prokurors norādīja, ka pamatprocesā izmeklēšana turpināsies, lai noskaidrotu un sauktu pie kriminālatbildības vainīgās personas, bet, ja vainīgās personas netiks noskaidrotas, tad prokurors Kriminālprocesa likuma 400.panta kārtībā procesu apturēs.

Ja uzņēmumam ir vairāki valdes locekļi, kā augstākminētajā prakses piemērā, tad ir grūti konstatēt vainīgo personu, tāpēc ir labi, ka likumdevējs ir paredzējis Kriminālprocesa likuma 439.panta trešās daļas 2.punktā paredzēto risinājumu. Pretējā gadījumā uzņēmumos ar sarežģītu struktūru atbildīgās personas varētu ļaunprātīgi izmantot savas kompetences, noveļot atbildību viens uz otru.

Prokurors, augstākminētā prakses piemēra sakarā, norādīja vēl arī uz apstākli, ka, piemēram, gadījumā, ja juridiskā persona, precīzāk tās pārstāvis, juridiskās personas „vainojamību” un izdarīto noziedzīgo nodarījumu neatzīst, tad savā ziņā ir muļķīgi izdalīt atsevišķā lietvedībā procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu, jo pie izdalīšanas izveidojas situācija, ka vienas un tās pašas personas iet uz tiesu divas reizes un liecina vienu un to pašu – ka neatzīst „vainu” un nav gatavi izciest piespiedu ietekmēšanas līdzekli. Līdz ar to varētu teikt, ka Kriminālprocesa likuma 439.panta trešās daļas 2.punkts ir piemērojams un efektīvs mērķa sasniegšanai tajos gadījumos, kad juridiskās personas attieksme pret procesa virzītāja piedāvāto risinājumu ir pozitīva un tā vēlas sadarboties ar procesa virzītāju.

Savukārt Kriminālprocesa likuma 439.panta trešās daļas 3.punktā ir paredzēta apgriezta situācija tai, kas norādīta 2.punktā, kur procesa virzītājs procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu var izdalīt atsevišķā lietvedībā „*lai savlaicīgi atrisinātu krimināltiesiskās attiecības ar fizisko personu, kurai ir tiesības uz aizstāvību*”. Tas būtu tajos gadījumos, kad, piemēram, nevar konstatēt labumu juridiskajai personai vai to, ka

noziedzīgais nodarījums pastrādāts tās interesēs, bet nav problēmu ar noziedzīgā nodarījuma subjekta konstatēšanu.

3.2.1. Procesa par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu izdalīšana un vienošanās piemērošana pirmstiesas kriminālprocesā

No augstāk norādītā prakses piemēra, kur būtībā procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu varēja izdalīt atsevišķā lietvedībā gan pamatojoties uz Kriminālprocesa likuma 439.panta trešās daļas 2.punktu, gan arī uz 4.punktu, jo bija problēmas ar vainīgās personas atrašanu un arī pašu izdalīšanu lūdza juridiskās personas pārstāvis, parādījās vēl viens problēmjautājums šajā sakarā - par vienošanās procesa piemērošanu piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanas procesa izdalīšanas gadījumā. Augstāk norādītā SIA „A” pārstāvis lūdza izdalīt procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu no pamatprocesa un noslēdza ar prokuroru vienošanos par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu. Juridiskās personas pārstāvja nolūks lūgumam, saskaņā arī ar anotācijā norādīto procesa izdalīšanas atsevišķā lietvedībā mērķi, bija, lai process pret juridisko personu noritētu ātrāk un nebūtu jātiesājas, jo vienošanos varētu nosūtīt tiesai, kur tā tiktu izskatīta rakstveida procesā. Vienošanās procesa mērķis ir ātrāka un efektīvāka kriminālprocesa kopējā mērķa sasniegšana, kriminālprocesā iesaistītajām personām sadarbojoties. Vienošanās process ir kā alternatīva procesam parastajā kārtībā, gadījumā, ja tiek atzīta vaina un ir vēlme taupīt savu laiku. Vienošanās process ir paredzēts arī gadījumos, kad ir process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskai personai. Piemēram, arī t.s. “Gan Bei” krimināllieta tiesai tika nodota vienošanās procesa kārtībā.⁴⁶ Tomēr prakses piemērs, ko darbā apskata autore, ir saistīts ar gadījumu, kad process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu tiek izdalīts atsevišķi no pamatprocesa pēc juridiskās personas pārstāvja pieteikta lūguma, pamatojoties uz Kriminālprocesa likuma 439.panta trešās daļas 4.punktu un uzreiz arī lūgts piemērot vienošanās procesu. Prokurors lietā sastādīja vienošanās protokolu, bet saskatīja problēmu praksē, jo Kriminālprocesa likuma 441.panta otrā daļa neparedz vienošanās slēgšanu kā pirmstiesas procesa pabeigšanas iespēju šajā gadījumā. Kriminālprocesa likuma 441.panta otrā daļa paredz rīcību gadījumiem, kad piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas process izdalīts atsevišķā lietvedībā un tā nevienā punktā neparedz rīcību gadījumam, kad ir vēlme slēgt vienošanos. Līdz ar to rodas jautājumu. Piemēram, vai gadījumā, ja process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu

⁴⁶ «Gan Bei» lietā apsūdzētie atzinuši vainu un atlīdzinājuši valstij radītos zaudējumus. Pieejams: <http://www.lsm.lv/lv/raksts/latvija/zinas/gan-bei-lieta-apsudzetie-atzinusi-vainu-un-atlidzinajusi-valstij-raditos-zaudejumus.a191980/> [aplūkots 01.12.2017.]

juridiskām personām tiek izdalīts atsevišķā lietvedībā, nav iespējams slēgt vienošanos kriminālprocesā? Varbūt tas ir tāpēc, ka vienošanos it kā slēdz juridiskā persona, bet tā, saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 433.panta pirmo daļu, ir par vainas atzīšanu, un juridiskajai personai savukārt kā tādai nevar būt vaina? Tomēr, autores ieskatā, tas nebūtu pareizi un arī nebūtu loģiski, jo „parastajā kārtībā”, kad process pret juridisko personu netiek izdalīts atsevišķā lietvedībā, vienošanos var slēgt, jo process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu tiek vests kopā ar pamata kriminālprocesu. Šajos gadījumos vienošanās kārtību var piemērot, jo vienošanās protokols tiek nosūtīts tiesai un skatīts kopsakarā ar pamata kriminālprocesu. Iespējas, ka tomēr var piemērot vienošanās procesu arī gadījumā, kad process pret juridisko personu izdalīts atsevišķā lietvedībā, bet tādā gadījumā rodas jautājums, kā to izpildīt saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 441.panta otro daļu. Acīmredzot Kriminālprocesa likuma 441.panta otro daļu nepieciešams papildināt ar iespēju atsevišķi izdalīto procesu arī virzīt vienošanās noslēgšanai par piespiedu ietekmēšanas līdzekļiem juridiskajai personai. Tas būtu izdarmām Kriminālprocesa likuma 441.pantu papildinot ar 5.punktu par iespēju noslēgt vienošanos un vienošanās procesa kārtībā nodot lietu tiesai. Cita starpā tādu pašu nostāju paudis arī Dr.iur Jānis Baumanis 2012.gada publikācijā Jurista vārdam, norādot, ka „*lai taisnīgi un laikus varētu atrisināt krimināltiesiskās attiecības, nepieciešams, lai procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu varētu izdalīt atsevišķā lietvedībā un laikus nosūtīt prokuratūrai kriminālvajāšanai, kas ļautu prokuroram savlaicīgi izvēlēties vienkāršāko kriminālprocesa veidu, kuru starpā varētu būt krimināllietas pabeigšana vienošanās procesā.*”⁴⁷

3.3. Nevainīguma prezumpcijas principa attiecināšana uz procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām

Jautājums par nevainīguma prezumpcijas principa attiecināšanu uz juridisko personu un attiecināšanas jeb aizsardzības apjomu Latvijā īsti nav pētīts, nav arī prakses materiāla šajā jautājumā, ko autorei būtu izdevies atrast. Uz to norādīts arī Dr.iur. Kristīnes Stradas-Rozenbergas 2016.gada publikācijā „Juridiskā persona un nevainīguma prezumpcija kriminālprocesā”⁴⁸, kur, turklāt, minēts ne tikai tas, ka Latvijā šis jautājums nav pētīts, bet arī, ka Eiropas Savienības līmenī šis ir neizpētīts jautājums, par kuru nav atrodams pienācīgs prakses materiāls. Augstāk norādītā publikācija ir pirmā Latvijā, kurā jautājumam par

⁴⁷ Baumanis J. Piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas process. Jurista vārds. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/252067-piespiedu-ietekmesanas-lidzeklu-piemerosanas-process/> [aplūkots 01.12.2012.]

⁴⁸ Kristīne Strada-Rozenberga. Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes 6.starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājumā „Konstitucionālās vērtības mūsdienu tiesiskajā telpā I” Juridiskā persona un nevainīguma prezumpcija kriminālprocesā. Konstitucionālās vērtības mūsdienu tiesiskajā telpā 606-614

nevainīguma prezumpcijas attiecināšanu juridiskai personai pievērsta uzmanība, līdz ar to autore to ņemusi par pamatu un izejas punktu šīs apakšnodaļas tapšanai.

Autores ieskatā, jautājuma par nevainīguma prezumpcijas principa attiecināšanu uz juridisku personu un šī principa apjoma noteikšanai, kā arī citiem jautājumiem šajā darbā, svarīgi pirmkārt saprast, kāda nozīme ir piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas procesam juridiskai personai. Kā autore jau iepriekš darbā norādījusi, piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas juridiskām personām process principā ir kriminālprocess ar piebildi, ka tas ir īpašs process ar specifisku subjektu – juridisko personu, turklāt tiek saukts citādāk un arī piesaistīts fiziskai personai, dēļ materiāltiesiskiem un tiesību filozofiskiem jautājumiem var vainu. Tas tomēr, autores ieskatā, nemaina būtību – ka piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas juridiskām personām process ir kriminālprocess un tāpēc visām procesuālajām darbībām pret juridisko personu jābūt veiktām atbilstoši tam regulējumam un kārtībai, ko nosaka Kriminālprocesa likums, tostarp arī Kriminālprocesa likumā nostiprinātie kriminālprocesa principi. Līdz ar to, kā jau iepriekš norādīts, kriminālprocesa principi ir attiecināmi arī uz juridisku personu kriminālprocesā, bet tikai tādā apmērā, kā tas iespējams, ņemot vērā pašas juridiskās personas specifiku. Arī nevainīguma prezumpcijas princips ir attiecināms uz juridisko personu. Tas, ka cilvēktiesības, tostarp arī nevainīguma prezumpcijas princips, ir attiecināmas uz juridisko personu, ir norādīts juridiskajā literatūrā.⁴⁹

Augstāk norādītajā Dr.iur. Kristīnes Stradas-Rozenbergas publikācijā, nevainīguma prezumpcijas principa attiecināšanas uz juridisko personu kriminālprocesā jautājuma apskatam tika arī nedaudz analizēta Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva (ES) 2016/343 (2016. gada 9. marts) “*par to, lai nostiprinātu nevainīguma prezumpcijas un tiesību piedalīties klātienē lietas izskatīšanā tiesā konkrētus aspektus kriminālprocesā*”⁵⁰ (turpmāk – Direktīva), kā arī priekšlikumi un viedokļi par Direktīvu.

Direktīvai juridiskās personas un nevainīguma prezumpcijas sakarā svarīgi ir tieši ievada jeb preambulas 13.-15.punkti, jo pati direktīva beigu beigās netiek attiecināta uz juridisko personu. Preambulas 13.punktā norādīts, ka „*fizisko personu un juridisko personu nevainīguma prezumpcijas konkrētu aspektu dažādās vajadzības un aizsardzības līmeņi ir atšķirīgi. (..)tiesības, kas izriet no nevainīguma prezumpcijas, uz juridiskām personām neattiecas tādā pašā veidā kā uz fiziskām personām.*” Direktīvas preambulas 14.punktā

⁴⁹ Human Rights and Criminal Justice Applied to Legal Persons. Protection and Liability of Private and Public Juristic Entities under the ICCPR, ECHR, ACHR and AfChHPR. Pieejams: <https://www.ejcl.org/143/art143-20.pdf> [aplūkots 02.12.2017.]

⁵⁰ Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva (ES) 2016/343 (2016. gada 9. marts) “par to, lai nostiprinātu nevainīguma prezumpcijas un tiesību piedalīties klātienē lietas izskatīšanā tiesā konkrētus aspektus kriminālprocesā”. ES tiesību akts. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A32016L0343> [aplūkots 26.11.2017]

minēts: „ ..ir pārāgri Savienības līmenī pieņemt tiesību aktus par juridisko personu nevainīguma prezumpciju. Tādēļ šī direktīva nebūtu jāpiemēro attiecībā uz juridiskām personām..” Un 15.punkts nosaka, ka „Juridisko personu nevainīguma prezumpcija būtu jānodrošina, izmantojot spēkā esošās tiesiskās garantijas un judikatūru, kuras turpmākajai attīstībai ir jānosaka, vai nepieciešama darbība Savienības līmenī.”

No augstāk norādītā izriet, ka nevainīguma prezumpcijas princips uz juridiskām personām neattiecas tādā pašā veidā kā uz fiziskām personām. Aizsardzības līmenis, ko nevainīguma prezumpcijas princips piešķir, var būt atšķirīgs fiziskām un juridiskām personām un nevainīguma prezumpcijas principa aizsardzības apjoma noteikšana šobrīd ir atstāta katras dalībvalsts ziņā.

Lai arī Eiropas Savienības līmeņa regulējumā juridiskās personas aizsardzība netiek aktīvi risināta, nepiešķirot un precīzi nedefinējot aizsardzības līmeni, vien norādot, ka tas nav vienāds ar fiziskās personas aizsardzības līmeni, aizsardzības apjoma noteikšanai svarīgas ir, kā iepriekš norādīts, vietējās garantijas un to apjomu var izsecināt no apstākļa, ka Latvijas likumdevējs juridisko personu tiesību ziņā pielīdzinājis apsūdzētajam.⁵¹ Līdzīgi norādījusi arī Prof. Kristīne Strada-Rozenberga augstāk norādītajā publikācijā par nevainīguma prezumpciju. Tas, ka likumdevējs juridisko personu pielīdzinājis apsūdzētajam, ir svarīgi tieši juridiskās personas tiesību un aizsardzības līmeņa noteikšanas ziņā. Varētu teikt, ka, lai arī Eiropas tiesību aktu līmenī juridiskā persona netiek aizsargāta ar nevainīguma prezumpcijas principu tādā līmenī, kā fiziskā, šis patreizējais slēdziens varbūt nav galīgs, jo, kā izriet no Dr.iur. Kristīnes Stradas-Rozenbergas publikācijas, pašas Direktīvas izstrādes gaitā valdība neviennozīmīgs skatījums un viedoklis par juridisko personu un nevainīguma prezumpcijas principa attiecināšanas robežām uz to. Rezultātā gan no Direktīvas izriet, ka juridiskā persona it kā tiek mazāk aizsargāta ar šo principu nekā fiziskā persona. Latvijā, autores ieskatā, varētu būt citādāka situācija. Eiropas Savienības dalībvalstīm ir jānodrošina kā minimums tas garantiju apjoms vai aizsardzības līmenis, ko nosaka Savienības tiesību akti, tomēr tas neliedz dalībvalstij piešķirt lielāku aizsardzības apjomu nekā paredzēts Savienības līmenī.

Latvijā likumdevējs juridiskās personas pārstāvi tiesību ziņā izvēlēties pielīdzināt apsūdzētajam, tādējādi attiecinot uz to salīdzinoši augstu procesuālo garantiju līmeni.⁵² Tātad, Latvijā jau ar pašu piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas procesa uzsākšanu, mēs nodrošinām juridisko personu ar augstāku aizsardzības līmeni, nekā to pieprasa tiesību akti Eiropas Savienības līmenī. Līdz ar to varētu teikt, ka ar vietējām garantijām mēs juridisko

⁵¹ Kristīne Strada-Rozenberga. Juridiskā persona un nevainīguma prezumpcija kriminālprocesā. Konstitucionālās vērtības mūsdienu tiesiskajā telpā. 610.lpp

⁵² Kristīne Strada Rozenberga. Krimināltiesisko piespiedu līdzekļu piemērošana juridiskai personai. LU 73.zinātniskās konferences „Tiesību efektivitāte postmodernā sabiedrībā” 112-137

personu aizsargājam procesā vairāk, kā no mums šobrīd pieprasa Eiropas Savienības regulējums.

Un tomēr, ar atziņu, ka nevainīguma prezumpcijas princips ir attiecināms arī uz juridisko personu, kā arī viedokli, ka Latvijā aizsardzības apjoms šī principa ietveros ir lielāks, nekā paredzēts vai prasīts Savienības līmenī, tāpat īsti nav skaidrs, kāds ir šī principa attiecināšanas apjoms. Kā norādīts iepriekš, attiecināšanas apjoma noteikšanai svarīga ir tieši pašas juridiskās personas daba un no tās izriet, kādā mērā principu vai tiesību var attiecināt uz šo personu. Fiziskās un juridiskās personas ir tik atšķirīgas dabas, ka atsevišķas cilvēktiesības nenozīmē vienu un to pašu abām šīm personām. Ir virkne cilvēktiesību, kas attiecināmas arī uz juridisko personu, bet ne tādā pašā mērā un ar tādiem pašiem nosacījumiem, kā uz juridisko personu.⁵³

Kriminālprocesa likuma 19.pantā nostiprināts Nevainīguma prezumpcijas princips. Autores ieskatā, ar Kriminālprocesa likuma ietverto nevainīguma prezumpcijas principa saturu neskaidrības attiecībā uz šī principa attiecināšanas apjomu juridiskām personām nerodas, jo pirmā principa izpausme, ka „*Neviena persona netiek uzskatīta par vainīgu, kamēr tās vaina noziedzīga nodarījuma izdarīšanā netiek konstatēta šajā likumā noteiktajā kārtībā*” ir skaidri saprotama un attiecināma arī uz juridisko personu bez problēmām. Attiecībā uz juridisko personu būtu secināms, ka nav pamata uzskatīt, ka juridiskajai personai ir pamats piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus, kamēr šo līdzekļu piemērošanas pamats nav konstatēts likumā noteiktajā kārtībā.

Kriminālprocesa likuma 19.panta otrā daļa nosaka, ka „*Personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, nav jāpierāda savs nevainīgums.*” Arī šī nevainīguma prezumpcijas principa izpausme vai sastāvdaļa īsti nekādas problēmas attiecībā uz principa attiecināmību uz juridisko personu, autores ieskatā, nerada, jo pie šīs panta daļas likumdevējs varētu būt paredzējis, ka juridiskās personas pārstāvim nav jāpierāda tas, ka nav pamata piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanai.

Attiecībā uz nevainīguma prezumpcijas principu un tā saturu, Eiropas Cilvēktiesību tiesa ceļvedī par Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas⁵⁴ 6.pantu, kurā nostiprinātas personas tiesības uz taisnīgu tiesu⁵⁵, nevainīguma prezumpcijas apskatu sāk ar „pierādīšanas priekšmeta” aplūkošanu kriminālprocesā, norādot, ka pierādīšanas priekšmets gulstas uz apsūdzības uzturētāju, kas principā saskan arī ar to, ko nosaka Kriminālprocesa

⁵³ Human Rights and Criminal Justice Applied to Legal Persons. Protection and Liability of Private and Public Juristic Entities under the ICCPR, ECHR, ACHR and AfChHPR. Pieejams: <https://www.ejcl.org/143/art143-20.pdf> [aplūkots: 02.12.2017.]

⁵⁴ Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights. Pieejams: http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_ENG.pdf [aplūkots 26.11.2017]

⁵⁵ Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību konvencija

likums, un vēl vairāk, uzsverot, ka apsūdzības uzturētājam ir pienākums informēt apsūdzēto par procesu, kas pret viņu uzsākts, lai viņš varētu izvēlēties savu aizstāvības pozīciju un sevi aizstāvēt. Tātad, šis pienākums ir svarīgs arī tāpēc, ka ar neinformēšanu vai nepienācīgu informēšanu procesa virzītājs neizpilda savu pierādīšanas pienākumu, kas it kā ir kā daļa no nevainīguma prezumpcijas principa izpausmes, tādā veidā vēl radot situāciju, kur persona faktiski pati sāk sevi aizstāvēt, kaut arī viņai tas nebūtu jādara, jo tad procesa virzītājs it kā savu pierādīšanas nastu pārnes uz apsūdzēto, un no apstākļa, ka viņam jāsāk pierādīt savs nevainīgums tiek pārkāpts arī nevainīguma prezumpcijas princips. Autores ieskatā, procesos pret juridisku personu šāda prakse tiek pieņemta, jo, iespējams, netiek izprasta līdz galam piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas juridiskām personām procesa nozīme – ka tas arī ir kriminālprocess, kurā visai procesa virzītāja rīcībai jābūt saskaņā ar Kriminālprocesa likumā noteikto procesuālo kārtību un ka šajā procesā arī darbojas tie paši Kriminālprocesa likumā nostiprinātie principi, kas ir arī klasiskā kriminālprocesā pret fizisku personu.

Kriminālprocesa likuma 19.panta trešā daļa, kas nosaka, ka „*Visas saprātīgās šaubas par vainu, kuras nav iespējams novērst, jāvērtē par labu personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību.*” Autores ieskatā, arī minētais ir pilnībā attiecināms uz juridisko personu un līdz ar to jautājumus nerada.

Interesanti, ka no Direktīvas izriet, ka nevainīguma prezumpcijas vēl viens aspekts saistāms tieši ar personas tiesībām klusēt un neliecināt pret sevi, kas principā ir kā atsevišķa procesuālā garantija, kas sargā no pašapsūdzības.⁵⁶ Ņemot vērā to, ka pašā Direktīvas preambulā norādīts, ka tā neattiecas uz juridisko personu, tad šī norāde darbā nav tik lielas ievērības vērtā. Turklāt, Kriminālprocesa likuma prasība attiecībā uz tiesībām neliecināt ir jau ievērota, jo likums paredz ikvienam tiesības neliecināt pret sevi un tuviniekiem.⁵⁷ Bet attiecībā uz tiesībām citādā veidā nesniegt (neizsniegt) sevi inkriminējošus (atmaskojošus) datus, objektus un tamlīdzīgi, Kriminālprocesa likums iespējams būtu jāgroza, jo šīs tiesības pilnvērtīgi Kriminālprocesa likums nenodrošina, kā izriet no Kriminālprocesa likuma 64., 67., un 74.pantiem ar kuriem savā ziņā tiek pārkāptas tiesības uz pašneapsūdzēšanos.⁵⁸ Līdz ar to varētu atzīt, ka nevainīguma prezumpcijas princips un tiesības uz pašneapsūdzēšanos ir atsevišķas cilvēktiesības, kas ir ļoti tuvas un saistītas viena ar otru, bet nav gluži tā, ka tiesības uz pašneapsūdzēšanos ir kā nevainīguma prezumpcijas principa saturs. Un par cik likumdevējs Latvijā šīs tiesības nodrošina caur citām Kriminālprocesa likuma normām,

⁵⁶ Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights. Pieejams: http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_ENG.pdf [aplūkots 26.11.2017]

⁵⁷ Kristine Strada- Rozenberga. Nevainīguma prezumpcija- ES minimālie standarti un Latvijas kriminālprocess. Konstitucionālās vērtības mūsdienu tiesiskajā telpā.202.lpp

⁵⁸ Turpat. 203.lpp

nevarētu teikt, ka Latvijā pašneapsūdzēšanās tiesības ir uztvertas kā nevainīguma prezumpcijas principa sastāvdaļa.

Līdz ar to autore izdara secinājumu, ka nevainīguma prezumpcijas princips ir attiecināms uz juridisku personu piespiedu ietekmēšanas līdzekļu procesā, visās tā izpausmēs pilnīgā apmērā, jo, kā izriet no augstāk minētā, nav saskatāmas kādas neizpildāmas principa izpausmes tikai dēļ juridiskās personas dabas.

Jautājums, kas saistīts ar juridisku personu un tās tiesībām uz pašneapsūdzēšanos ir cieši saistīts ar nevainīguma prezumpcijas principu, bet nav tā izpausme, jo gan nevainīguma prezumpcijas princips, gan tiesības uz pašneapsūdzēšanos ir plašāku tiesību – tiesību uz taisnīgu tiesu sastāvdaļa. Taču, dēļ to ciešās saistības, autores ieskatā, šajā nodaļā var apskatīt arī šo jautājumu. Juridiskās personas bauda plašu aizsardzības apjomu kriminālprocesā saistībā ar tiesību uz taisnīgu tiesu realizēšanu.⁵⁹ Šo tiesību nodrošināšanā jo īpaši svarīgas ir personas tiesības uz pašneapsūdzēšanos. Juridiskā persona faktiski nevar izsniegt dokumentus, sniegt viedokli vai paziņojumus par sevi, jo viņa to var darīt tikai ar fizisko personu palīdzību, piemēram, vadītāju, valdes locekļu vai darbinieku palīdzību. Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzīst, ka visas tiesību uz taisnīgu tiesu tiesības fiziskām un juridiskajām personām pienākas vienlīdzīgi, tādā apmērā, kā tas vispār iespējams. Tas, pirmkārt, nozīmē, ka procesa virzītājam jārespektē juridiskās personas tiesības klusēt, kas ietver sevī juridiskās personas pārstāvju un darbinieku tiesības klusēt attiecībā uz konfidenciālu uzņēmuma informāciju. Otrkārt, tas ietver sevī, ka procesa virzītājs nedrīkst pārkāpt kriminālprocesa likumā noteikto procesuālo kārtību, lai panāktu, ka juridiskās personas pārstāvji izsniedz dokumentus vai citus pierādījumus.⁶⁰ Tiesību uz pašneapsūdzēšanos realizēšana juridiskai personai varētu radīt neskaidrības tāpēc, ka juridiskā persona pati neko nevar paust, tās vietā to dara viņu pārstāvošās fiziskās personas un nav skaidrs, cik tālu ir attiecināmas tiesības uz pašneapsūdzēšanos.⁶¹ Kriminālprocesa likuma īpašs procesuāls statuss liecināšanas kontekstā tiek piešķirts juridiskas personas pārstāvim, bet pārējās personas, piemēram, darbinieki, pārvaldes struktūru pārstāvji, īpašnieki, tiek pratināti saskaņā ar liecinieka pratināšanas noteikumiem, līdz ar to svarīga ir tiesību „atteikties liecināt pret sevi un tuviniekiem” interpretācija.⁶² No Kriminālprocesa likuma piektās daļas 12.panta izriet tuvinieka definīcija.

⁵⁹ Human Rights and Criminal Justice Applied to Legal Persons. Protection and Liability of Private and Public Juristic Entities under the ICCPR, ECHR, ACHR and AfChHPR. Pieejams: <https://www.ejcl.org/143/art143-20.pdf> [aplūkots: 02.12.2017.]

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Kristīne Strada-Rozenberga. Juridiskā persona un nevainīguma prezumpcija kriminālprocesā. Konstitucionālās vērtības mūsdienu tiesiskajā telpā 611

⁶² Kristīne Strada-Rozenberga. Juridiskā persona un nevainīguma prezumpcija kriminālprocesā. Konstitucionālās vērtības mūsdienu tiesiskajā telpā 612.

Ja ar juridisko personu saistītas fiziskās personas pratina par darbībām, ko tās pašas veikušas, tad principā viņām ir tiesības atteikties liecināt. Būtu jāvērtē personas „saikne” ar juridisko personu un balstoties uz to jārisina jautājums par tiesību atteikties liecināt piešķiršanu. No tiesībām liecināt nebūtu atbrīvojami darbinieki, bet būtu atbrīvojami arī īpašnieki un pārvaldes institūciju amatpersonas.⁶³

⁶³ Turpat.

4.Subjektu loks, kam var piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus

Šajā nodaļā autore apskatīs un centīsies noteikt to subjektu loku, pret kuriem var tikt uzsākts process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskām personām, lai noskaidrotu, vai subjektu loks ietver tikai juridiskās personas, kā pirmsšķietami varētu domāt, vai varbūt tomēr arī citus tiesību subjektus, kas pielīdzināti juridiskām personām kriminālprocesā.

Nedz krimināllikumā, nedz arī kriminālprocesa likumā nav sniegta juridiskās personas definīcija, lai būtu nepārprotami skaidrs, kas ir tie subjekti, kam piemērojami piespiedu ietekmēšanas līdzekļi. Krimināllikuma 70.¹panta pirmā daļa vienīgi vispārīgi norāda, ka piespiedu ietekmēšanas līdzekļi ir piemērojami:

- 1) privāto tiesību juridiskajām personām (t.sk. valsts un pašvaldību kapitālsabiedrības) un
- 2) personālsabiedrībām.

Saskaņā ar Komerclikuma noteikumiem personālsabiedrības iedalās pilnsabiedrībās un komandītsabiedrībās. Tomēr Komerclikums neparedz, ka jebkurš no personālsabiedrību veidiem būtu uzskatāms par juridisku personu.

Jāņem vērā, ka Krimināllikuma 70.¹pants pieļauj pilnīgi visa veida privāto tiesību juridiskajām personām piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus, bez izņēmumiem. Vienlaikus Krimināllikuma 70.¹pants neparedz to juridisko personu izsmēlošu uzskaitījumu, kurām piemērojami piespiedu ietekmēšanas līdzekļi, ja neskaita valsts un pašvaldību kapitālsabiedrību pieminēšanu.

Tātad, juridiskās personas saturs kriminālprocesā un līdz ar to arī subjektu loks, kam var piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus, nav nepārprotami definēts un noteikts, un nepastāv likumdevēja dots juridisko personu vai juridisko veidojumu uzskaitījums, kam likumdevējs vēlēties piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus.

Jautājums par juridiskās personas izpratni kriminālprocesā un subjektiem, kam piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus, nemaz nav tik vienozīmīgs. Piemēram, pēc autores domām, interesants ir jautājums par personālsabiedrību kā subjektu piespiedu ietekmēšanas līdzekļiem, jo Latvijas civiltiesībās personālsabiedrībai nav juridiskās personas statusa, tāpēc būtu interesanti izpētīt, kāpēc personālsabiedrība ar KL 70.¹ pantu ir ietverta to subjektu lokā, kam var piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus juridiskām personām. Interesants ir arī jautājums par to, kā personālsabiedrības var būt kā subjekts piespiedu ietekmēšanas līdzekļiem kriminālprocesā, kaut arī piespiedu ietekmēšanas līdzekļu institūts it kā ir saistīts ar juridisko personu kriminālprocesā. Šo jautājumu autore sīkāk apskatīs apakšnodaļā par personālsabiedrību kā piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas subjektu, šajā

apakšnodaļā mēģinot vispārīgi identificēt un nosaukt subjektus, kam var piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus, saskaņā ar krimināltiesību un kriminālprocesa normatīvajos aktos noteikto.

Uz problēmu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu subjektu un tātad arī juridiskās personas saturu norādījusi arī Tieslietu ministrijas Krimināltiesību departamenta juriskonsulte Rūta Rācene-Bērtule publikācijā „Juridiskām personām piemērojami piespiedu ietekmēšanas līdzekļi”⁶⁴, paužot arī savu viedokli, ka „*Krimināllikums nav tas tiesību akts, kurā nosakāma juridiskās personas definīcija.*” Tātad, un tas arī būtu tikai loģiski, ka, nosakot subjektu loku, kam piemēro piespiedu ietekmēšanas līdzekļus un vadoties no tā, ka šis institūts paredzēts juridiskām personām, juridiskās personas izpratne un saturs jāmeklē un tam jāizriet no civiltiesībās noteiktā. Dr.iur. Jānis Rozenbergs publikācijā „Piespiedu ietekmēšanas līdzekļu juridiskajām personām krimināltiesiskais raksturojums”⁶⁵ arī aplūkoja jautājumu par to, kam var tikt piemēroti piespiedu ietekmēšanas līdzekļi juridiskajām personām, savus secinājumus šajā jautājumā izdarot no regulējuma un juridiskās personas izpratnes civiltiesībās. Aplūkojot jautājumu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu subjektu, Jānis Rozenbergs norādījis, ka „*juridiskās personas jēdziens Latvijā nevienā normatīvajā aktā netiek definēts*”⁶⁶ un juridiskās personas saturs publikācijā apzināts, sākot ar Civillikuma 1407.panta aplūkošanu. Civillikuma 1407. pants nosaka, ka „*Par juridiskām personām atzīstamas valsts, pašvaldības, personu apvienības, iestādes, nodibinājumi un lietu kopības, kurām piešķirta juridiska personība.*” Tātad galvenais kritērijs ir tas, vai likumdevējs personu apvienībai ir piešķīris „*juridisko personību*”. Juridiskā personība parasti tiek piešķirta tādām personu apvienībām, kurām ir sava manta, kas īpašumtiesību ziņā ir nodalīta no juridiskās personas biedru mantas, t.i. – biedri neatbild par juridiskās personas saistībām ar savu mantu, un juridiskā persona neatbild par biedru saistībām ar savu mantu.⁶⁷

Publisko tiesību juridiskās personas ir valsts un no tās atvasinātās publiskās personas: pašvaldības, valsts dibinātas augstskolas, ar likumu dibinātās profesionālās kolēģijas (Latvijas Zvērinātu advokātu kolēģija, Latvijas Zvērinātu tiesu izpildītāju kolēģija un Latvijas Zvērinātu notāru kolēģija), Centrālā vēlēšanu komisija, Latvijas Banka, Nacionālā elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome, Finanšu un kapitāla tirgus komisija. Kā norādījusi Rūta Rācene-Bērtule, publisko tiesību juridiskās personas nebūs uzskatāmas par piespiedu

⁶⁴ Juridiskām personām piemērojami piespiedu ietekmēšanas līdzekļi. JV. 27. MAIJS 2008 /NR. 20 (525) Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/175715-juridiskam-personam-piemerojami-piespiedu-ietekmesanas-lidzekli/> [aplūkots 25.02.2017]

⁶⁵ Rozenbergs J. Piespiedu ietekmēšanas līdzekļu juridiskajām personām krimināltiesiskais raksturojums 73.rakstu krājums. LU zinātniskie raksti. Rīga: Latvijas Universitāte, 2015

⁶⁶ Turpat. 143.lpp.

⁶⁷ Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 87.-88.lpp.

ietekmēšanas līdzekļu subjektiem, jo tādā gadījumā kriminālprocesā izveidotos situācija, ka valsts vērsas pati pret sevi.⁶⁸ Autore piekrīt, ka no KL 70.¹panta var izdarīt secinājumu, ka valsts ir sašaurinājusi subjektu loku, kas uzskatāmas par subjektu piespiedu ietekmēšanas līdzekļiem, izslēdzot no tā subjektus, kas realizē valsts varas funkcijas.

Līdz ar to, izslēdzot no subjektu loka tos, kas realizē valsts varas funkcijas, par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu subjektu var būt personu apvienības (kapitālsabiedrības, sabiedriskās un reliģiskās organizācijas) kā arī nodibinājumi un lietu kopības, kam piemīt juridiskā personība. Biedrības, nodibinājumi, kooperatīvās sabiedrības, politiskās partijas un reliģiskās organizācijas ir privāto tiesību juridiskās personas un tām var piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus, tāpat arī bezpeļņas organizācijām, jo juridisko personu atbildību krimināltiesībās nav pamata aprobežot tikai ar komercsabiedrībām, turklāt atbildība kriminālā kārtā, kas izpaužas kā piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošana, attiecināma arī uz mantojumu, kā lietu kopību, kam saskaņā ar Civillikuma 1407.pantu piemīt juridiskā personība.⁶⁹

Tātad, identificējot subjektu loku, kam var piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus, jāvadās no KL 70.¹pantā noteiktā. No 70.¹panta izriet likumdevēja vēlme par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu subjektu atzīt arī tādus tiesiskus veidojumus, kam nepiemīt juridiskās personas statuss, piemēram, personālsabiedrības. Piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas subjektu loks neietver subjektus, kas ir valsts varas realizētāji, tomēr attiecībā uz privāto tiesību subjektiem, piespiedu ietekmēšanas līdzekļu subjektu loks it kā tiek paplašināts, ietverot arī personālsabiedrības un mantojuma masu.

Autore izdara secinājumu, ka, jautājumā par to, kas var būt piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas subjekts, svarīgs kritērijs ir tieši tas, vai subjektam piemīt „juridiskā personība” un šis jautājums sīkāk tiks aplūkots apakšnodaļā par personālsabiedrību kā piespiedu ietekmēšanas līdzekļu subjektu, jo ar „juridisko personību” tiek saistīta arī spēja atbildēt par juridiskā veidojuma rīcību un sekām.

4.1. Personālsabiedrība kā piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas subjekts

Latvijas Republikas normatīvajos aktos ir izsmeļoši noteikts, kuriem subjektiem tiek piešķirts juridiskās personas statuss. Kā jau minēts, Komerclikuma normām izriet, ka personālsabiedrības nevar būt juridiskās personas. Līdz ar to autore uzskata, ka KL 70.¹pants

⁶⁸ Juridiskām personām piemērojami piespiedu ietekmēšanas līdzekļi. JV. 27. MAIJS 2008 /NR. 20 (525) Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/175715-juridiskam-personam-piemerojamie-piespiedu-ietekmesanas-lidzekli/> [aplūkots 25.02.2017]

⁶⁹ Rozenbergs J. Piespiedu ietekmēšanas līdzekļu juridiskajām personām krimināltiesiskais raksturojums 73.rakstu krājums. LU zinātniskie raksti. Rīga: Latvijas Universitāte, 144.lpp.

rada neskaidrības šajā jautājumā, jo ir saistīts ar piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu it kā tieši juridiskām personām, bet KL 70.¹pantā likumdevējs speciāli norādījis arī personālsabiedrības kā subjektu, kam piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus, kaut arī personālsabiedrībām nav juridiskās personas statusa.

Varētu pat rasties pārpratums un jautājums par to, vai personālsabiedrības tiek uzskatītas par juridiskām personām krimināltiesībās, vai varbūt likumdevējam doma bijusi paplašināt juridiskas personas jēdzienu krimināltiesībās. Tas būtu aplami, jo, kā jau autore darbā iepriekš norādījusi, par juridiskas personas jēdzienu un izpratni vajadzētu vadīties no civiltiesībās noteiktā, kur juridiskā persona ir noteiktu mērķu sasniegšanai nodibināta un likumā par tiesību subjektu atzīta organizācija vai mantisko vērtību kopums, kas par savām saistībām atbild tikai ar savu, no dibinātāju un dalībnieku mantas nošķirtu mantu.⁷⁰ Personālsabiedrība nav juridiskā persona. Tādēļ ir jāsaprot, kāpēc likumdevējs ir noteicis, ka personālsabiedrības ir piespiedu ietekmēšanas līdzekļu subjekts.

Iespējams likumdevējs ir vēlējis ar piespiedu ietekmēšanas līdzekļu regulējumu aptvert iespējami plašu subjektu loku, kas piedalās komerciālajā apgrozībā, tostarp arī tādu subjektu, kā personālsabiedrības, kaut arī tām nav juridiskās personas statusa. Iespējams, ka likumdevējs ir konstatējis, ka personālsabiedrībām piemīt visas pazīmes, kas nepieciešamas, lai tās spētu un varētu būt atbildīgas arī krimināltiesiskā kārtā, un ka juridiskās personas statuss šajā sakarā nav nepieciešams, jo ar tām īpašībām un pazīmēm, kas piemīt personālsabiedrībām, jau ir pietiekami, lai tās varētu būt par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu subjektu. Tomēr tādā gadījumā nav līdz galam pareizi saukt piespiedu ietekmēšanas līdzekļus par tādiem līdzekļiem, ko piemēro juridiskām personām, jo faktiski tos piemēro arī citiem tiesību subjektiem.

Autore vēlas norādīt, ka daudzās valstīs jautājums par to, vai personālsabiedrībai ir „juridiska personība” un vai tā ir kā atsevišķa juridiska persona ir izraisījis diskusiju, un starp valstīm pasaulē netiek saglabāta konsekvence šajā jautājumā – tā, piemēram, ASV personālsabiedrība tiek atzīta par juridisku personu atsevišķi no tās dibinātājiem, Anglijā personālsabiedrībām nav atsevišķas juridiskas personības, tātad, tās netiek atzītas par juridisku personu. Francijā, Luksemburgā, Norvēģijā, Čehijā, Zviedrijā atzīst, ka personālsabiedrībām tomēr piemīt kāda juridiska personība, bet Vācijā, Itālijā, Šveicē un Polijā personālsabiedrība netiek atzīta par atsevišķu juridisku personu, bet piešķir tās biedriem

⁷⁰ Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 87.lpp

tiesības rīkoties tās vārdā un labā – vērsties tiesā, turēt īpašumu u.tml.⁷¹ Skotijā, piemēram, personālsabiedrības tiek uzskatītas par juridiskām personām.⁷²

Latvijā civiltiesībās personālsabiedrībām (pilnsabiedrībām un komandītsabiedrībām) nav juridiskās personas statusa – tās nav atsevišķas juridiskās personas. Tomēr Latvijā tām piemīt tiesībspēja, kas izpaužas apstākļi, ka tās var iegūt tiesības un uzņemt saistības savā vārdā, iegūt īpašuma tiesības un citas lietu tiesības, kā arī būt prasītājas vai atbildētājas tiesā, kas izriet no Komerclikuma 90.panta.⁷³ Kā būtisks apstāklis, kāpēc Latvijā personālsabiedrības nav juridiskās personas ir tas, ka šajās komercsabiedrībās biedru mantiskā atbildība nav norobežota no pašas sabiedrības mantiskās atbildības – biedriem jāuzņemas atbildība par sabiedrības saistībām un tāpēc tās nevar būt juridiskās personas.⁷⁴ Tātad Latvijā kritērijs pēc kā nošķir juridisko personu ir atbildības jautājums – vai biedru mantiskā atbildība ir vai nav norobežota no pašas sabiedrības mantiskās atbildības.

Ir dažādas teorijas, pēc kurām tiek raksturota juridiskā persona un tās elementi un vairākās „juridiskā personība” sastopama kā viens no juridiskās personas elementiem. Pēc Kelzena teorijas juridiskā persona kā tāda sastāv no vairākiem elementiem: būšana par mākslīgu personu, rīcība, juridiskā kapacitāte, subjektīvās tiesības, pienākumi, griba un juridiskā personība, tāpat arī Karneluti kā vienu no elementiem pieminējis tieši juridisko personību.⁷⁵ Arī iepriekš darbā autore jau norādījusi, ka, attiecībā uz personālsabiedrībām, starp dažādām valstīm nav vienprātības par to, vai personālsabiedrība ir vai nav juridiskā persona un bieži raksturojumā vai atbildē uz jautājumu par to, vai personālsabiedrība ir vai nav juridiskā persona, atbilde tiek saistīta arī ar tāda elementa kā „juridiskā personība” esību. Jēdziens „juridiskā personība” nav sinonīms juridiskai personai. Juridiskā personība ir elements juridiskai personai – tās izpausme. Juridiskā personība raksturo personas spēju būt par juridisku normu centru vai tiesību un pienākumu subjektu.⁷⁶ Juridiskā personība nozīmē spēju būt par tiesību un pienākumu nesēju, tostarp celt prasību vai būt par atbildētāju tiesā un juridiskā personība vienlaikus ir arī priekšnoteikums juridiskajai kapacitātei – personas spējai iestāties tiesībās un pienākumos.⁷⁷ Tātad, varētu teikt, ka „juridiskā personība” ir līdzīgs jēdziens „tiesībspējai”.

Tātad no visa augstāk norādītā izriet, ka jautājums par to vai personālsabiedrība ir vai nav juridiska persona, nav viennozīmīgs un ir vairāk teorētisks, turklāt bieži vien saistīts ar

⁷¹ General partnership. https://en.wikipedia.org/wiki/General_partnership [aplūkots 25.02.2017]

⁷² <https://www.publications.parliament.uk/pa/ld201314/ldselect/ldeconaf/146/14605.htm> [aplūkots 25.02.2017]

⁷³ Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 107.lpp

⁷⁴ Turpat. 107.lpp

⁷⁵ The Natural Person, Legal Entity or Juridical Person and Juridical Personality. Pieejams: <http://elibrary.law.psu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1117&context=jlia> [aplūkots 25.02.2017]

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Ibid.

jautājumu par to, vai katrā konkrētā valstī personālsabiedrībai likumdevējs ir piešķīris juridisko personību.

Latvijas tiesībās personālsabiedrībām piemīt tiesībspēja. Tas nozīmē, ka personālsabiedrības var būt tiesību un pienākumu „nesējas” jeb subjekti. Ņemot vērā to, ka personālsabiedrība var būt tiesību un pienākumu subjekti, tās var būt arī piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas subjekts. Izriet, ka tieši tiesībspēja ir tā pazīme, kas nepieciešamas tiesiskam veidojumam, lai tas varētu būt pat subjektu piespiedu ietekmēšanas līdzekļiem. Šis secinājums izriet no apstākļa, ka personālsabiedrības ietvertas Krimināllikuma 70.¹pantā, kaut arī tās nav juridiskās personas.

Gadījumā, ja par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu subjektu norāda tiesisku veidojumu, kam nav juridiskās personas statusa, rodas jautājums, vai ir korekti teikt „piespiedu ietekmēšanas līdzekļi juridiskām personām”, jo realitātē tie tiek piemēroti arī, piemēram, pilsabiedrībām, kas nav juridiskās personas. Un tas rada zināmas neskaidrības.

Konsultējoties ar Prof. Kasparu Balodi, viņš arī tāpat norādījis, ka to, kas ir tiesību subjekts un juridiskā persona, nosaka civiltiesības un krimināltiesības nevar neko mainīt šajā jautājumā. Līdz ar to KL 70.¹ pantu nevajadzētu saprast tā, it kā krimināltiesībās personālsabiedrības tiktu pieskaitītas juridiskām personām. Likumdevējs vienkārši ir vēlējis Komerclikumā reglamentētās tiesībspējīgās personālsabiedrības kriminālatbildības ziņā pielīdzināt juridiskajām personām. Tam ir pamats, jo šīs personālsabiedrības (pilsabiedrības un komandītsabiedrības) daudzos aspektos līdzinās juridiskām personām, ar svarīgu izņēmumu, ka atšķirībā no juridiskām personām šo sabiedrību biedri atbild par sabiedrības saistībām arī ar savu mantu.

Autore izdara secinājumu, ka likumdevējs ir vēlējis Komerclikumā reglamentētās tiesībspējīgās personālsabiedrības kriminālatbildības ziņā pielīdzināt juridiskajām personām, jo personālsabiedrībām piemīt tiesībspēja, un tās var iesaistīties civiltiesiskajā aprītē tikpat aktīvi, kā kapitālsabiedrības, tāpēc nebūtu pamatoti tās atbrīvot no kriminālatbildības. Personālsabiedrībām piemītošā tiesībspēja ir kaut kas ļoti līdzīgs ārzemju literatūrā un Civillikumā norādītajai „juridiskajai personībai”, līdz ar to tā varētu būt par pamatu likumdevēja vēlmei personālsabiedrības kriminālatbildības ziņā pielīdzināt juridiskām personām. Krimināllikuma 70.¹pantā īpaši norādītas personālsabiedrības, jo likumdevējs vēlējis ar pantā ietverto tiesisko regulējumu iespējami plaši aptvert komercdarbībā iesaistītos tiesību subjektus, un līdz ar to Krimināllikuma VIII¹ nodaļā minētais par juridiskajām personām attiecināms arī uz personālsabiedrībām.⁷⁸ Likumdevējs nosakot, ka krimināltiesiskā

⁷⁸ Rozenbergs J. Piespiedu ietekmēšanas līdzekļu juridiskajām personām krimināltiesiskais raksturojums 73.rakstu krājums. LU zinātniskie raksti. Rīga: Latvijas Universitāte, 146.lpp

kārtā būtu jāatbild juridiskām personām, paredzējis tādu pašu atbildību arī veidojumiem, ko juridiskās personas rada – personālsabiedrībām, lai aptvertu un varētu saukt pie atbildības iespējami plašu subjektu loku, un tādā veidā sasniegtu kriminālprocesa mērķi un panāktu krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu, jo pie atbildības ir iespējams saukt arī personālsabiedrības.

4.2. Personālsabiedrība kā piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas subjekts un ar to saistītā problemātika praksē

No apstākļa, ka likumdevējs par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas juridiskām personām subjektu ir atzinis arī tādu juridisku veidojumu kā personālsabiedrību, izriet atsevišķi problēmjautājumi praksē. Šajā apakšnodaļā autore apskatīs vienu no, autoresprāt, svarīgākajiem jautājumiem – ja personālsabiedrība ir piespiedu ietekmēšanas līdzekļu subjekts, vai gadījumā, kad process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu ir uzsākts pret personālsabiedrību, vai tas jāuzsāk arī pret personālsabiedrības biedriem?

J.Rozenbergs publikācijā „Piespiedu ietekmēšanas līdzekļu juridiskajām personām krimināltiesiskais raksturojums” paudis viedokli, ka process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu būtu jāuzsāk arī pret personālsabiedrības biedriem tikai tajā gadījumā, ja pret katru no šiem tiesību subjektiem individuāli ir saskatāms Krimināllikuma 70.¹pantā paredzētais pamats piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanai, ievērojot, ka personālsabiedrība un tās biedri ir dažādi tiesību subjekti.⁷⁹ Tomēr autore uzskata, ka šis jautājums nav tik viennozīmīgs, ņemot vērā personālsabiedrības kā juridiska veidojuma dabu un izveidošanas mērķi. Tāpēc, pēc autores domām, uz šo jautājumu atbilde meklējama, izpētot personālsabiedrības būtību un mērķus. Apzinoties, kāpēc tā tiek veidota, kas tajā nes atbildību un vadoties no tā varētu izdarīt secinājumus, kas būtu derīgi arī piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas procesa juridiskām personām problemātikā.

Personālsabiedrības iedalās pilnsabiedrībās un komandītsabiedrībās. No Komerclikuma 77.panta pirmās daļas izriet, ka „*Pilnsabiedrība ir personālsabiedrība, kuras mērķis ir komercdarbības veikšana, izmantojot kopīgu firmu, un kurā uz sabiedrības līguma pamata, neierobežojot savu atbildību pret pilnsabiedrības kreditoriem, apvienojušās divas vai vairākas personas (biedri).*” No Komerclikuma 118.panta pirmās daļas izriet, ka „*Komandītsabiedrība ir personālsabiedrība (turpmāk šīs sadaļas ietvaros — sabiedrība), kuras mērķis ir komercdarbības veikšana, izmantojot kopēju firmu, un kurā uz sabiedrības līguma pamata apvienojušās divas vai vairākas personas (biedri), ja vismaz viena sabiedrības*

⁷⁹ Rozenbergs J. Piespiedu ietekmēšanas līdzekļu juridiskajām personām krimināltiesiskais raksturojums 73.rakstu krājums. LU zinātniskie raksti. Rīga: Latvijas Universitāte, 147.lpp

biedra (komandīta) atbildība attiecībā uz sabiedrības kreditoriem ir ierobežota ar viņa ieguldījuma apmēru, bet pārējo personiski atbildīgo sabiedrības biedru (komplementāru) atbildība nav ierobežota.” Abiem personālsabiedrību veidiem atšķirīgais ir tieši biedru civiltiesiskās atbildības jautājums, bet kopīgās pazīmes ir, ka personālsabiedrība ir sabiedrība, kurā uz sabiedrības līguma pamata apvienojušās vairākas personas, ar kopīgu mērķi, izmantojot kopēju firmu. Lai izprastu personālsabiedrību dabu, kopsakarā ar KCL normām jāskata arī Civillikuma regulējums par sabiedrības līgumu, ciktāl tas nav pretrunā ar speciālo regulējumu, kas ietverts KCL. Piemēram, CL 2241.pants nosaka, ka „*Sabiedrība ir divu vai vairāk personu apvienošanās uz sabiedrības līguma pamata kopēja mērķa sasniegšanai ar kopīgiem spēkiem vai līdzekļiem*”. Tātad, no visām normām par sabiedrībām kopsakarā izriet, ka personālsabiedrības ir tādas sabiedrības, kuras izveidojuši vairāki biedri kopā apvienojoties, kopīga mērķa sasniegšanai. Loģiski būtu, ka apvienošanās ideja un mērķis ir gūt labumu sev, jo apvienojoties, kopīgi izdarot mantisku ieguldījumu, apvienojot zināšanas, pieredzi un resursus veiksmīgāk var sasniegt kopīgos mērķus. Ja labumu gūst pati personālsabiedrība, būtībā labumu gūst tās biedri, jo personālsabiedrība arī ir tikai „fikcija”, kas veidojas no biedriem – juridiskām personām vai arī juridiskām un fiziskām personām. Arī personālsabiedrības rīcība ir cieši saistīta ar biedru vēlmēm un rīcību, jo pati par sevi tā nevar nekādā veidā rīkoties. Tas ir līdzīgi kā juridiskās personas atzīšana par „fikciju”, jo realitātē juridisko personu veido fiziskā persona, rīkojas un labumu gūst arī fiziskā persona. Personālsabiedrības veidošanas ideja ir gūt kādu labumu, sasniegt kopīgo mērķi. Tātad, biedriem ir interese personālsabiedrības darbībā, jo tās tiešā veidā biedrus ietekmē, tāpēc arī biedriem ir dažādas kontroles tiesības un neierobežotas tiesības uz informāciju šajos sabiedrību veidos, jo viņi par personālsabiedrības rīcību ir atbildīgi trešajām personām.

Praksē personālsabiedrības bieži vien tiek izveidotas, piedaloties publiskajos iepirkumos būvniecības jomā. Piemēram, Rīgas pils ugunsgrēka laikā 2013.gadā būvdarbus Rīgas pili veica SIA „Re&Re” un SIA „Skonto Būve” izveidota pilnsabiedrības „SBRE”.⁸⁰ Kā zināms no plašsaziņas līdzekļiem, tad process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu saistībā ar Rīgas pils degšanu uzsākts gan pret pilnsabiedrību SBRE veidojošajām juridiskajām personām, gan arī pret pašu pilnsabiedrību.⁸¹

Nemot vērā, ka personālsabiedrība arī ir „fikcija”, kur faktiskie labuma guvēji un arī izdarītāji ir biedri, autores ieskatā, gadījumā, ja noziedzīgo nodarījumu izdarījusi personālsabiedrība, iespējams nav tik viennozīmīga atbilde uz jautājumu par to, pret ko

⁸⁰ <http://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/saglaba-sbre-daleji-saglaba-rere-atcel-skonto-buves-kontu-arestu.a87744/> [aplūkots 01.12.2017.]

⁸¹ <http://www.delfi.lv/news/national/criminal/rigas-pils-ugunsgrska-lieta-kas-mainijies-divu-gadu-laika.d?id=48032417> [aplūkots 01.12.2017.]

uzsākams process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām. Autore saprot un savā ziņā piekrīt J.Rozenberga paustajam viedoklim, ka piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas process uzsākams pret personālsabiedrības biedriem tikai gadījumā, ja pret katru no tiem saskatāms piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas pamats, taču tajā pat laikā, pēc autores domām, iespējams, ka, ja ir pamats piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas procesa uzsākšanai pret personālsabiedrību, varētu būt, ka automātiski ir pamats arī šī procesa uzsākšanai pret tās biedriem, jo tas, autores ieskatā, izriet no pašas personālsabiedrības dabas un veidošanas mērķiem. Būtībā personālsabiedrības interesēs izdarīts noziedzīgs nodarījums ir arī tās biedru interesēs izdarīts, un principā var teikt – biedru izdarīts. Iespējams, ka likumdevējs KL 70.¹pantā norādot visus subjektus ir ietvēris personālsabiedrību kā piespiedu ietekmēšanas līdzekļu subjektu tāpēc, lai „arī pret to”, nevis „tikai pret to” varētu vērsties krimināltiesiskā kārtā. Ņemot vērā, ka personālsabiedrības praksē parasti tiek dibinātas kādam konkrētam mērķim un ka tā nav pati par sevi juridiska persona, bet gan personu veidojums konkrētam mērķim, iespējams, likumdevējs paredzējis, ka jāvēršas par noziedzīgo nodarījumu gan pret juridiskajām personām, gana arī pret personālsabiedrībām – visiem kopā, lai pilnīgāk sasniegtu Kriminālprocesa likuma mērķi. Autores ieskatā, likumdevējs KL 70.¹pantā ietvēris personālsabiedrību ar domu, ka noziedzīga nodarījuma izdarīšanas gadījumā vēršas pret juridiskām personām un arī to izveidotiem citiem tiesību subjektiem, neparedzot, ka personālsabiedrība būtu kā subjekts, pret kuru var vērsties atsevišķi. Pēc autores domām, tas arī nebūtu iespējams, jo noziedzīga nodarījuma izdarīšanas gadījumā, ja tas saistīts ar personālsabiedrību, tas vienmēr tas būs saistīts arī ar vismaz vienu no tās biedriem, bet lai noskaidrotu, kuru tieši, būtu procesā jāiesaista visi personālsabiedrības biedri.

Gadījumā, ja vēršanās notiktu tikai pret personālsabiedrību, netiktu sasniegts juridiskās personas atbildības krimināltiesiskā kārtā mērķis. Iespējams, ka norma, kas ietverta KL 70.¹pantā to gramatiski aplūkojot rada iespaidu, ka visi subjekti jāuztver atsevišķi, tomēr autores ieskatā, personālsabiedrība normā varētu būt norādīta ar domu, ka vēršanās notiek pret juridiskām personām un arī to veidotiem veidojumiem – personālsabiedrībām. Līdzīgi, kā radies pats process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskai personai, kur vēršanās krimināltiesiskā kārtā notiek ne vien pret juridisko, bet arī obligātā kārtā pret fizisko personu, lai pilnvērtīgi izpildītu Kriminālprocesa likuma mērķi un tiešām panāktu taisnīgāko rezultātu. Vēršanās tikai pret personālsabiedrību būtu neefektīva, un arī gadījumā, ja piemērotu smagāko no piespiedu ietekmēšanas līdzekļu veidiem – personālsabiedrības likvidāciju, tas principā neko nemainītu tās dibinātājiem. Tas varētu, turklāt, vēl veicināt praksi, ka juridiskās personas apzināti veido personālsabiedrības, jo tādā veidā iespējams

izvairīties no atsevišķu juridisko personu atbildības krimināltiesiskā kārtā. Paredzēt atsevišķi personālsabiedrības atbildību, kas izslēdz to veidojošo juridisko personu atbildību, būtu tas pats, kas paredzēt, ka piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošana juridiskajai personai izslēdz fiziskās personas sodīšanu krimināltiesiskā kārtā.

Viedokļa, ka pret personālsabiedrības biedriem nav obligāti jāvēršas vienlaikus ar vēršanos pret personālsabiedrību, aizstāvībai varētu vēl domāt par to, ka, ja rīcība ir veikta, pārstāvot personālsabiedrību un tās vārdā – tā ir personālsabiedrības rīcība, ja rīcība ir veikta, pārstāvot biedru (piemēram, juridisko personu) un tās vārdā, tad tā ir šīs juridiskās personas rīcība. Tomēr pēc autores domām, no pašas personālsabiedrības būtības tas būtu aplami, jo juridiskā persona ir persona pret kuru var vērsties, bet personālsabiedrība nav persona – tas ir veidojums ar mērķi, un vēršanās pret veidojumu vai apvienību neefektīvi realizētu piespiedu ietekmēšanas līdzekļu institūta mērķi. Efektīvi ir vērsties pret abiem – gan biedriem, gan personālsabiedrību. Un tas izriet arī no komerciesību regulējuma par atbildību personālsabiedrībās, kur biedri ir par visu atbildīgi personiski. Ja civiltiesiski personālsabiedrības biedri uzņemas pilnu atbildību par personālsabiedrības saistībām, tad kāpēc, lai krimināltiesiski atbildība tiktu nodalīta.

Autores ieskatā, praksē, kur vēršanās krimināltiesiskā kārtā notiek tikai pret personālsabiedrību, varētu veicināt praksi, kur juridiskās personas apzināti veido personālsabiedrības, lai vairītos no atbildības. Arī rodas jautājums, ja ar personālsabiedrības rīcību ir nodarīti materiāli zaudējumi, pret ko vērsties tādā gadījumā? Jo personālsabiedrības manta ir ierobežota, un apmērs ir veidots tikai konkrētam mērķim, bet biedriem manta ir atsevišķi, un tās apmērs ir krietni lielāks. Līdz ar to arī komerciesiskais regulējums ir paredzējis, ka vēršanās notiek pret abiem – personālsabiedrību un biedriem. Pret personālsabiedrību var un vajag vērsties, ja ir pamats piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanai, un arī pret biedriem būtu jāvēršas, jo vajadzētu būt tā, ka pamats vērsties automātiski ir arī pret biedriem. Autore uzskata, ka atbildības jautājums komerciesībās ir būtisks izejas punkts, lai saprastu, pret ko jāvēršas arī krimināltiesiskā kārtā, jo ar atbildību civiltiesībās, kur atbild biedri, tiek īpaši uzsvērts, ka principā personālsabiedrība ir tie paši biedri, kas apvienojušies zem viena nosaukuma. Un arī viņu rīcība personālsabiedrības vārdā ir personālsabiedrības rīcība. Personālsabiedrība ir kā forma, kurā kopā sasniegt mērķus. Bet nebūtu pareizi domāt, ka tā ir kāda jauna persona pret ko vērsties. Personālsabiedrība ir sabiedrība – personu apvienošanās rezultāts un līdz ar to – vai būtu pareizi par subjektu uzskatīt tikai personu apvienību. Vai vērsties tikai pret veidojumu – personālsabiedrību – tiek pilnībā sasniegts mērķis juridiskās personas atbildībai krimināltiesībās? Autores ieskatā, nē. Līdz ar to autore izdara secinājumu, ka KL 70.¹ pantā ietvertā norma par piespiedu

ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas subjektiem ir jātulko tā, ka ar šo normu ir iespēja pilnvērtīgi vērsties pret visiem subjektiem, kas iesaistīti – arī personālsabiedrību. Bet tās atbildībai vajadzētu būt cieši saistītai ar tās biedru rīcību un atbildību. Gadījumā, ja piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošana personālsabiedrībai ierobežotu piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskajai personai, piespiedu ietekmēšanas līdzekļu institūts kļūtu vienkārši apejams, un nespētu pildīt savu mērķi.

Vēršanās pret biedriem ir svarīga tāpēc, lai kriminālprocesā varētu iegūt pēc iespējas pilnīgāku informāciju, lai pilnvērtīgāk sasniegtu kriminālprocesa likuma mērķi. Kā arī, lai apzinātu visas fiziskās personas, kam ir kāda atbildība vai saistība ar noziedzīgo nodarījumu, process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu būtu jāuzsāk arī pret personālsabiedrības biedriem. Ja juridisko personu var veidot viena vai vairākas fiziskās personas, tad attiecībā uz personālsabiedrību ir sarežģītāka konstrukcija un arī saikne starp fizisko personu un personālsabiedrību ir garāka par vienu posmu – ir fiziskās personas, kas veido juridisko personu, un attiecīgi vairākas juridiskās veido personālsabiedrību. Autores ieskatā, lai pilnvērtīgi izmeklētu noziedzīgo nodarījumu un sasniegtu Kriminālprocesa likuma mērķi, procesā būtu jāiesaista visi „posmi” un tāpēc likumdevējs paredzējis KL 70.¹pantā arī personālsabiedrību kā subjektu piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas procesam.

Visu augstāk minēto rezumējot, autore piekrīt J.Rozenberga viedoklim, ka, lai uzsāktu procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskai personai pret personālsabiedrības biedriem būtu jānoskaidro pamats uzsākšanai. Tā ir arī vispārīga nostādne kriminālprocesā, ka procesu var uzsākt, ja ir pamats. Tas ir tikai loģiski. Tomēr autore arī uzskata, ka personālsabiedrību gadījumā pamats uzsākšanai izriet no pašas personālsabiedrību būtības, līdz ar to procesa virzītājam par katru biedru nebūtu jāmeklē īpašs pamatojums un tas atsevišķi procesuālos dokumentos jānostiprina. Kopsakarā ar pamatojuma norādīšanu pret personālsabiedrību pašu, pamatojums būtu attiecināms un derīgs arī pret biedriem un tālāk procesa gaitā, ja noskaidrotos, ka kāds biedrs nav saucams pie atbildības, pret katru šādu biedru varētu izbeigt procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu uzsākšanu.

Saistībā ar minēto problēmjaudājumu autorei pirmskvalifikācijas prakses vietā ir prakses piemērs. Aizvietojojot personu nosaukumus un apstākļus, faktiskā situācija ir šāda: Juridiskās personas „Krāsa” un „Ota” nodibināja personālsabiedrību „Blocs”, ar kapitālu EUR 100. „Blocs” noslēdz līgumu par būvdarbu veikšanu ar Gunti. „Blokā” par būvdarbu veikšanu un ugunsdrošības noteikumu piemērošanu ir atbildīgs „Krāsa” darbinieks Juris, bet kopumā „Blokā” atbildīgā persona ir Zane. Jura nolaidības vai nepienācīgas pienākumu pildīšanas rezultātā būvdarbu objektā izceļas ugunsgrēks, nodarot zaudējumus EUR 10 000 apmērā. Praksē radies jautājums – kurš un par ko atbild un pret ko uzsākams process par piespiedu

ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskai personai? Procesa virzītājs procesu virza sekojoši – uzsākts pamatprocess pret abām atbildīgajām fiziskajām personām – Juri un Zani. Process kvalificēts pēc Krimināllikuma 240.panta otrās daļas. Process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu uzsākts pret „Krāsa”, „Ota” un arī pret personālsabiedrību „Blocs”. Noziedzīgais nodarījums noticis Jura nolaidības dēļ, līdz ar to faktiski konstatējama „Krāsa” darbinieka vainojamība. Tomēr līgums ir noslēgts ar „Blok”, nevis atsevišķu tā biedru. Tas nozīmē, ka „Krāsa” un „Ota” kopīgi uzņemas atbildību par „Blok” rīcību. Autore vēlas atzīmēt, ka piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanā nozīme ir tieši juridiskās personas saistībai ar vainīgo personu (sk. Krimināllikuma 70.¹pantu). Līdz ar to, caur personālsabiedrību „Blocs” ar vainīgo fizisko personu Juri ir saistītas arī abas juridiskās personas, kuras abas bija atbildīgas par ugunsdrošības noteikumu ievērošanu. Abas juridiskās personas kā personālsabiedrības biedri bija uzņēmušās kopīgas tiesības uz peļņu un kopīgas saistības par būvdarbu veikšanu. Abas juridiskās personas nenodrošināja to, ka to uzraudzībā veiktajos būvdarbos tiek ievēroti ugunsdrošības noteikumi. Tas degradētu piespiedu ietekmēšanas līdzekļu institūtu, ja piespiedu ietekmēšanas līdzekļu gadījumā atbildība tiktu dalīta par labu vienam vai otram personālsabiedrības biedram. Vēl ņemams vērā ir apstākļi, ka „Blok” mantas apmērs ir mazāks nekā katram biedram atsevišķi. Līdz ar to jautājumā par naudas piedziņu vai kaitējuma atlīdzināšanu ar to kapitālu, kas ir personālsabiedrībai „Blocs” nebūtu pietiekami. Daudz efektīvāk būtu vērsties arī pret biedriem. Jāņem vērā, ka personālsabiedrībā ieguldītais mantas apmērs parasti ir tikai tik liels, lai personālsabiedrība varētu īstenot mērķi, kuram tā dibināta. Dibinot personālsabiedrību, tai netiek piešķirti lieki līdzekļi, ar kuriem varētu atbildēt par kādām neparedzētām, nākotnē iespējamām saistībām. Procesa virzītājs gan norādīja, ka, viņa ieskatā, katrā konkrētā procesā ir jāvērtē, vai ir pamats piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanai.

Pēc autores domām prokurors konkrētajā lietā rīkojās pareizi, jo uzsāka procesu gan pret personālsabiedrību, gan arī pret tās biedriem. Ir arī grūti iedomāties situāciju, kur varētu būt personālsabiedrības rīcība, kas nav saistīta ar biedru rīcību.

5. “Apsūdzība” procesos par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskajai personai

Interesants un apskates vērts būtu jautājums par to, vai arī attiecībā uz juridisko personu ir kāds procesuāls dokuments, kurš būtu analogisks apsūdzībai kriminālprocesā pret fizisko personu. Attiecībā uz fizisko personu apsūdzība ir ietverta lēmumā par personas saukšanu pie kriminālatbildības (sk. Kriminālprocesa likuma 405.pantu), bet attiecībā uz juridisko personu nav skaidrs, kurš lēmums satur galīgo pieņēmumu par to, ka ir pamats piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanai tieši konkrētajai juridiskajai personai. Tam ir būtiska nozīme, jo tieši apsūdzība ir tas procesuālais dokuments, pateicoties kuram persona uzzina, par ko īsti tiek „apsūdzēta” un spēj izvēlēties un īstenot savu aizstāvības pozīciju.

Autores ieskatā, problēma būtu mazāka gadījumos, kad noris process pret skaidri zināmu fizisko personu un paralēli arī pret juridisko personu ir uzsākts process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu. Tad, iespējams, juridiskā persona var īstenot savu aizstāvību, jo varētu būt, ka „apsūdzības” juridiskai personai saturs būtu rodams arī no pašas fiziskās personas apsūdzības, kā tas izriet no Kriminālprocesa likuma 440.¹panta satura. Tomēr tas, autores ieskatā, nav līdz galam pareizi, jo lēmumā par personas saukšanu pie kriminālatbildības pamatā koncentrēšanās notiek tieši uz fiziskās personas vainas pierādīšanu. Autores ieskatā, jebkurā gadījumā būtu jābūt kaut kādā veidā nodrošinātai iespējai arī juridiskajai personai pilnvērtīgi uzzināt savu „apsūdzību”, un, balstoties uz tajā ietverto informāciju, arī pilnīgi un pienācīgi realizēt savas tiesības uz aizstāvību. Tiesu praksē ir konstatējams, ka procesa virzītāji nepilnīgi un neskaidri norāda „apsūdzības” saturu attiecībā pret juridisko personu, vai arī vispār to nenorāda.⁸² Tādā veidā juridiskās personas pārstāvjiem var tikt radītas neskaidrības, par ko tieši juridiskā persona tiek „apsūdzēta”, par kādām tieši darbībām un pret ko īsti tai jāaizstāvas. Vēl aktuālāks šis jautājums paliek brīžos, kad, saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 439.panta trešo daļu procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskajai personai izdala atsevišķā lietvedībā. Šajos gadījumos, piemēram, juridiskā persona var realizēt savas tiesības uz aizstāvību balstoties tikai un vienīgi procesuālajos lēmumos, kas ir piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas procesā. Tie būtu – lēmums par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanas procesa uzsākšanu, lēmums ierosināt piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanas procesa turpināšanu, lēmums par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanas procesa turpināšanu,

⁸² Latvijas Republikas Augstākās tiesas 2015.gada 6.oktobra lēmums lietā Nr.15830020612, lietas arhīva Nr.SKK-0527-15

lēmums par procesa par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskajai personai nodošanu tiesai.

Autores ieskatā no Kriminālprocesa likuma 440.¹panta un 440.panta varētu domāt, ka likumdevējs uzskatījis, ka gadījumā, kad kriminālprocess ir pret fizisko personu un papildus uzsākts process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskajai personai, process pret juridisko personu tiek virzīts caur un vienkopus ar fiziskās personas procesu virzošajiem lēmumiem. No Kriminālprocesa likuma normām, kas regulē piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas juridiskām personām procesu, un tieši Kriminālprocesa likuma 439., 439.¹, 440.¹ un 441.panta izriet, ka vienīgais lēmums, kas ir „atsevišķi” un neatkarīgi no tā, vai pret fizisko personu norit vai nenorit kriminālprocess, ir lēmums par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas juridiskām personām procesa uzsākšanu. Kriminālvajāšanu ierosina, uzsāk, un lietu nodod tiesai fiziskās personas procesa ietvaros un sanāk, ka speciāli lēmumi vēl attiecībā uz juridisko personu netiek pieņemti procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu. Tādi atsevišķi lēmumi saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 440. un 441.pantu ir tikai gadījumā, ja process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskai personai tiek izdalīts atsevišķā lietvedībā.

Līdz ar to varētu teikt, ka procesuāls lēmums piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas procesā, kas būtu vērtējams kā „apsūdzība” kā tāds nav paredzēts. Gadījumos, kad process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu norit kopā ar pamatprocesu pret fizisko personu, juridiskai personai un tās pārstāvim pašam ir jāizsecina „apsūdzības ” no lēmumiem, kas ir pret fizisko personu, lai varētu realizēt savas tiesības uz aizstāvību.

Gadījumos, kad process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskai personai izdalīts atsevišķā lietvedībā ir citādi. Tad parādās speciāli šim procesam paredzēti uz priekšu virzoši lēmumi – pēc lēmuma par uzsākšanu seko lēmums ierosināt piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanas procesa turpināšanu, lēmums par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanas procesa turpināšanu un lēmums par procesa par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskajai personai nodošanu tiesai. Šo lēmumu būtību ir svarīgi izprast, jo viens no tiem, iespējams, ir ar „apsūdzības” nozīmi. Šobrīd nav skaidrs, kāda ir šo lēmumu nozīme, un kā mainās juridiskās personas statuss un tiesību apjoms atkarībā no šiem lēmumiem.

Pirmais lēmums, kurš tiek pieņemts, ir lēmums par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanas juridiskajai personai procesa uzsākšanu. Ja, piemēram, piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas process tiek uzskatīts arī par “kriminālprocesu”, tad lēmums par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu uzsākšanu juridiskai personai ir pielīdzināms lēmumam par kriminālprocesa uzsākšanu. Interesanti, ka no šī lēmuma satura, kas ietverts Kriminālprocesa

likuma 439.¹panta pirmajā daļā, izriet, ka lēmumā jānorāda: „*noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas apstākļus, juridisko kvalifikāciju, pamatojumu pieņemumam, ka izmeklējamais noziedzīgais nodarījums, visticamāk, izdarīts juridiskās personas interesēs, labā vai nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā, juridiskās personas nosaukumu, reģistrācijas numuru un juridisko adresi.*” Spriežot pēc pieņemuma pakāpes, „visticamāk” varētu teikt, ka ar šo lēmumu juridiskā persona iegūst līdzīgu statusu aizdomās turētajam.

No Kriminālprocesa likuma 440.¹ panta par izmeklēšanas pabeigšanu izriet, ka kaut kas līdzīgs kriminālvajāšanas uzsākšanai procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskai personai sāktos ar lēmumu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanas procesa turpināšanu. Prokurors uzsāk kriminālvajāšanu, pieņemot lēmumu par personas saukšanu pie kriminālatbildības, kas ir apsūdzība. Līdz ar to loģiski būtu domāt, ka līdzvērtīgais jeb alternatīvais lēmums, ko pieņem piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas procesā, ir lēmums par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanas procesa turpināšanu. Pēdējais pirmstiesas procesā pieņemtais lēmums ir lēmums par krimināllietas nodošanu tiesai, vai gadījumos, kad process par piespiedu līdzekļa piemērošanu izdalīts atsevišķā lietvedībā – lēmums par procesa par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskajai personai nodošanu tiesai.

Jautājums par to, vai attiecībā uz juridisko personu ir kāds lēmums kas pielīdzināms „apsūdzībai”, par tā saturu un juridiskās personas tiesībām pilnvērtīgi realizēt savas tiesības uz aizstāvību ir aktuāls praksē. Rīgas Vidzemes priekšpilsētas tiesas tiesnesis Zigmunds Dundurs atbildēja autorei uz aptaujā uzdotajiem jautājumiem, norādot uz, viņaprāt, interesantu jautājumu: vai juridiskajai personai izsniedzamais Kriminālprocesa likuma 439.¹ panta lēmums (par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanas juridiskajai personai procesa uzsākšanu) ir pietiekams, lai juridiskā persona varētu efektīvi realizēt tiesības uz aizstāvību? Kā arī tiesnesis Z. Dundurs norādīja uz neskaidro “apsūdzības” saturu piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas juridiskām personām procesos.

Autores ieskatā, būtiskas problēmas saistībā ar piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas juridiskām personām procesu saistāmas tieši ar nepilnvērtīgu iespēju juridiskajai personai realizēt savas tiesības uz aizstāvību tā iemesla dēļ, ka juridiskās personas pārstāvjiem nav īsti skaidrs, par ko juridisko personu „apsūdz”, kurš ir tas brīdis un lēmums procesā, pret kuru jāgatavo aizstāvība.

Latvijas Republikas Augstākā tiesa, autores ieskatā, pieņēmusi pamatotu lēmumu lietā Nr.15830020612, kurā V.B pēc iepriekšējas vienošanās ar D.K. sniedza apzināti nepatiesu informāciju PVN deklarācijās un to pielikumos, uzrādot nenotikušus darījumus, kuri nav pamatoti ar attaisnojuma dokumentiem un nav notikuši pēc būtības, kā arī pieļāva

grāmatvedības kārtošanas noteikumu pārkāpumus, SIA „B” nodokļu atvieglojuma vai atlaides nelikumīgai piemērošanai, kā rezultātā SIA „B” samazināja ar PVN apliekamo objektu un izvairījās no nodokļu nomaksas valsts budžetā, nodarot zaudējumus valstij lielā apmērā.⁸³ No lēmuma izriet, ka ar pirmās instances tiesas spriedumu jautājums par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskai personai vispār netika izlemts, pirmās instances tiesa nav ievērojusi Kriminālprocesa likuma 548.panta pirmās un otrās daļas nosacījumus un nepieņēma lēmumu, lai arī bija konstatējusi, ka prokurors nav noskaidrojis Kriminālprocesa likuma 440.pantā norādītos apstākļus. Autores ieskatā, ja prokurors nav noskaidrojis Kriminālprocesa likuma 440.pantā norādītos apstākļus, kuru nozīmīgums izriet no virknes citu Kriminālprocesa likuma normu, norādot, ka tie ir īpaši apstākļi, kas obligāti norādāmi šajos procesos visos procesu virzošajos dokumentos, process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu ir jāizbeidz. Un tomēr kasācijas instances tiesa norādīja, ka „*lietā nav Kriminālprocesa likuma 566.panta pārkāpums, jo apelācijas instances tiesa, izskatot lietu, ir pamatoti konstatējusi, ka pirmās instances tiesa pieļāvusi Kriminālprocesa likuma 548.panta pirmās un otrās daļas pārkāpumu, kas atzīstams par šā likuma būtisku pārkāpumu Kriminālprocesa likuma 575.panta trešās daļas izpratnē, kuru apelācijas instances tiesa pati nevar novērst..*”

Būtiskas atziņas ir arī Latvijas Republikas Augstākās tiesas lēmums lietā Nr.15830604408, kurā būtībā, neievērojot Kriminālprocesa likuma 440.panta un 548.panta prasības tika pārkāptas juridiskās personas tiesības uz aizstāvību, līdz ar to pilnībā tika atcelts apgabaltiesas spriedums un lieta nosūtīta jaunai izskatīšanai apelācijas instances tiesā.⁸⁴ No lēmuma izriet, ka tieši Kriminālprocesa likuma 440.panta un 548.panta ievērošana ir svarīga, lai juridiskā persona saprastu par ko un kādā mērā viņu apsūdz un varētu pilnvērtīgi realizēt savas tiesības uz aizstāvību. Lietā persona Z.I., būdama SIA „B” vienīgā īpašniece un amatpersona, veica noziedzīgas darbības, kas bija vērstas uz to, lai samazinātu SIA „B” valsts budžetā nomaksai paredzēto pievienotās vērtības nodokli – grāmatvedības reģistros iekļāva dokumentus, kas satur nepatiesas ziņas par neesošiem ar pievienotās vērtības nodokli apliekamiem darījumiem ar citiem uzņēmumiem.

Ar pirmās instances tiesas spriedumu (Rēzeknes tiesas 2013.gada 28.decembra spriedumu) Z.I. atzīta par vainīgu un sodīta par grāmatvedības dokumentu viltošanu, bet kriminālprocess daļā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskai personai izbeigts. Ar Latgales apgabaltiesas 2015.gada 23.februāra spriedumu, iztiesājot lietu apelācijas kārtībā,

⁸³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas 2015.gada 6.oktobra lēmums lietā Nr.15830020612

⁸⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2017.gada 14.jūlija lēmums lietā Nr.15830604408, arhīva Nr. SKK-331/2017

Rēzeknes tiesas 2013.gada 28.decembra spriedums atcelts daļā arī par kriminālprocesa izbeigšanu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskai personai, un juridiskai personai piemērots piespiedu ietekmēšanas līdzeklis. Problēma parādās un izriet no tā, ko norādījis apsūdzētais un apsūdzētā pārstāvis kasācijas sūdzībā – nav saprotams, par kādu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu piemēroti piespiedu ietekmēšanas līdzekļi SIA „B”. Kasācijas sūdzībā norādīts, ka, noformējot lēmumu par krimināllietas nodošanu tiesai, nav ievērotas Kriminālprocesa likuma 441.panta prasības, lēmumā nav norādīts, par kādu noziedzīga nodarījuma izdarīšanu jāpiemēro piespiedu ietekmēšanas līdzeklis. Nav norādīti noziedzīga nodarījuma izdarīšanas apstākļi, juridiskās personas faktiskā rīcība, veikto darbību raksturs un radušās sekas, nav norādīti sabiedrības veiktie pasākumi, lai novērstu noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Informācijai būtu jābūt precīzai un skaidrai, lai dalībniekiem nebūtu jāmeklē un jāizdomā pašiem apsūdzības faktus lietas materiālos un pašiem nebūtu jāformulē darbības, kas satur noziedzīga nodarījuma pazīmes. Ar tiesas spriedumu, piemērojot SIA „B” piespiedu ietekmēšanas līdzekli, pārkāptas SIA „B” tiesības uz aizstāvību un nav ievēroti Kriminālprocesa likuma 511.panta otrās daļas un 512.panta pirmās daļas nosacījumi. Nevienā instancē faktiski nebija iespējams īstenot SIA „B” tiesības uz aizstāvību. SIA „B” pārstāvis norādījis arī, ka „... viņa ieskatā Kriminālprocesa likuma 440.panta un 548.panta pirmās daļas tiesību normas jāvērtē kopsakarā ar 441.pantu. Tādejādi lēmums par krimināllietas nodošanu tiesai pēc savas būtības atbilst apsūdzībai, kura tiek izvirzīta juridiskai personai par izdarīto noziedzīgo nodarījumu un tas ir vienīgais procesuālais dokuments, iepazīstoties ar kuru, juridiskā persona uzzina, par kādu darbību izdarīšanu tiek piemērots process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu un var īstenot aizstāvību.” No šī prakses piemēra izriet, ka problemātiska ir situācija, ka aizstāvībai pašai jāmeklē „apsūdzība” pret juridisko personu, kas ir nekonkrēta. Šajā gadījumā, juridiskās personas pārstāvis, advokāts A.P. lēmumu par lietas nodošanu tiesai pēc satura attiecībā uz juridisko personu pielīdzina apsūdzībai. Autores ieskatā, šajā konkrētajā gadījumā, kur norit arī pamatprocess, iespējams, ka drīzāk lēmumā par saukšanu pie kriminālatbildības būtu ietverts arī „apsūdzības” saturs pret juridisko personu. Tomēr tas nebūtu īsti pareizi un loģiski, jo tomēr process pret fizisko personu nebūtu jājauc ar speciālu procesu, kas noris pret juridisko personu. Un šāda jaukšanās pa dažādiem lēmumiem arī rada neskaidrības praksē.

Prokurores I. Kačānes ieskatā, lietā Nr.15830604408 pirmstiesas procesā nebija ievērotas Kriminālprocesa likuma 440.panta prasības un apelācijas instances tiesai nebija pamata piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekli. Arī Augstākā tiesa atzinusi, ka Latgales apgabaltiesas spriedums pilnībā atceļams un lieta nosūtāma jaunai izskatīšanai apelācijas

instances tiesā, jo apelācijas instances tiesa, piemērojot piespiedu ietekmēšanas līdzekli, ir pārkāpusi Kriminālprocesa likuma 440.panta un 548.panta prasības.

Procesa virzītāji nepilnīgi ievērojuši Kriminālprocesa likuma prasības krimināllietā Nr.11380020214, kur kriminālprocess uzsākts pret fizisko personu, bet pret juridisko – process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu un no kura, balstoties uz apelācijas sūdzības iesniedzēja norādīto ne apsūdzībā, ne spriedumā nav dots apraksts, kas bija par pamatu piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanai.⁸⁵ Apsūdzība esot neskaidra, un no tās nav saprotams, kā tikusi izvērtēta juridiskās personas faktiskā rīcība, darbību raksturs un sekas. Tātad, arī šeit parādās problēma, ka, paļaujoties uz to, ka pietiks ar apsūdzību kriminālprocesā pret fizisko personu, tiek būtībā pieļauti procesuāli pārkāpumi piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas juridiskām personām procesā. Apsūdzībā fiziskajai personai netiek pietiekamā apjomā norādīti fakti attiecībā uz juridisko personu. Likumdevējs it kā par to ir padomājis, likumā norādot, ka visos šajos lēmumos jāiekļauj papildus Kriminālprocesa likuma 440.pantā norādītie apstākļi. Līdz ar to varētu domāt, ka Kriminālprocesa likuma 440.panta saturs ir tāds kā „apsūdzības” apjoms un saturs juridiskai personai. Un varbūt, ka gadījumā, ja piespiedu ietekmēšanas līdzekļu process norit kopā ar pamatprocesu būtībā lēmumā par personas saukšanu pie kriminālatbildības ir ietverta arī „apsūdzība” juridiskai personai. Tātad, varētu domāt, ka klasiskā gadījumā, kur pret fizisko personu norit pamatprocess likumdevējs ir paredzējis, ka ar norādi par to, ka kriminālprocesu virzošajos lēmumos jāiekļauj arī Kriminālprocesa likuma 440.pantā norādītie apstākļi, juridisko personu tiesības uz aizstāvību tiks realizētas pilnīgi. Bet, gadījumā, kad process ir izdalīts atsevišķā lietvedībā, autores ieskatā, jautājums par „apsūdzību” juridiskai personai paliek aktuāls, jo nav līdz galam saprotama šī procesa virzošo lēmumu jēga un saturs.

Ja tiešām uzskatām, ka process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskai personai ir kriminālprocess, tad tā mērķa sasniegšanai un principu ievērošanai būtu svarīgi saprast, kurā brīdī juridiskā persona tiek “apsūdzēta”, un arī skaidri noteikt apsūdzības saturu. Autore uzskata, ka saprast, kur parādās „apsūdzība” procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu var piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas procesu virzošos lēmumus pēc satura salīdzinot ar apsūdzības fiziskai personai, jeb lēmuma par saukšanu pie kriminālatbildības, saturu, nozīmi un sekām.

Apsūdzība ir viena no kriminālprocesuālās darbības pamatfunkcijām un saistāma ar personas saukšanu pie kriminālatbildības – kriminālprocesā iegūto pierādījumu kopums dod

⁸⁵ Kurzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2016.gada 25.aprīļa spriedums lietā Nr.11380020214

pamatu prokuroram uzskatīt, ka tieši konkrētā persona ir izdarījusi noziedzīgo nodarījumu.⁸⁶ Apsūdzība nostiprināta lēmumā par personas saukšanu pie kriminālatbildības, kura saturu nosaka Kriminālprocesa likuma 405.pants, nosakot, ka „apsūdzībā jānorāda:

- 1) *pie kriminālatbildības saucamās personas vārdu, uzvārdu, personas kodu, paziņoto dzīvesvietu un darbavietu;*
- 2) *katra inkriminētā noziedzīga nodarījuma faktiskos apstākļus, kas nosaka juridisko kvalifikāciju;*
- 3) *noziedzīga nodarījuma juridisko kvalifikāciju;*
- 4) *personas, kuras cietušas noziedzīga nodarījuma rezultātā;*
- 5) *citas personas, kuras sauktas pie kriminālatbildības par līdzdalību vai dalību tā paša noziedzīga nodarījuma izdarīšanā.”*

Noziedzīga nodarījuma faktiskie apstākļi, kas nosaka juridisko kvalifikāciju, nav tas pats, kas noziedzīga nodarījuma sastāvs. Šie faktiskie apstākļi drīzāk ir kā noziedzīga nodarījuma apraksts, ietverot arī noziedzīga nodarījuma izdarīšanas laiku, vietu veidu un citi būtiski apstākļi.⁸⁷ Par cik „faktiskie apstākļi” nekur likumā nav skaidroti sīkāk, tas, ko procesa virzītājs saprot ar „faktiskie apstākļi”, būtībā ir viņa ieskatā. Un līdz ar to arī attiecībā uz procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskai personai, ja pieņem, ka pareizi būtu, ja arī šajā procesā būtu kaut kas līdzīgs „apsūdzībai”, tās saturs ietvertu šos „faktiskos apstākļus”, noziedzīgā nodarījuma juridisko kvalifikāciju, cietušās personas, personas, kas sauktas pie kriminālatbildības par līdzdalību vai dalību noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā.

5.1. Lēmums par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanas juridiskajai personai procesa uzsākšanu

Kriminālprocesa likuma 439.¹ pantā noteikts lēmuma par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanas juridiskajai personai procesa uzsākšanu saturs, nosakot, ka procesa virzītājs tajā norāda:

- 1) noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas apstākļus;
- 2) noziedzīgā nodarījuma juridisko kvalifikāciju;
- 3) pamatojumu pieņemumam, ka izmeklējamais noziedzīgais nodarījums, visticamāk, izdarīts juridiskās personas interesēs, labā vai nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā;
- 4) juridiskās personas nosaukumu, reģistrācijas numuru un juridisko adresi.

⁸⁶ Meikališa Ā. Apsūdzība kriminālprocesā. Tiesiskās reglamentācijas un prakses aktuālās problēmas. Jurista Vārds. Piejams: <http://www.juristavards.lv/doc/186178-apsudziba-kriminalprocesa/> [aplūkots 12.01.2017.]

⁸⁷ Meikališa Ā. Apsūdzība kriminālprocesā. Tiesiskās reglamentācijas un prakses aktuālās problēmas. Jurista Vārds. Piejams: <http://www.juristavards.lv/doc/186178-apsudziba-kriminalprocesa/> [aplūkots 12.01.2017.]

Ņemot vērā to, ka lēmuma par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanas juridiskajai personai procesa uzsākšanu ir procesa uzsākšanas lēmums, nebūtu pareizi domāt, ka ar „apsūdzību” arī procesu uzsāk. Procesā virzītāja pārliecības vai pieņēmuma pakāpe, ka „visticamāk” noziedzīgais nodarījums izdarīts juridiskās personas interesēs, labā vai nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā varētu norādīt, ka šis ir procesa uzsākšanas lēmums juridisko personu tiesību ziņā pielīdzina aizdomās turētajam, saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 59.panta otrās daļas 3.punktu.

Pēc uzsākšanas procesa virzītājam ir būtiski noskaidrot Kriminālprocesa likuma 440.pantā norādītos apstākļus. Lai saprastu to nozīmi, kā arī nonāktu pie kāda secinājuma par to, kurā brīdī procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu parādās „apsūdzība” juridiskajai personai, autore turpmāk aplūkos Kriminālprocesa likuma 440.panta saturu.

Kriminālprocesa likuma 440.pants par pirmstiesas kriminālprocesā noskaidrojamajiem apstākļiem nosaka, ka „*Pirmstiesas procesā piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanai juridiskajai personai noskaidro:*

- 1) *noziedzīga nodarījuma izdarīšanas apstākļus;*
- 2) *fiziskās personas, ja tāda zināma, statusu juridiskās personas institūcijās;*
- 3) *juridiskās personas faktisko rīcību;*
- 4) *juridiskās personas veikto darbību raksturu un radušās sekas;*
- 5) *juridiskās personas veiktos pasākumus, lai novērstu noziedzīga nodarījuma izdarīšanu;*
- 6) *juridiskās personas lielumu, nodarbošanās veidu un finansiālo stāvokli.”*

Kriminālprocesa likuma 440.pantā norādītie apstākļu un faktu loks jau ir plašāks par to, kas uzsākšanas lēmumā. Šie ir obligāti apstākļi, kas jānoskaidro, lai varētu izdarīt pamatotu un taisnīgu lēmumu par to, vai piemērot juridiskajai personai piespiedu ietekmēšanas līdzekli. Likumdevējs uzskatījis, ka tieši šie apstākļi ir specifiski un principā pietiekami tieši attiecībā uz juridisko personu, lai konstatētu, vai tā ir „vainojama”. Tā, saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 440.¹ pantu un 441.panta pirmo daļu, šīs ziņas procesa virzītājam ir jānorāda, ierosinot kriminālvajāšanu vai piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanas procesa turpināšanu un nododot krimināllietas materiālus prokuroram kā arī, pabeidzot pirmstiesas procesu un pieņemot lēmumu par krimināllietas nodošanu tiesai.

Kriminālprocesa likuma 440.pantā principā ir ietverts pierādīšanas priekšmets procesā pret juridisko personu. Ja pierādīšanas priekšmets ir visu kriminālprocesa gaitā pierādāmo apstākļu kopums, kurā ietilpst krimināllietā pierādāmie apstākļi (fakti), ar krimināllietā pierādāmiem apstākļiem saistītie fakti un palīgfakti⁸⁸, tad Kriminālprocesa likuma 440.pantā

⁸⁸ Rozenberga K. Pierādīšanas teorija kriminālprocesā. Vispārīgā daļa. Rīga: Biznesa Augstskola Turība, 2002, 49.lpp

ir ietverta informācija, kas jānorāda, kas būtībā ir pierādāmie apstākļi – noziedzīga nodarījuma sastāvs un arī citi apstākļi, kas var ietekmēt kriminālatbildības iestāšanos, kriminālsoda veidu un apmēru.⁸⁹

Pēc autores domām Kriminālprocesa likuma 440.panta 1., 3. un 4.punktā ietverta informācija, kas raksturo noziedzīga nodarījuma objektīvo pusi. Kriminālprocesa likuma 440.panta 2.punkts pēc autores domām vairāk attiektos uz noziedzīgā nodarījuma subjektu. Arī Kriminālprocesa likuma 440.panta 5.punkts var būt nozīmīgs, pie objektīvās puses noteikšanas, tomēr, autoresprāt, tas drīzāk ietilpināms faktu grupā „citi apstākļi, kas var ietekmēt kriminālatbildības iestāšanos, kriminālsoda veidu un apmēru” kopā ar 6.punktu, kas varētu būt nozīmīgs, lemjot, piemēram, par sodu.

Aplūkojot Kriminālprocesa likuma 440.panta 1.,3. un 4.punktu, ir svarīgi saprast norādīto punktu saturu, jo sākotnēji aplūkojot šo normu varētu domāt, ka šo punktu saturs kaut kādā mērā pārklājas, tomēr rūpīgāk aplūkojot to saturu un nozīmi, autore nonāk pie secinājuma, ka tā nav, un likumdevējs ir pamatoti izdalījis šos trīs punktus atsevišķi. Ar 1. punktu domājot apstākļus, kādos izdarīts noziedzīgais nodarījums, ar 3.punktu punktu domājot pašas juridiskās personas faktiski dzīvē veikto – darbība vai bezdarbība, ko faktiski veikusi juridiskā persona un 4.punktu domājot darbību raksturu – kā kaitīguma pakāpi un sekas. Tomēr autorei šajā sakarā radās jautājums par to, vai likumdevējs nav vēlējies 4.punktā ietvert paša noziedzīgā nodarījuma raksturu un radīto kaitējumu, jeb tomēr veikto darbību raksturu, iespējams, ka tas tā bijis domāts, jo literatūrā tiek pētīts jautājums par noziedzīga nodarījuma raksturu un kaitīgumu.⁹⁰

Protams, varētu domāt, ka, raksturojot noziedzīga nodarījuma izdarīšanas apstākļus, būtībā tiek ietverta arī informācija par juridiskās personas faktisko rīcību. Juridiskās personas faktiskās rīcības izdalīšana kā atsevišķu punktu, iespējams, ir bijusi, lai būtu skaidra norāde, ka procesa virzītājam ir konkrēti jāatspoguļo kādas noziedzīga nodarījuma objektīvās puses pazīmes, ar kādām faktiskās rīcības izpausmēm juridiskā persona izdarījusi – kāda ir bijusi tās juridiskās personas faktiskā rīcība dzīvē, ar ko rezultātā tika paveikts noziedzīgais nodarījums. Kriminālprocesa likuma 440.panta 4.punkts par juridiskās personas veikto darbību raksturu un radītajām sekām – pēc autores domām šajā punktā ir jākonstatē juridiskās personas darbības kaitīgais raksturs. Personas darbību raksturs, domājams, ir – kaitīgais raksturs un sekas. Līdz ar to varētu teikt, ka Kriminālprocesa likuma 440.panta 1.,3. un 4.punkta saturs, iespējams, kaut kādā ziņā pārklājas, taču ne tik ļoti lielā mērā, lai likumdevējs būtu izņēmis kādu no

⁸⁹ Rozenberga K. Pierādīšanas teorija kriminālprocesā. Vispārīgā daļa. Rīga: Biznesa Augstskola Turība, 2002, 77.lpp.

⁹⁰ Prozumenta A. Noziedzīga nodarījuma raksturs un radītais kaitējums. Jurista Vārds. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc.php?id=191260&show=true> [aplūkots 01.12.2017.]

punktiem. Autore vēlas norādīt arī, ka praksē šie trīs punkti procesa virzītājiem problēmas nesagādā, jo, lēmumos norādot un aprakstot notikušo noziedzīgo nodarījumu, visu šo punktu saturs tiek aprakstīts kopumā, neviens nemēģina atsevišķi numurēt un izdalīt šo informāciju, kā rezultātā tā, iespējams, atsevišķos gadījumos dublētos. Procesā virzītājs Kriminālprocesa likuma 440.panta 1.,3. un 4. punktā ietverto saturu norāda vienkopus, raksturojot noziedzīga nodarījuma objektīvās puses pazīmes.

Arī ar Kriminālprocesa likuma 440.panta 2. un 6. punktu nevajadzētu būt problēmām, jo to saturs ir skaidrs. Kriminālprocesa likuma 440.panta 2.punkts par fiziskās personas statusu juridiskās personas institūcijās ir saprotams un tam varētu būt nozīme, lai identificētu, piemēram, noziedzīga nodarījuma subjektu, bet 6.punkts par juridiskās personas lielumu, nodarbošanās veidu un finansiālo stāvokli varētu būt nozīmīgs, nosakot sodu.

Savā ziņā nesaprotams ir Kriminālprocesa likuma 440.panta 5.punkts, kas nosaka, ka jānorāda „juridiskās personas veiktie pasākumi, lai novērstu noziedzīga nodarījuma izdarīšanu”. It kā sākotnēji šī punkta saturs ir skaidrs, tomēr, izejot pirmskvalifikācijas praksi Rīgas tiesas apgabala prokuratūrā, autore nonāca pie secinājuma, ka starp prokuroriem viedoklis par šī punkta saturu ir pilnīgi atšķirīgs. Piemēram, viens no prokuroriem Agris Skradailis uzskata, ka 5.punkts ietver pasākumus, ko juridiskā persona ir veikusi pirms noticis noziedzīgs nodarījums, ar domu, lai novērstu noziedzīga nodarījuma iespēju nākotnē. Kā, piemēram, t.s. „Zolitūdes lietā” preventīvie pasākumi būtu bijušas drošības instrukcijas un instruktāžas, tomēr ir arī jāvērtē, vai šie pasākumi netiek veikti vienkārši formāli, bet ar reālu juridiskās personas vēlmi un domu novērst noziedzīga nodarījuma notikšanas iespēju nākotnē. Jo, kā autore arī turpmāk darbā norādīs, Kriminālprocesa likuma 440.panta 5.punktam varētu būt liela nozīme pie „soda” veida un mēra noteikšanas un, par cik pret juridiskajām personām netiek piemēroti un attiecināti sodu mīkstinošie un pastiprinošie apstākļi, par cik tām netiek piemērots sods, bet piespiedu ietekmēšanas līdzekļi, Kriminālprocesa likuma 440.panta 5.punktam ir arī šādu funkciju pildošā nozīme, ne tikai subjektīvo pusi konstatējoša. Kāda cita prokurore, savukārt norādīja, ka viņas ieskatā 5.punktā ietverti pasākumi, ko juridiskā persona veic, lai novērstu noziedzīgo nodarījumu, tā notikšanas iespēju, vai pēc notikšanas – sekas, gadījumā, kad noziedzīgais nodarījums ir noticis, kaut arī juridiskā persona un tās valdes locekļi to nav vēlējušies, bet, piemēram, kāda viena fiziskā persona patvaļīgi ir kaut ko pastrādājusi, un tad nu juridiskā persona un tās pārējie sastāvā esošie dalībnieki cenšas novērst noziedzīgā nodarījuma notikšanu vai sekas. Līdzīgi arī Finanšu un ekonomisko noziegumu izmeklēšanas prokuratūras prokurors Dainis Šteinbergs norādīja, ka praksē ar to saprot tādu kā uz nākotni vērstu prevenciju, lai turpmāk nenotiktu noziedzīgie nodarījumi. Prokurors pauda viedokli, ka 5.punktā būtu ietveramas tādas darbības, ko juridiskā persona ir

veikusi, kas norāda uz to, ka tā ir sapratusi notikušā noziedzīgā nodarījuma kaitīgumu, iespēju robežās novērsusi sekas vai mazinājusi to kaitīgumu u.c. pasākumi, ko tā veikusi, lai nākotnē šādi nodarījumi netiktu pastrādāti. Tā, piemēram, vienā no procesiem vienošanās protokolā, ko nodod tiesai, norādīts Kriminālprocesa likuma 440.panta 5.punkta saturs šādi: *„Izvērtējot juridiskai personai piemērojamo piespiedu ietekmēšanas līdzekli, tika ņemta vērā juridiskās personas faktiskā rīcība noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, iesniedzot Valsts ieņēmumu dienestā PVN deklarācijas ar apzināti nepatiesu informāciju un uzņēmuma grāmatvedībā iegrāmatojot darījumu apliecinošus dokumentus, kas neatbilst uzņēmuma reāli saņemtām precēm, kā arī apstākļi, ka noziedzīgā nodarījuma rezultātā Latvijas valstij tika radīti zaudējumi 40773,35 EUR apmērā. Tāpat pie piespiedu ietekmēšanas līdzekļa izvēles tika ņemts vērā, ka uzņēmums daļēji ir atlīdzinājis zaudējumus, kā arī sistemātiski veic nodokļu nomaksu valsts budžetā.”* Tātad šeit redzama tāda Kriminālprocesa likuma 440.panta 5.punkta izpratne, saskaņā ar kuru piektajā punktā ietverti arī pasākumi, kas norāda uz to, ka juridiskā persona saprot savu darbību kaitīgumu un izraisītās sekas un mēģina tās kaut kādā veidā mazināt, piemēram, atlīdzinot zaudējumus. Šie apstākļi ir svarīgi un tiek ņemti vērā arī pie soda noteikšanas un iespējams, ka Kriminālprocesa likuma 440.panta 5.punkts un arī 6.punkts ir saistīti tieši ar soda noteikšanu. Cits prakses piemērs ietver arī tādu pašu Kriminālprocesa likuma 440.panta piektā punkta izpratni – uz nākotni vērstu prevenciju, kur juridiskā persona SIA „P” ir veikusi darbības, lai novērstu atkārtotu pārkāpumu izdarīšanu datorprogrammu jomā, jo SIA „P” ir noteikusi darbinieku atbildību par autortiesību ievērošanu un stingrus noteikumus attiecībā uz sabiedrībā izmantojamām datorprogrammām, kā arī apstiprinājusi SIA „P” datoru un informācijas sistēmu ekspluatācijas noteikumus, izstrādājusi un ar rīkojumu apstiprinājusi iekšējās kontroles sistēmu, ar kuru ir noteikusi atbildīgo darbinieku par SIA „P” datoru un informācijas sistēmu ekspluatācijas noteikumu ievērošanu, noslēgusi līgumu ar datorprogrammu auditoru par regulāru SIA „P” datorprogrammu auditu, pasūtījusi auditoram SIA „P” datortehnikas programmatūras auditu, SIA „P” ir novērsusi radīto kaitējumu, jo ir iegādājusies datorprogrammu licences, šobrīd SIA „P” izmanto tikai un vienīgi licenzētas datorprogrammas, turklāt SIA „P” ir izlīgusi ar visiem cietušajiem kriminālprocesā un atlīdzinājusi cietušajiem zaudējumus.⁹¹ Arī šajā piemērā parādās tas, ka praksē Kriminālprocesa likuma 440.panta 5.punkta saturs tiek saprasts arī kā pasākumi, kas norāda uz juridiskās personas rīcību jau pēc noziedzīga nodarījuma, ko tā veic, lai parādītu procesa virzītājam, ka ir labojusies un cenšas novērst radīto kaitējumu vai tā apmēru. Un šie pasākumi un apstākļi, kas izriet no Kriminālprocesa likuma 440.panta 5.punkta, tiek ņemti

⁹¹ Ogres rajona tiesas 2017.gada 24.maija lēmums par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskajai personai lietā Nr.11816007114 Lietas arhīva Nr.K24-0240-17/4

vērā, lemjot piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanas veidu. Tā arī minētajā kriminālprocesā prokurors D.Šteinbergs norādīja: „Sakarā ar minētajiem pasākumiem, ko SIA „P” ir veikusi, lai novērstu noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, pasākumiem, ko SIA „P” ir veikusi lai atlīdzinātu nodarīto zaudējumu, novērstu radīto kaitējumu un SIA „P” izlīgumiem ar visiem cietušajiem, lūdzu vienošanās par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu SIA „P”, atbilstoši KL 70.⁶panta 1¹daļas 3.punktam, norādīt piespiedu ietekmēšanas līdzekli naudas piedziņu minimālā, tas ir, divdesmit Latvijas Republikā noteikto minimālo mēnešalgu apmērā, kā arī lūgt tiesu šo piespiedu ietekmēšanas līdzekli piespriest.”

Kādā citā prakses piemērā lēmumā par kriminālprocesa nodošanu prokuroram kriminālvajāšanas uzsākšanai un piespiedu ietekmēšanas līdzekļa procesa turpināšanai izmeklētājs ar atsauci uz Kriminālprocesa likuma 440.panta 5. punktu norādījis sekojošu informāciju: „Sakarā ar to, ka dati par 2016.gadu ir iesniedzami līdz 2017.gada 01.maijam, Kriminālprocesa likuma 440.panta 5.punktā minēto datu izvērtēšanai tiek ņemti vērā dati par 2015.gadu. 2015.gadā pakalpojumu realizācijas apjoms (neto) sastādīja EUR 176217, kopējā likviditāte – 21.18 %, saistību īpatsvars bilancē – 472.21%, visu aktīvu aprīte – 15.35 %, realizācijas rentabilitāte – (86.43)%, bruto peļņas rentabilitāte – (12.30)%.” Autorei nav saprotams, kādā veidā augstāk norādītie dati no bilances varētu būt saistīti ar juridiskās personas veiktajiem pasākumiem, lai novērstu noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Varētu izdarīt secinājumu, ka konkrētajā prakses materiālā izmeklētāja vienkārši ir pieļāvusi pārrakstīšanās kļūdu. Pēc autores domām augstāk norādītā informācija no bilances būtu pamatotāk iekļaujama zem Kriminālprocesa likuma 440.panta 6.punkta par juridiskās personas lielumu, nodarbošanās veidu un finansiālo stāvokli, jo tiešā veidā satur šādu informāciju. Tomēr, šis piemērs ir atstājams darbā, jo sniedz ieskatu par to, ko var norādīt Kriminālprocesa likuma 440.panta 6.punkta atspoguļošanai.

Tātad, rezumējot visu augstāk norādīto, viedokli par Kriminālprocesa likuma 440.panta 5.punkta saturu ir pilnīgi atšķirīgi un ietver gan viedokli, ka 5.punkts ietver preventīvus pasākumus pirms noticis noziedzīgs nodarījums ar domu, lai tas nenotiktu nākotnē, gan arī „uz priekšu vērstas prevencijas” gadījumus, kur atsevišķi prokurori uzskata, ka Kriminālprocesa likuma 440.panta piektais punkts ietver arī informāciju par darbībām, ko juridiskā persona ir veikusi pēc noziedzīga nodarījuma, lai parādītu, ka tādi neatkārtosies nākotnē. Pati autore aplūkojot Kriminālprocesa likuma 440.panta 5.punktu un to tulkojot tīri gramatiski uzskata, ka 5.punkts ietver preventīvus pasākumus pirms paša konkrētā noziedzīgā nodarījuma, par ko norit konkrētais process. Kriminālprocesa likuma 440.panta 5.punkts nosaka, ka jānoskaidro „juridiskās personas veiktie pasākumi, lai novērstu noziedzīga nodarījuma izdarīšanu”, tātad, pasākumi, kas veikti, lai novērstu konkrētā noziedzīgā

nodarījuma izdarīšanu, pirms tas ir noticis. Tie ir pasākumi, kas tiešā veidā ir vērsti uz to, lai novērstu noziedzīgā nodarījuma notikšanas iespēju nākotnē, jo, iespējams, no juridiskās personas darbības ir skaidrs, ka neveicot šādus pasākumus visdrīzāk varētu notikt noziedzīgs nodarījums. Piemērs šādiem pasākumiem varētu būt drošības instrukcijas par ugunsdrošības u.tml pasākumu ievērošanu, drošības instrukcijas būvniecības darbiniekiem, arī kaut kādas iekšējās pārbaudes, lai piemēram kontrolētu to, vai būvniecības uzņēmuma darbinieki nedodas uz darbu alkohola reibumā, tādā veidā apdraudot apkārtējos sabiedrības locekļus. Arī atverot publiskās ēdināšanas iestādi Pārtikas un veterinārā dienesta prasību ievērošana ir pasākums, kas veikts, lai novērstu iespējama noziedzīga nodarījuma notikšanu nākotnē. Un visi šāda veida pasākumi varētu būt aptverti ar Kriminālprocesa likuma 440.panta 5.punktu. Pēc autores domām prokuroru norādītie pasākumi ar prevenciju uz nākotni vērstu īsti nav Kriminālprocesa likuma 440.panta 5.punkta tvērumā, jo, ja likumdevējs būtu vēlējies ietvert 5.punktā pasākumus, ko juridiskā persona veikusi jau pēc tam, kad noticis noziedzīgais nodarījums, tad tas skaidri izrietētu no 5.punkta.

Līdz ar to autore izdara secinājumu, ka no Kriminālprocesa likuma 440.panta 5.punkta izpratnes un pielietošanas praksē likumdevējam būtu vajadzīgs grozīt Kriminālprocesa likuma 440.panta 5.punktu, ietverot tajā arī pasākumus, ko juridiskā persona ir veikusi jau pēc tam, kad noticis noziedzīgs nodarījums. Un uz šādu grozījumu nepieciešamību norāda pati prakse.

Šobrīd Kriminālprocesa likuma 440.panta 5.punkts, pēc autores domām, palīdz saprast noziedzīgā nodarījuma subjektīvo pusi – varbūt ne gluži juridiskās personas, bet tajā darbošos personu psihisko attieksmi pret noziedzīgo nodarījumu, bet gadījumā, ja pantu papildinātu ar pasākumiem, ko juridiskā persona veikusi pēc noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas, lai novērstu kaitīgās sekas, tās mazinātu un citiem pasākumiem, kas norāda uz juridiskās personas attieksmi pret noziedzīgu nodarījumu pastrādāšanu nākotnē, tad būtībā Kriminālprocesa likuma 440.pantā tiktu ietverta virkne svarīgu apstākļu, kas arī jāņem vērā pie piespiedu ietekmēšanas līdzekļa noteikšanas un izvēles. Šobrīd praksē piemērotā Kriminālprocesa likuma 440.panta izpratne dažu procesa virzītāju starpā norāda uz to, ka 5.punkta saturu būtu jāpaplašina.

Vēl pēc autores domām svarīgs ir arī apsvērums par to, ka Krimināllikuma 47.pantā dotais atbildību mīkstinošo apstākļu uzskaitījums un arī panta otrajā daļā paredzētie „citi apstākļi ” arī īsti nevar tikt piemērots juridiskajai personai, jo tā nesaņem „sodu”. Līdz ar to varētu domāt, ka Kriminālprocesa likuma 440.panta pirmās daļas 5.punkta apstākļi varētu būt kādi īpaši lietas apstākļi, kas varētu tikt ņemti vērā nosakot piespiedu ietekmēšanas līdzekļa veidu un mēru kā tādi atbildību mīkstinošie apstākļi juridiskām personām, kas gan nav tieši norādīti Krimināllikuma 47.panta pirmajā daļā, bet izriet no panta otrās daļas. Likumdevējs ir

paredzējis, ka varētu būt vēl kādi citi īpaši un svarīgi apstākļi, kas varētu dzīvē gadīties un būtu jāņem vērā pie soda noteikšanas. Pēc autores domām, Kriminālprocesa likuma 440.panta 5.punkts paplašināts un ietverot arī juridiskās personas veiktos pasākumus pēc noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas ideāli saskanētu ar Krimināllikuma 47.panta otrās daļas apstākļiem un varētu būt kā alternatīva juridisko personu piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas procesā.

Tātad, aplūkojot Kriminālprocesa likuma 440.panta saturu, var izdarīt secinājumu, ka panta 1.-4.punkts ir par noziedzīga nodarījuma faktiskajiem apstākļiem, ietverot arī noziedzīgā nodarījuma sastāvu – subjektu, subjektīvo pusi, objektu, objektīvo pusi, bet 5. un 6.punkts visdrīzāk attiecas uz „soda” jeb precīzāk piespiedu ietekmēšanas līdzekļa veidu un mēru. Kriminālprocesa likuma 440.panta 1.-4.punkts saturs būtībā ir skaidrs un jautājumus nerada, arī 6.punkta saturs it kā ir saprotams. Jautājumu praksē izraisa 5.punkts un tā saturs, jo starp procesa virzītājiem nav vienprātības šajā jautājumā, taču gramatiski interpretējot normu izriet, ka ar Kriminālprocesa likuma 440.panta 5.punktu likumdevējs domājis preventīvus pasākumus, ko juridiskā persona veikusi, lai novērsu noziedzīgas nodarījuma notikšanas risku. Tomēr praksē šis punkts tiek saprasts plašāk, ietverot arī prevenciju vērstu uz nākotnē iespējamajiem noziedzīgiem nodarījumiem, un šādu izpratni autore vērtē pozitīvi, jo, autores ieskatā, tas labāk palīdzētu sasniegt taisnīgu krimināltiesisko attiecību noregulējumu.

Pēc visu Kriminālprocesa likuma 440.pantā norādīto prasību analīzes autore izdara secinājumu, ka būtībā visi šie fakti ir pielīdzināmi un arī palīdz realizēt to, ko apsūdzība procesā pret fizisko personu. Autores ieskatā varētu būt tā, ka Kriminālprocesa likuma 440.pantā norādītie apstākļi būtu likumdevēja ieskatā tas par ko apsūdz, ar pamatojumu – jeb, kā jau augstāk norādīts, pierādīšanas priekšmets, ar pamatojumiem un pierādījumiem, kļūstot par apsūdzību. Un, pirmstiesas procesā, apkopojot šo informāciju un pievienojot to kādam no piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas procesu virzošajiem lēmumiem, šie apstākļi veidotu apsūdzības saturu.

5.2. Lēmums par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanas procesa turpināšanu – „apsūdzība” juridiskai personai

Kriminālprocesa likuma 440.¹pants, kā jau iepriekš norādīts, nosaka procesa virzību un lēmumus abos gadījumos, gan tad, kad noris pamatprocess pret fizisko personu, gan arī tad, kad process pret juridisko personu izdalīts atsevišķā lietvedībā. No normas varētu izdarīt secinājumu, ka likumdevējs tieši lēmumu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanas procesa turpināšanu uzskata par līdzvērtīgu apsūdzībai, jo tas ir alternatīvs lēmums, ko pieņem gadījumā, ja process pret juridisko personu izdalīts atsevišķā lietvedībā būtībā

lēmuma par saukšanu pie kriminālatbildības vietā. Turklāt, norāde uz to, ka šajā lēmumā jānorāda Kriminālprocesa likuma 440.pantā norādītie apstākļi, tāpat kā būtu gadījumā, ja noritētu arī pamatprocess pret fizisko personu – klāt pie vispārējām prasībām būtu jānorāda arī Kriminālprocesa likuma 440.pantā norādītie apstākļi. Nākamais procesuālais lēmums jau būtu no Kriminālprocesa likuma 441.panta izrietošais lēmums par krimināllietas nodošanu tiesai, kurā gan arī jānorāda Kriminālprocesa likuma 440.panta apstākļi, jeb lēmumu par procesa par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskajai personai nodošanu tiesai un nebūtu loģiski un pareizi, ka „apsūdzība” juridiskai personai parādītos šajā lēmumā. Tāpēc, pamatojoties uz autores norādīto viedokli par Kriminālprocesa likuma 440.panta saturu un nozīmi, varētu pieņemt, ka tieši lēmums par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas procesa turpināšanu būtu pielīdzināms apsūdzībai. Turklāt no Kriminālprocesa likuma augstāk minēto normu satura izriet, ka visus piespiedu ietekmēšanas līdzekļu procesa virzošos lēmumus likumdevējs speciāli norādījis atsevišķās normās līdzās jau pazīstamajiem procesu virzošajiem lēmumiem kriminālprocesos pret fizisko personu, iespējams, ar domu, ka piemērotāji sapratīs, ka tie ir līdzvērtīgi.

Tātad, apsūdzība juridiskai personai kā tāda Kriminālprocesa likumā nav paredzēta, taču principā savā veidā „apsūdzības” saturs ietverts iepriekš analizētajā Kriminālprocesa likuma 440.pantā un lēmums, kurā tā varētu būt nostiprināta ir Kriminālprocesa likuma 440.¹pantā norādītais lēmums par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanas procesa turpināšanu.

Kopsavilkums

Pētījuma rezultātā autore izvirza aizstāvēšanai šādas tēzes:

1. Visi kriminālprocesa principi ir attiecināmi arī uz piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas juridiskām personām procesu, jo kriminālprocesa principi ietekmē un caurvij visu kriminālprocesu, nodrošinot tā mērķa sasniegšanu, līdz ar to tie attiecināmi arī uz procesiem par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām tādā mērā, kā to pieļauj pati juridiskās personas daba.
2. Kriminālprocesa obligātuma princips ir attiecināms arī uz procesiem par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām – tas izriet, aplūkojot Kriminālprocesa likuma normas kopsakarā, kā arī no tā, ka likumdevējs ir ietvēris likumā iespēju izdalīt procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām atsevišķā lietvedībā, ja ir šķēršļi pabeigt procesu pret fizisko personu, tādā veidā īpaši uzsverot piespiedu ietekmēšanas līdzekļu juridiskajām personām procesa pastāvēšanas nozīmi.
3. Praksē obligātuma princips ne vienmēr tiek attiecināts uz procesiem par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām, un salīdzināmās lietās mēdz rasties situācija, ka vienā no tām tiek uzsākts process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskajai personai, bet otrā netiek.
4. Kriminālprocesa likumā būtu jāparedz norādes uz konkrētiem gadījumiem, kad praktisku apsvērumu dēļ pieļaujamas atkāpes no obligātuma principa attiecībā uz procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskajām personām, un būtu pieļaujams šo procesu izbeigt vai neuzsākt.
5. Būtu jāparedz, ka process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļiem nav uzsākams pret maksātnespējīgām juridiskajām personām.
6. Procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskajai personai, pierādīšanas pienākums gulstas uz procesa virzītāju, nevis uz juridisko personu, kurai pašai nav jāpierāda, ka nav pamata piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanai.
7. Procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskajai personai izdalīšana atsevišķi no kriminālprocesa pret fizisko personu praksē sevi ir attaisnojusi vairākos gadījumos, kad šāda rīcība veicina krimināltiesisko attiecību novešanu pie galīga risinājuma ātrāk un efektīvā attiecībā vai nu uz fizisko vai juridisko personu.
8. Process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskajai personai personālsabiedrības gadījumā būtu uzsākams arī pret personālsabiedrības biedriem, jo no personālsabiedrības būtības izriet, ka par personālsabiedrības rīcību atbild arī tās biedri.

9. Personālsabiedrības biedru atbrīvošana no piespiedu ietekmēšanas līdzekļiem, padarītu procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskajai personai viegli apejamu un neefektīvu.
10. Būtu nepieciešams skaidri noteikt atsevišķu procesuālu lēmumu, kurš attiecībā uz juridisko personu būtu analogisks fiziskās personas apsūdzībai. Šāds atsevišķs lēmums juridiskajai personai procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu ir nepieciešams, lai juridiskā persona skaidri apzinātos piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas pamatu procesa virzītāja ieskatā, un varētu pilnvērtīgi realizēt savas tiesības uz aizstāvību.

Izmantotās literatūras un avotu raraksts

Literatūra

1. Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007.
2. Baumanis J. Piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas process. Jurista Vārds, 16.10.2012.,Nr.42(741).
3. Human Rights and Criminal Justice Applied to Legal Persons. Protection and Liability of Private and Public Juristic Entities under the ICCPR, ECHR, ACHR and AfChHPR. Pieejams: <https://www.ejcl.org/143/art143-20.pdf> [aplūkots 02.12.2017.]
4. Klerman D. Settlement and the Decline of Private Prosecution in Thirteenth-Century England. Pieejams: https://www.independent.org/pdf/working_papers/19_settlement.pdf [aplūkots: 2016.gada 3.jūnijā]
5. Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2015.
6. Krastiņš U., Liholaja V., Niedra A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008.
7. Kristīne Strada- Rozenberga. Nevainīguma prezumpcija- ES minimālie standarti un Latvijas kriminālprocess. Konstitucionālās vērtības mūsdienu tiesiskajā telpā.
8. Kristīne Strada Rozenberga. Krimināltiesisko piespiedu līdzekļu piemērošana juridiskai personai. LU 73.zinātniskās konferences „Tiesību efektivitāte postmodernā sabiedrībā”
9. Kristīne Strada-Rozenberga. Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes 6.starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājumā „Konstitucionālās vērtības mūsdienu tiesiskajā telpā I” Juridiskā persona un nevainīguma prezumpcija kriminālprocesā. Konstitucionālās vērtības mūsdienu tiesiskajā telpā
10. Lazdiņš J., Osipova S. Latvijas un Eiropas viduslaiku tiesību vēsturē sastopamie jēdzieni un to skaidrojumi. Pieejams: <http://you-books.com/book/J-Lazdins/Latvijas-un-Eiropas-viduslaiku-tiesibu-vesture-sas> [aplūkots: 2016.gada 3.jūnijā]
11. Liede A. Latvijas PSR kriminālprocesa kodeksa komentāri. Rīga: Izdevniecība “Liesma”, 1968
12. Maizītis J. Juridiska persona un piespiedu ietekmēšanas līdzekļi kriminālprocesā. LU 74.konferences rakstu krājums. Ārvalsts investīcijas: kad tiesības mijiedarbojas. Rīgā: Latvijas Universitāte, 2016.
13. Meikališa Ā. Apsūdzība kriminālprocesā. Tiesiskās reglamentācijas un prakses aktuālās problēmas. Jurista Vārds, 13.01.2009., Nr.2 (545)
14. Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocess. Raksti. 2010-2015. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2015.
15. Pierādīšanas teorija kriminālprocesā. K.Rozenberga.
16. Prozumenta A. Noziedzīga nodarījuma raksturs un radītais kaitējums. Jurista Vārds, 05.05.2009., Nr. 18(561).
17. Rācene-Bērtule R. Juridiskām personām piemērojamie piespiedu ietekmēšanas līdzekļi. Jurista Vārds, 27.05.2008., Nr.20 (525).

18. Rozenbergs J. Piespiedu ietekmēšanas līdzekļu juridiskajām personām krimināltiesiskais raksturojums 73.rakstu krājums. LU zinātniskie raksti. Rīga: Latvijas Universitāte
19. Rozenbergs J. Vainas institūts juridiskās personas kriminālatbildībā. Grām.: Latvijas Universitātes raksti. 2003. 657.sēj.: Juridiskā zinātne. Rīga: Latvijas Universitāte, 2003
20. Sinaiskis V. Tiesiskais antropomorfisms sakarā ar mācībām par valdīšanu, juridisko personu un jaunu mācību par civiltiesībām. 51.lpp. Pieejams: [http://periodika.lv/periodika2-viewer/view/index-dev.html#panel:pp|issue:/p_001_tmve1927n12|article:DIVL21|query:juridisko personu|issueType:P](http://periodika.lv/periodika2-viewer/view/index-dev.html#panel:pp|issue:/p_001_tmve1927n12|article:DIVL21|query:juridisko%20personu|issueType:P) [aplūkots 01.05.2016.]
21. Strada-Rozenberga K. Piespiedu ietekmēšanas līdzekļu juridiskajām personām piemērošanas process un tā aktuālās problēmas Latvijas kriminālprocesā. Tiesību efektivitāte postmodernā sabiedrībā. Latvijas Universitātes 73. zinātniskās konferences rakstu krājums. Pieejams: https://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/Juristi_73-konf.pdf [aplūkots 01.12.2017.]
22. Sun Beale S. Prosecutorial Discretion in Three Systems: Balancing Conflicting Goals and Providing Mechanisms for Control. p. 9 Pieejams: http://scholarship.law.duke.edu/do/search/?q=author_lname%3A%22Beale%22author_fname%3A%22Sara%22&start=0&context=1022222 [aplūkots: 2016.gada 4.jūnijā]
23. The Natural Person, Legal Entity or Juridical Person and Juridical Personality. Pieejams: <http://elibrary.law.psu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1117&context=jlia> [aplūkots 25.02.2017]

Normatīvie akti

Starptautiskie tiesību akti

24. Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību konvencija Eiropas Padomes Krimināltiesību pretkorupcijas konvencija: Starptautisks līgums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1437> [aplūkots 2017.gada 6.decembrī]
25. Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija pret transnacionālo organizēto noziedzību: Starptautisks līgums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1474> [aplūkots 2017.gada 6.decembrī]
26. Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva (ES) 2016/343 (2016. gada 9. marts) “par to, lai nostiprinātu nevainīguma prezumpcijas un tiesību piedalīties klātienē lietas izskatīšanā tiesā konkrētus aspektus kriminālprocesā”. ES tiesību akts. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A32016L0343> [aplūkots 26.11.2017]

Latvijas Republikas likumi

27. Krimināllikums. Latvijas Republikas normatīvais akts. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=88966> [aplūkots 01.05.2016.]
28. Kriminālprocesa likums: Likums. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2017.gada 6.decembrī]

29. Grozījumi Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā. Pieejams:
<https://likumi.lv/ta/id/49092-grozijumi-latvijas-administrativo-parkapumu-kodeksa>
[Aplūkots 2017.gada 6.decembrī]
30. Grozījumi Krimināllikuma: Likumprojekts. Pieejams:
http://www.saeima.lv/L_Saeima8/lasa-dd=LP0699_0.htm [aplūkots 2017.gada 6.decembrī]
31. Grozījumi Krimināllikumā: Likums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/108851-grozijumi-kriminallikuma> [aplūkots 2017.gada 6.decembrī]
32. Grozījumi Kriminālprocesa likuma: Likums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/255728-grozijumi-kriminalprocesa-likuma> [aplūkots 2017.gada 6.decembrī]
33. Grozījumi Kriminālprocesa likumā: Likumprojekts. Pieejams:
<http://titania.saeima.lv/LIVS11/SaeimaLIVS11.nsf/0/C576E10437945E00C2257B18005300F0?OpenDocument#b> [aplūkots 2017.gada 6.decembrī]

Citu valstu tiesību akti

34. Albānijas Kriminālkodekss. 2013.gada redakcija. Pieejams:
<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [aplūkots: 2016.gada 4.jūnijā]
35. Igaunijas Sodū kodekss. 2013.gada 15.jūlija redakcija. Pieejams:
<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [aplūkots: 2016.gada 4.jūnijā]
36. Igaunijas Kriminālprocesa kodekss. 2013.gada 15.jūlija redakcija. Pieejams:
<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [aplūkots: 2016.gada 4.jūnijā]
37. Somijas Kriminālkodekss. 2012.gada redakcija. Pieejams:
<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [aplūkots: 2016.gada 4.jūnijā]
38. Francijas Kriminālkodekss. 2005.gada 12.oktobra redakcija. Pieejams:
<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [aplūkots: 2016.gada 4.jūnijā]
39. Francijas Kriminālprocesa kodekss. 2006.gada 16.jūnija redakcija. Pieejams:
<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [aplūkots: 2016.gada 4.jūnijā]

Juridiskās prakses materiāli

40. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2017.gada 14.jūlija lēmums lietā Nr.15830604408, arhīva Nr. SKK-331/2017
41. Latvijas Republikas Augstākās tiesas 2015.gada 16.februāra lēmums lietā Nr.11816010009, lietas arhīva Nr.SKK-0008-15
42. Latvijas Republikas Augstākās tiesas 2015.gada 6.oktobra lēmums lietā Nr.15830020612
43. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģijas 2014.gada 14.aprīļa spriedums lietā Nr.15830505709
44. Kurzemes apgabaltiesas 2017.gada 12.aprīļa spriedums lietā Nr.15830011813

45. Kurzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2016.gada 25.aprīļa spriedums lietā Nr.11380020214
46. Tukuma rajona tiesas 2015.gada 30.oktobra spriedums lietā Nr.15830024313
47. Rīgas rajona tiesas 2015.gada 1.jūlija tiesas spriedums lietā Nr.15830012213
48. Ogres rajona tiesas 2017.gada 24.maija lēmums lietā Nr.11816007114 Lietas arhīva Nr.K24-0240-17/4
49. ASV tiesas spriedums lietā United States v. Batchelder, 442 U.S. 114, 123-24 (1979)

Citi avoti

50. Gan Bei» lietā apsūdzētie atzinuši vainu un atlīdzinājuši valstij radītos zaudējumus. Pieejams: <http://www.lsm.lv/lv/raksts/latvija/zinas/gan-bei-lieta-apsudzetie-atzinusi-vainu-un-atlidzinajusi-valstij-raditos-zaudejumus.a191980/> [aplūkots 01.12.2017.]
51. <http://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/saglaba-sbre-daleji-saglaba-rere-atcel-skonto-buves-kontu-arestu.a87744/> [aplūkots 01.12.2017.]
52. <http://www.delfi.lv/news/national/criminal/rigas-pils-ugunsgreka-lieta-kas-mainijies-divu-gadu-laika.d?id=48032417> [aplūkots 01.12.2017.]
53. K.Rozenbergas disertācija (2002.gads 49.lpp)
54. ASV Advokātu kolēģijas mājaslapa. Pieejama: http://www.americanbar.org/groups/public_education/resources/law_related_educational_network/how_courts_work/pleabargaining.html [aplūkots 2016.gada 4.jūnijā]
55. Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights. Pieejams: http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_ENG.pdf [aplūkots 26.11.2017]
56. General partnership. https://en.wikipedia.org/wiki/General_partnership [aplūkots 25.02.2017]
57. <https://www.publications.parliament.uk/pa/ld201314/ldselect/ldeconaf/146/14605.htm> [aplūkots 25.02.2017]

Dokumentārā lapa

Bakalaura darbs „Piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas procesa juridiskām personām problemātika” izstrādāts LU Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Ligita Bordāne

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai
Vadītāja: Prof., Dr.iur. Kristīne Strada-Rozenberga

Darbs iesniegts Krimināltiesību zinātņu katedrā 13.12.2017.
Metodiķe:

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē
